

Nr 247.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om arbetstidens begränsning; given Stockholms slott den 18 mars 1919.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed jämlikt § 87 regeringsformen föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om arbetstidens begränsning.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

GUSTAF.

Axel Schotte.

Förslag

till

Lag

om arbetstidens begränsning.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock

- a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,
- b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,
- c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,
- d) arbete, som bedrives av staten,
- e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,
- f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,
- g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,
- h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrives utan samband med jordbruk,
- i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning och ej heller ritare, kontorsbiträde eller därmed jämställd person.

3 §.

Yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen, åligger det arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, avgiva utlåtande i frågan.

Enahanda skyldighet åligger ock arbetsrådet beträffande annan fråga rörande lagens tillämpning.

Utlåtande, varom här är sagt, skall meddelas kostnadsfritt.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 $\frac{1}{2}$ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, må arbetsrådet medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annanegendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver begränsning, som finnes angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver nämnda tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Därutöver må för nödvändiga förberedelse- eller avslutningsarbeten enstaka arbetare, som uppnått nyss angivna ålder, användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.

Erfordras ytterligare eftergift, må sådan, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete enligt 6 eller 7 § åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställs av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen

jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsamma datum.

9 §.

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare. För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst lika många suppleanter.

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representeranter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.

10 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

11 §.

Användes arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat, straffes arbetsgivaren med böter från och med tio till och med

ettusen kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i journal, som avses i 8 §, straffes med böter från och med femtio till och med ettusen kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

16 §.

Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

17 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juni 1920 och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919 samt gäller till och med den 31 december 1923; skolande beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt för att icke tillämpningen av förevarande lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 4 mars 1919.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Departementschefen, statsrådet Schotte anförde:

*Arbetstids-
kommitténs
tillsättande.*

Genom beslut den 15 februari 1918 har Kungl. Maj:t uppdragit åt en kommitté att verkställa utredning och avgiva förslag till lagstiftning för reglerande av arbetstidens längd och förläggning, däri inbegripet frågorna om söndagsvila, arbetarsemester m. m., ävensom till de åtgärder i övrigt, som i sammanhang därmed ansåges böra ifrågasättas.

Till ordförande i kommittén, som antagit benämningen arbetstidskommittén, förordnades landshövdingen friherre L. De Geer och till ledamöter disponenten J. L. Ekman, yrkesinspektören B. O. V. Hellström, förtroendemannen i metallindustriarbetarförbundet K. W. Holmström, förste provinsialläkaren C. J. F. Lundberg, ingenjören E. L. Magnus, sekreteraren i grov- och fabriksarbetarförbundet C. Michaelson, byråchefen i socialstyrelsen J. A. E. Molin, förtroendemannen i sågverksindustriarbetarförbundet A. Svensson samt disponenterna C.

Wahren och B. E. Wijkander, med uppdrag åt byråchefen Molin att tillika vara sekreterare i kommittén.

Den 1 juli 1918 beslöt Kungl. Maj:t att till kommittén överflytta det tidigare åt socialstyrelsen lämnade uppdraget att verkställa utredning angående nattarbete inom bagerier, konditorier och s. k. hembagerier samt att avgiva det förslag i ämnet, vartill utredningen kunde föranleda.

Med skrivelse den 22 november 1918 överlämnade kommittén betänkande med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

Frågan om ordnandet av de speciella förhållandena inom bageriyrket har redan den 25 nästlidne månad av mig underställts Kungl. Maj:ts prövning, och har därvid framlagt förslag till lag i ämnet av Kungl. Maj:t remitterats till lagrådet.

Strax innan nyssnämnda betänkande angående begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete avgavs, anmodade jag, på förekommen anledning, kommittén att så vitt möjligt så påskynda sitt arbete beträffande arbetstidens reglering i allmänhet, att förslag till lagstiftning i ämnet, åtminstone i vad anginge arbetstidens längd, kunde föreläggas 1919 års riksdag.

Till efterkommande av nämnda anmodan fann sig kommittén föranlåten att omedelbart till särskild behandling upptaga frågan om arbetstidens längd.

*Arbetstids-
kommitténs
betänkande
och förslag.*

Härefter har kommittén under nästlidna februari månad framlagt sitt den 25 januari 1919 dagtecknade betänkande i sist omnämnda del, innehållande *förslag till lag om arbetstidens begränsning*.

Vid betänkandet äro fogade reservationer i olika avseenden, dels av herrar Ekman, Wahren och Wijkander, vilka tillika framlagt förslag till vissa ändringar i kommitténs lagförslag (sid. 69 och 70 i betänkandet), dels ock av herrar Holmström, Michaelsson och Svensson.

Betänkandet, som är i tryck tillgängligt, torde i sinom tid utdelas till riksdagens ledamöter.

Vid sådant förhållande och då jag här längre fram skall lämna en redogörelse för kommitténs förslag i dess olika avseenden, lärer det sammas innehåll icke behöva i nu förevarande sammanhang närmare refereras.

Över kommitténs lagförslag hava yttranden avgivits av socialstyrelsen, kommerskollegium, svenska arbetsgivareföreningen samt landssekreteriatet, å landsorganisationens vägnar, ävensom av boktryckarkammaren i Stockholm.

*Yttranden
öfver förslaget.*

Då yttrandena torde få fogas såsom bilagor till detta protokoll, lärer ej heller vara nödigt att här lämna en närmare redogörelse för desamma, till vilka jag här nedan närmare återkommer i de delar, som synts påkallade att beröra.

Motioner
i riksdagen
angående
inskränkning
av arbets-
tiden.

Innan jag övergår till en närmare behandling av föreliggande ämne, må erinras om den behandling, frågan om en lagstadgad begränsning av arbetstiden undergått i riksdagen.

Den första riksdagsmotionen i ämnet väcktes redan år 1856 av hemmansägaren Nils Hansson i Varalöv. Motionen utmynnade bland annat i det yrkande, »att arbetstiden inom alla rikets fabriker genom ett statsmakternas sammanstämmande beslut måtte bli bestämd till högst 12 timmar om dagen för fullvuxna personer och de över 16 år samt till 8 timmar om dagen för ungdom under 16 års ålder». Motionen blev en medverkande anledning till ett riksdagens beslut om skrivelse med begäran om lagstiftningens ingripande för reglering av minderårigas arbete, ett beslut som dock ej medförde något direkt resultat. Det dröjde sedan 30 år, innan förslag i förevarande fråga ånyo förelades riksdagen. Detta skedde genom motion i första kammaren år 1886 av S. A. Hedlund, vilken föreslog lagstadgad maximalarbetsdag av 9 timmar för de näringar, som komme att stödjas genom skyddstullar. Motionen, som var ett led i striden mot protektionismen, avslogs av båda kamrarna.

Vid riksdagarna år 1891, 1893, 1894 och 1895 väckte Fridtjuf Berg i Andra kammaren motion i ämnet. Motionen avslogs av andra kammaren vid de förra två riksdagarna, men vann, inskränkt till att avse hälsomenliga arbeten, nämnda kammares bifall vid de två senare. Första kammaren, vars första tillfälliga utskott år 1895 tillstyrkt förslaget, biträdde dock ej medkammarens beslut.

Efter 13 års förlopp påkallades 1908 ånyo riksdagens uppmärksamhet å frågan, denna gång genom motion (nr 245) i andra kammaren av nuvarande statsrådet Rydén m. fl. Det på en utförlig motivering stödda yrkandet gick ut på skrivelse med anhållan om utredning, huruvida och i vilken utsträckning en maximalarbetstid av 48 timmar under en vecka och 8 timmar under ett dygn må bestämmas för arbetare och biträden i industriellt och därmed jämförligt yrke, hantverk, byggnadsarbeten av alla slag, transportväsende och därmed sammanhörande arbete ävensom statens och kommunernas arbeten och företag samt framläggande av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda. Motionen

avstyrktes av andra kammarens fjärde tillfälliga utskott, huvudsakligen med hänsyn till den föreslagna starka förkortningen av arbetstiden och den internationella konkurrensen, samt avslogs av kammaren.

Vid 1910 års riksdag väcktes av E. C. Kropp och C. E. Svensson i Nyköping i andra kammaren motion (nr 190) med yrkande om utredning jämte eventuellt förslag, huruvida och i vilken utsträckning en lagstadgad maximalarbetsdag må bestämmas för arbetare och biträden i hälsofarliga industrier och yrken. Motionen avstyrktes av vederbörande utskott och avslogs av kammaren.

Av G. F. Steffen och A. C. Lindblad i första samt av H. Lindqvist m. fl. i andra kammaren väcktes år 1913 likalydande motioner (nr 94, resp. 239) med begäran om skrivelse, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och på vad sätt för manliga och kvinnliga lönarbetare och biträden inom industri, hantverk, handel och samfärdsel samt statens och kommunernas arbeten och företag må fastställas en maximalarbetsdag av 8 timmar per dygn samt i vilken utsträckning även inom andra områden av lönarbete sådan maximalarbetsdag må kunna fastställas eller, där så visas icke lämpligen kunna ske, på vad sätt motsvarande legala skydd för ett minimum av arbetsfri tid må kunna beredas dessa näringars lönarbetare. Första kammarens tillfälliga utskott avstyrkte motionen bl. a. på den grund, att Sverige i fråga om lagbestämmelser angående arbetstidens längd inom det industriella arbetsområdet borde rätta sig efter de större europeiska kulturländerna samt att frågan lämpligast borde lösas genom internationell överenskommelse. Kammaren följde sitt utskotts mening. Andra kammarens fjärde tillfälliga utskott tillmötesgick motionärerna på det sätt, att det tillstyrkte en utredning om maximalarbetsdag i allmänhet, och detta förslag biträdades av kammaren.

Slutligen har I. Vennerström m. fl. vid 1918 års riksdag i motion uti andra kammaren (nr 2) hemställt om skrivelse med anhållan, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om arbetstidens nuvarande längd inom industri, byggnadsverksamhet, hantverk, kommunikationsväsende, handel jämte närgränsande arbetsområden, både inom allmänna och privata företag, samt på grundvalen av denna utredning för riksdagen framlägga förslag om genomförande inom angivna yrken av en maximalarbetsdag på 8 timmar per dag och 48 timmar i veckan, där ej särskilda omständigheter ovillkorligen nödvändiggöra en längre arbetstid. Under hänvisning till att Kungl. Maj:t redan uppdragit åt en särskild kommitté att verkställa utredning och avgiva förslag rörande bl. a.

den fråga, som motionen avsåg, avstyrkte lagutskottet motionen, och avslogs densamma av riksdagen.

Innan jag går att framlägga det lagförslag i förevarande ämne, som på grund av föreliggande utredning synes mig böra underställas riksdagens prövning, vill jag här söka sammanfatta de allmänna synpunkter, vilka torde böra läggas på här ifrågavarande djupt ingripande lagstiftningsfråga.

Allmänna synpunkter.

Inledning.

Under den senaste tiden hava runtom i länderna kraven på förbättrade arbetsvillkor för arbetarna framträtt med större styrka än kanske någonsin. Världskrigets sista skede har kännetecknats av en allmän oro och rörelse inom arbetarvärlden. Samtidigt med att krigets resultat framtråda i en förödelse av ekonomiska värden, vars oerhörda omfattning vi ännu icke kunna överskåda, har dess omvälvande inflytande på staternas politiska och sociala struktur fört med sig, att fordringarna på samhällelig rättvisa och likställdhet olika medborgargrupper emellan alltmera skärpts och härav påkallade genomgripande sociala reformer påyrkats.

För den kroppsarbetande klassen har *arbetstidens väsentliga förkortning* därvid blivit en samlingspunkt. Den långa arbetstiden har för arbetarna stått som uttryck för en uppfattning, som i kroppsarbetaren först och främst ser en arbetsmaskin, vilken bör utnyttjas så långt arbetskraften rimligen räcker. Och arbetarklassen har i åttatimmarsarbetsdagen funnit en paroll, vari kravet på arbetstidens förkortande utmynnat. Åttatimmarsdagen har för arbetarna blivit en symbol för rätten att leva under förhållanden, som principiellt jämställa dem med de övriga samhällsklasserna. Den är ej heller en nyhet, skapad av de omvälvningar, som världskriget och händelserna kring dess avslutning företett. Under snart 30 år hava de organiserade arbetarna i alla länder genom sina 1-maj-demonstrationer givit uttryck åt sitt krav på åttatimmars arbetsdag. Ja, även långt innan 1889 års internationella arbetarkongress i Paris tog initiativet till dessa årliga demonstrationer, hade åttatimmarsdagen (normalarbetsdagen) varit ett lösensord inom vida arbetarkretsar. Endast långsamt

och i regel efter hårda strider hava arbetarna lyckats att så småningom nedpressa arbetstiden, varvid lagstiftningen allenast i långsamt tempo kommit dem till hjälp. Under årens lopp har lagstiftningen emellertid i allt högre grad sysselsatt sig med detta spörsmål; och under sista tiden har man flerstädes grundat sådan lagstiftning på åttatimmarsdagen. Där man ej hunnit så långt, står just nu detta spörsmål på dagordningen.

Med avseende å *lagstiftningen i utlandet rörande åttatimmarsdagen* (48-timmarsveckan) har arbetstidskommittén meddelat vissa upplysningar, enligt vilka denna normering av arbetstiden redan mera generellt genomförts i Finland — dock under senaste tid med vissa viktiga avvikelser — i Tyskland och Tysk-Österrike, i vissa delar av Nord- och Sydamerika samt i Australien. Det må här tilläggas, att, vad särskilt beträffar Amerikas förenta stater, där sedan 1912 allt arbete, som utföres för regeringens räkning, är grundat på åtta timmars arbetsdag, denna arbetstid tillämpats i all krigsindustri under världskriget, varjämte all järnvägspersonal (sedan 1916) har åttatimmars arbetsdag och samma arbetstid också gäller i kolindustrien, i beklädnadsindustrien och vid Nordvästerns sågverk.

Åtta-timmars-
dagen i ut-
landet.

Enligt vad socialstyrelsen i sitt yttrande meddelat, är lagstadgad 48 timmars-vecka jämväl införd i Ungern, Böhmen och Polen. Tillika har uppgivits, att samma arbetstid numera gäller i Italien.

I Norge, där genom provisorisk lag nästlidna år arbetstiden principiellt begränsats till 48 timmar i veckan, har arbetarskyddskommittén den 31 januari 1919 till den norska regeringen ingivit ett lagförslag, enligt vilket 8 $\frac{1}{2}$ timmars arbetsdag (48 timmar i veckan) skulle genomföras i fråga om all verksamhet, som faller inom arbetarskyddslagens tillämplighetsområde. Beträffande detta förslag är särskilt att märka, att *samtliga kommittéledamöter* (således *jämväl arbetsgivarnas representeranter*) äro *eniga* i fråga om arbetstidens längd. Meningarna skilja sig, förutom i mindre betydelsefulla delar i avseende å lagens omfattning, huvudsakligen rörande tiden för förslaget genomförande — norska arbetsgivareföreningens direktör yrkar sålunda, att lagen först skall träda i kraft ett år efter dess antagande, att beträffande verksamhet, som vid lagens utfärdande har över 51 timmars veckoarbetstid, denna nedsättes, efter 1 års förlopp till 51 timmar och efter ytterligare ett år till 48 timmar, att, om det visar sig nödvändigt, Konungen eller det departement, han därtill bemyndigar, kan efter arbetarrådets hörande medgiva ytterligare anstånd med tillämpningen, dock ej över den 1 januari 1922, samt att, om vid lagens ikraftträdande gällande kollektivavtal finnas,

lagens bestämmelser om arbetstiden icke för vidkommande företag träda i kraft förrän kollektivavtalets giltighetstid gått till ända. Samma kommittéledamot uttalar, efter att hava gjort en resumé av andra länders ställning till åttatimmarsspörsmålet, att man »med någorlunda visshet kan utgå ifrån, ett en lagfästad nedsättning av arbetstiden i det väsentliga skall bli genomförd med en 48-timmars veckoarbetstid i alla de länder, som, vad konkurrensen angår, spelar någon roll för oss» (Norge). Enligt nyligen avgiven regeringsförklaring kommer på det norska kommittéförslaget grundad proposition om åttatimmarsdagen att under den allra närmaste tiden föreläggas det norska stortinget.

I Danmark är genom lag den 12 februari 1919 åtta-timmarsarbetsdagen införd i all fabriksverksamhet med drift hela dygnet (dag- och nattarbete), varförutom, efter det i januari i år genom avtalsförhandlingar mellan arbetsgivarnas och arbetarnas huvudorganisationer en förkortad arbetstid av mellan 9 och 8 timmar genomförts, bestämts, att den 1 juli 1919 förhandlingar skola upptagas rörande möjligheten för ytterligare nedsättning av arbetstiden.

Varken i England eller i Frankrike har hittills ännu genomförts någon allmän arbetstidslagstiftning utom för gruvarbetare, vilka ju på grund av arbetets farlighet och hälsovåda stå i en särställning. Men i många industrigrenar i bägge länderna har under och efter kriget åtta-timmarsdagen genomförts genom administrativa förfoganden eller överenskommelser mellan arbetsgivarnas och arbetarnas organisationer. Det är också full anledning emotse, att enligt offentliggjorda uttalanden från ledande politici i de båda länderna arbetstiden i England och Frankrike inom den närmaste tiden skall bli föremål för lagstiftning, grundad på åttatimmarsdagen. Vad särskilt arbetstiden i England beträffar, hänvisar jag till de officiella uppgifter härom, som jag låtit införskaffa och vilka torde få fogas till detta protokoll (bilaga f).

Vad arbetsidskommittén anført i fråga om den nuvarande ställningen i utlandet till åttatimmarsdagen, kompletterat med vad ovan meddelats, visar, att 48-timmars arbetsvecka genom lagstiftning eller på annat sätt genomförts i nästan alla länder av större betydelse på världsmarknaden samt att den sålunda, såsom socialstyrelsen uttrycker det i sitt yttrande över kommitténs förslag, »för närvarande kan betecknas såsom ett nästan allmänt internationellt faktum». Vid sådant förhållande bör vårt näringsliv icke genom den föreslagna lagstiftningens genomförande försättas i sämre läge än de med oss konkurrerande ländernas industrier. Även om förhållandena flerstädes ute i världen icke

heller på detta område ännu kunna anses fullt stadgade, och den möjligheten således icke är utesluten, att på ett och annat håll den ekonomiska ställningen efter världskrigets depression skall framkalla krav på, ja kanske temporära åtgärder till arbetstidens utsträckning, må framhållas, att mot en sådan utveckling talar det starka politiska inflytande, som arbetarklassen numera överallt i länderna tillkämpat sig. Mäktiga, sannolikt oövervinnerliga hinder skola därför säkerligen resas mot en återgång till tidigare förhållanden på arbetstidens område. Vid den nyss avslutade internationella kongressen i Bern, där representanter för flertalet kulturländers fackliga och politiska arbetarrörelser voro samlade, enades man också om, att såväl inom respektive länder som gemensamt vid fredskongressen hävda åttatimmarsdagen som ett av arbetarnas huvudkrav på den internationella lagstiftningens område. Med stor sannolikhet kan således antagas, att ett principiellt godtagande över nästan hela den civiliserade världen av 48-timmarsdagen kommer att ingå såsom ett moment i den internationella rättsordning, som man ämnar uppbygga vid fredens avslutande.

Nu berörda förhållanden böra särskilt uppmärksammas, då man i vårt land från arbetsgivarhåll i avgivna reservationer till och yttranden över kommitténs förslag framhåller, att åttatimmarsarbetsdagen är ett internationellt spörsmål och att, utan denna frågas lösande samtidigt inom de med oss konkurrerande länderna, vår exportindustri skulle utsättas för allvarliga faror. Åttatimmarsdagen är dock så nära sitt internationella förverkligande som möjligt är utan att bindande avtal mellan länderna träffats. Ju flera länder, som genom inre lagstiftning ordna detta stora sociala spörsmål, desto större äro utsikterna för, att även rent formella internationella avtal härom skola komma till stånd, vilka avtal, om de skola omfatta praktiskt taget alla nationer, med vilka vi stå i handelsgemenskap, alltid taga avsevärd tid att åstadkomma.

Det är också otvivelaktigt, att jämväl i andra avseenden jordmånen är gynnsam för genomförande i rimlig omfattning av åttatimmarsarbetsdagen. Den nuvarande orosfyllda tiden kräver, att förevarande spörsmål framför allt ses *ur statsklokhets och den samhälleliga rättvisans ståndpunkt.*

*Politiska och
sociala syn-
punkter.*

Ingen kan bestrida, att en allmän misstämning inom en samhällsklass är en fara för en lugn och god samhällsutveckling. Arbetarklassen betraktar åttatimmarsdagen som ett rättfärdighetskrav inom samhället och i förhållande till de andra samhällsklasserna. Det är också icke tvivel under-

kastat, att den uppfattning allt mer trängt sig fram, att med i regel åttatimmars arbetsdag en var medborgare fyllt sin arbetsplikt gent emot samhället. Det står för den upplysta allmänna opinionen som riktigt och rättfärdigt, att ett gott arbete under så lång tid av dygnet bör säkerställa en var för hans dagliga utkomst. Det är av vikt, att vårt land snabbt och resolut ställer sig i raden av de mest framskridna kulturstaterna, som finna, att sociala reformer och däribland ej minst arbetstidens begränsning på ett för arbetarna tillfredsställande sätt är vad tiden kräver, om vi utan för stora vanskligheter skola kunna genomgå den brytnings- och förnyelsetid, som världen nu genomgår. Och det kan ej nog framhållas, att åttatimmarsdagens genomförande just på lagstiftningens väg och utan uppsplitande maktstrider på arbetsfältet skall ge vårt lands arbetare vidgad tro på att genom en utveckling av samhället, sådant det nu är, kunna nå fram till en samhällsordning, där också de kunna finna sig väl till rätta, en samhällsordning, som lika vårdar sig om alla samhällets medlemmar.

Arbets-
tidens
verkan på
arbetarnas
hälsotill-
stånd.

Att en arbetstid, grundad på åttatimmarsdagen, är för *arbetarklassens fysiska hälsa* av betydelse erkännes väl allmänt. Några ord härom må dock vara på sin plats. Kommittén anför i detta hänseende bland annat, att kravet på arbetstidens förkortning hade starka skäl för sig ur hälsosynpunkt vid en tid, då den effektiva arbetstidens längd ej sällan översteg 12 timmar av dygnet. Under senare tid har emellertid arbetstiden avsevärt förkortats och de hygieniska förhållandena å arbetsställena förbättrats. Kommittén framhåller vidare, att till följd av maskinteknikens utveckling arbetets karaktär förändrats, vilket medfört, att den fysiska ansträngningen i väsentlig må förminskats, medan dock å andra sidan ej så sällan den psykiska ansträngningen i betänklighet grad ökats. Tendensen till specialisering och arbetsfördelning samt den därmed följande ensidigheten i arbetet vore även omständigheter, som ur hälsosynpunkt ofördelaktigt kännetecknade det moderna produktionssättet. Alla dessa menliga verkningar motverkas kraftigt av en reduktion av arbetstiden. Genom en mängd omfattande och olikartade undersökningar har statistiskt bekräftats vad en var genom erfarenhet kan vitsorda, eller att den industriella arbetarbefolkningen är mera utsatt för ohälsa, överansträngning och olycksfall än andra befolkningsgrupper. Det har icke utan fog uttalats farhågor för, att det levnadssätt, till vilket industriarbetarnas stora flertal är hänvisat, medför en varaktig kroppslig degeneration av hela vårt släkte. Givetvis bidraga flera mo-

ment i dessa arbetares levnadssätt till ett sådant resultat. Och det behöver ej särskilt framhållas, att förhållandena ställa sig olika inom olika yrken, liksom även att yttre betingelser av olika slag kunna mer eller mindre motverka de skadliga verkningarna av det moderna industriarbetet. Men det kan påstås, att en lång arbetstid regelmässigt ökar det skadliga inflytande, som andra med detta arbete sammanhängande omständigheter kunna utöva. Och det bör erinras om det kända förhållandet, att olycksfall förekomma oftast under dagens sista arbetstimmar eller överhuvud å tider, då arbetarne äro trötta. En ökning av fritiden torde ock indirekt ha en gynnsam inverkan på industriarbetarnas hälsotillstånd genom den allmänna höjning av deras levnadsstandard, som därav så småningom följer. Anspråken på bostad, föda och hygieniska förhållanden i allmänhet stegras. Av särskild betydelse är att med förlängd fritid arbetare, som hava sitt arbete i storstäder, där bostadsförhållandena blivit alltmer ogynnsamma, kunna välja bostäder på relativt långt avstånd från arbetsplatsen och därigenom finna sundare och bättre bostäder.

Åttatimmarsdagen tillgodoser också på helt annat sätt än den längre arbetstiden *arbetarnas behov av fritid* för familjeliv, för deltagande i medborgerliga angelägenheter och för begagnande av tillfällen till förvärv av kunskaper och bildning. Kommittén framhåller, att det tidigare förhärskande arbetet gav under arbetsveckan knappast någon tid övrig annat än till sömn och måltider. Även med en effektiv arbetstid av 10 timmar, som vid 1906 års undersökning angående arbetstiden i Sverige var alldeles övervägande och som ännu i avseende å de fem första veckodagarna torde gälla för omkring hälften av industriens arbetare, ställde sig förhållandet ej mycket bättre. Någon tid övrig för barnens uppfostran och andra familjens angelägenheter, arbete för hushållets räkning, bildande läsning eller förströelse eller tillgodoseende av andra särskilda intressen eller för deltagande i förenings- eller det kommunala och politiska livet hade kroppsarbetaren ej annat än å lördagseftermiddagar samt sön- och helgdagar.

Arbetarnas
behov av
ökad fritid.

Det är också ett samhälleligt intresse av stor betydelse, att arbetarklassen erhåller förbättrade tillfällen att skaffa sig kunskaper och allmän medborgerlig bildning. Den allmänna demokratisering av statslivet, som i vårt land skett och ytterligare förestår, måste ställa ökade krav på alla och en var. Ett viktigt moment i demokratiens lyckosamma framtid är, att arbetarklassen, som med den all-

männa demokratiseringen får väsentligt större inflytande i allmänna värv, också får ökat tillfälle att bilda sig för de nya uppgifterna; en upplyst och ej i de materiella intressena helt uppgående arbetarbefolkning skall vara det bästa hindret mot de avarter av demokrati, som här och var sticka upp huvudet. Genom så väsentligt förbättrade villkor för kroppsarbetet, som en lagstadgad 8-timmarsdag innebär, sker en avsevärd utjämning till kroppsarbetets förmån i förhållande till andra slags arbeten. Kroppsarbetet vinner i trevnad och det så att säga stiger i social rang. Allt flera skola finna sig tillfreds med dylikt arbete, och böjelsen att söka utkomst i främmande land, särskilt i den stora republiken på andra sidan Atlanten, där kroppsarbetets likställighet med annat arbete är en bärande princip, skall avtaga. Då ökad fritid också betyder ökade möjligheter till delaktighet i kulturen, innebär arbetstidens förkortande, att arbetarklassen vinner en större anpart i de förmåner, som i detta hänseende stå samhällets medborgare till buds. Denna delaktighet i den moderna andliga kulturen skapar också i sin mån ett värn mot de kulturnedbrytande krafter, som framträda på djupet av det nutida samhället. Genom att kroppsarbetarnas allmänna nivå höjes tages också ett betydelsefullt steg till utjämning av klass-skillnaden.

Man klagar i våra dagar över familjelivets brister och över försummelser vid barnens uppfostran. Men vad kan därvid av kroppsarbetaren förväntas, när all den tid, han kan ägna hemmet under fem av veckans dagar, måste användas till måltider och sömn? Naturligtvis äro här många faktorer att räkna med, men arbetstidens förkortning är en av de betydelsefullaste till familjelivets höjande.

Det kan således med fullt fog sägas, att åttatimmarsdagen är en mäktig hävstång till lyftande av den svenska arbetaren, socialt och kulturellt. Arbetets historia har alltid, såsom den norska kommittén anmärker, visat, att en kort arbetsdag har fört till andlig och social framgång. Och framtiden hörer de folk till, som kunna möta upp i världskampen med en fackligt och kulturellt högt stående kroppsarbetarklass.

*Ekonomiska
verkningar av
arbetstidens
förkortande.*

Jag torde härefter få övergå till frågan om de *nationalekonomiska konsekvenserna av den föreslagna reformen*. Vid bedömandet härav måste man enligt min uppfattning städse fasthålla vid, att rättvisan i och nyttan av arbetstidens förkortande såväl ur arbetarnas individuella som ur hela samhällets synpunkt är så påtaglig och den politiska klokheten av att nu tillmötesgå detta krav så uppenbar, att dess genomförande bör eftersträvas, även om kännbara ekonomiska uppoffringar därmed äro förenade.

Det framhålles nu från industriens målsmän, särskilt svenska arbetsgivareföreningen, som i första hand avstyrkt lagstiftningsåtgärder på ifrågavarande område, att åttatimmarsdagens genomförande skulle vålla stora ekonomiska svårigheter för den svenska industrien och att dessa i sin tur skulle gå ut över arbetarnas försörjningsmöjligheter. Enahanda synpunkter hava också upptagits av kommerskollegium i dess avgivna yttrande, vartill här hänvisas.

Häremot må först anmärkas, att även tidigare, då det gällt åtgärder rörande skärpning av industriens förpliktelser gent emot arbetarna eller i allmänhet vidgat arbetarskydd, invändningar häremot gjorts på grund av befarade ekonomiska vådor. Såväl då fråga varit om skydd för vissa kategorier arbetare — kvinnor och barn — mot alltför lång arbetstid, som när lagstiftningen avsett särskilt hälsofarliga eller ansträngande arbetsområden — t. ex. gruvor — har mot reformförslagen rests kraftigt motstånd från nationalekonomiska synpunkter. Den norska arbetarskyddskommittén, som också erinrar om detta motstånd, har särskilt framhållit, att när England 1847 lagfästade 10-timmarsarbetsdagen för kvinnor och barn i textilindustrien, det hette, att den engelska industrien skulle bliva dödad av den tyska, som fritt kunde utnyttja kvinnor och barn. Då Schweiz 1877 införde 11-timmarsnormalarbetsdag för alla fabriker, hävdades det, att det skulle bli omöjligt att konkurrera med utlandet. Den italienska industrien skulle ödelägga den schweiziska. Samma varningsrop ljödo i Österrike, då man 1885 följde Schweiz' exempel. Inga av dessa spådomar hava dock, som känt, gått i uppfyllelse. Erfarenheten har regelmässigt givit vid handen, att en tillbörlig omsorg om människorna även varit den nationalekonomiskt bästa politiken. I stället för den ekonomiska nedgång för de av lagbestämmelserna drabbade industrierna, som så ofta förutsades, har kommit ekonomiskt uppsving. De länder, som gått i spetsen vid tillgodoseende av arbetarnas önskningar om förbättrade arbetsvillkor, äro också de ledande i fråga om teknisk och ekonomisk utveckling. Inom de särskilda länderna är det i allmänhet de högst stående industrierna, som medgivit sina arbetare de gynnsammaste arbetsbetingelserna.

Det har icke heller kunnat av motståndarna till åttatimmarsdagen påstås, att t. ex. den för närvarande vanligaste arbetstiden skulle vara i och för sig lämplig och även för framtiden nödvändig. Man räknar tvärtom med en fortgående inskränkning av tiden, men vill överlämna frågan åt »den naturliga utvecklingen». Så hava arbetsgivarreservanterna i kommittén uttalat, att »det lyckligaste resultatet för alla parter och

för landet i sin helhet» skulle ernås, om man nu inriktade sig på en lagstiftning, som fixerade den för närvarande rådande genomsnittliga arbetstiden eller omkring 56 timmar per vecka såsom grundval för en maximalarbetsdag — ett lagförslag, grundat på 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor, har från nämnda reservanternas sida framlagts i deras reservation till arbetstidskommitténs betänkande. Lagstiftningen skulle då icke, yttra reservanternas, behöva ingripa på områden, där arbetstiden redan är jämförelsevis kort, utan låta »den naturliga utvecklingen till ännu kortare arbetstid få fortgå, såsom hittills skett». Denna »naturliga» utveckling består emellertid väsentligen däri, att arbetarnas organisationer inom den ena industrien efter den andra eller det ena företaget efter det andra lyckas frampressa eftergifter från arbetsgivarnas sida i avseende å arbetstiden. Men detta sker ofta först efter långvariga arbetsinställelser, som icke blott innebära stora offer för arbetarna, utan också vålla sådana ekonomiska förluster för arbetsgivarna, att dessa förluster ofta överstiga de merutgifter, som den begärda förkortade arbetstiden kunnat medföra. En sådan ordning må anses än så »naturlig»; dess gagn ur nationalekonomisk och allmän samhällelig synpunkt synes mycket tvivelaktigt.

Givetvis vore det av stort intresse, om man kunde på förhand beräkna de ekonomiska verkningarna av en reduktion av arbetstiden inom industrien till åtta timmar. Tyvärr äro dock alla försök i den riktningen högst vanskliga. Med hänsyn härtill har jag, lika litet som arbetstidskommittén, funnit avgörande hinder möta mot upptagande av förevarande lagstiftningsspörsmål, ehuru fullständig bearbetning av de utav kommittén infordrade uppgifterna rörande verkningarna av åttatimmarsdagen i avseende å produktiviteten för olika näringsgrupper och företag icke förelegat. Vissa tillgängliga sammanställningar av dessa beräkningar hava synts tillfyllest.

Arbetsgivarreservanternas inom kommittén hava sökt uppgöra en sifferkalkyl över industriens merkostnader genom åttatimmarsdagens genomförande, grundad på sifferuppgifter, som kommittén låtit införskaffa, därvid landets industri uppdelats i 39 grupper och undersökningen omfattat ett antal verk i regel representerande tillsammans 25 % av gruppens hela tillverkningsvärde. I själva verket hava dessa reservanter därvid varit medvetna om, att alla dylika kalkyler äro ganska problematiska. De beledsaga nämligen sin kalkyl med den allmänna reservationen, att det är »möjligt och till och med sannolikt», att anmärkningar kunna och även komma att riktas mot grunderna för dessa beräkningar. Själva utgångspunkten eller att produktionen är

proportionell mot antalet arbetare och arbetstiden kan jag ej medgiva som fullt riktig. Reservanterna hava nämligen icke räknat med någon verkan av arbetstidens förkortande på arbetsintensiteten eller på maskinteknikens utveckling och arbetets organisation. De befara till och med stor minskning i möjligheterna för industrien att utföra dyrbara arbetsbesparande tekniska utrustningar, om dessas användningstid inskränkes genom en alltför stor begränsning av arbetstiden — en enligt min mening fullständigt ogrundad farhåga. I sin kalkyl hava reservanterna icke heller tagit någon hänsyn till de besparingar i driftkostnader, som kommittén ansett sig böra peka på. Huru vanskliga alla siffermässiga beräkningar om företagarkerksamhetens belastande genom övergång till kortare arbetstid och således nu till åttatimmarsdagen äro, framgår bland annat genom de beräkningar rörande vissa industriers merkostnader, som av Arbejds- och fabriktillsynet i Danmark uppgjorts i anledning av det numera antagna danska lagförslaget om åttatimmars arbetsdag vid företag i kontinuerlig drift. Dessa beräkningar förete helt andra siffror för Danmarks del än de av nyssnämnda reservanter för Sverige beräknade.

En av erfarenheten bekräftad uppfattning torde råda därom, att, där arbetstiden varit oskäligt lång, dess *förkortande städse medfört ökade arbetsprestationer*. Det här aktuella problemet måste sägas gälla, huruvida den ökning av arbetsintensiteten och arbetsprestationer, som konstaterats vid en avkortning av en mycket lång arbetstid, också kan antagas göra sig gällande vid en nedsättning av arbetstiden från t. ex. 10 timmar till 8. Naturligen ställa sig förhållandena härutinnan olika för olika industrier och yrken, och uppenbart torde vara, att den ökade arbetsproduktionen icke är så påtaglig och mätbar, när det gäller någon timmes avkortning av en redan något begränsad arbetstid, som när det är fråga om en reduktion av en så lång arbetstid, att i regel människokraften icke kan hålla ut med samma arbetstakt hela tiden. Bestridas kan ej heller, att såsom kommerskollegium påpekat, inom en stor del av de viktigaste industrierna produktionsmängden i huvudsak bestämmes av produktionsmedlens omfattning, således maskiner och anläggningar, och att den personliga arbetskraften där ej spelar en avgörande roll. Men i och för sig är intet att invända mot den mening, att i stort sett en ökning av arbetsprestationen borde vara att motse med åttatimmarsdagen. Det har dock i åtskilliga fall kunnat konstateras, att den totala dagsprestationen efter åttatimmarsdagens genomförande icke minskats och stundom till och med ökats. Jag hänvisar härutinnan till

Arbetsproduktionen och arbetsintensiteten vid förkortad arbetstid.

den vid kommitténs betänkande fogade bilagan »åttatimmarsdagen ur fysiologisk och hygienisk synpunkt». Häri uttalar en amerikansk läkare, professor Lee vid Columbia University, att »det goda resultatet av en kort arbetstid ofta är en överraskning för arbetarna själva». »Vore en arbetare jämförlig med en livlös automatisk arbetsmaskin» — heter det vidare — »skulle man säkert ej finna detta förhållande med samma eller höjt arbete vid kortare arbetstid. Men arbetaren är en mekanism av helt annat slag. Hans muskelsystem, som utför arbetet, står under inflytande av nervsystemet, som än verkar medvetet, än omedvetet och därvid permanent påverkas av yttre förhållanden. Arbetsgivare intyga, att den kortare arbetsdagen höjer villigheten och förbättrar själva den anda som behärskar arbetarkåren».

Det har från industrihåll sagts, att det vore lättare att gå med på åttatimmarsdagen, om man blott kunde vinna garantier för att denna arbetstid på effektivt sätt utnyttjades av arbetarna. Nekas kan ej, att arbetstiden hos oss icke allestädes väl utnyttjas, och att detta beror dels på bristande arbetslust hos arbetarna, dels ock på andra inom olika industrigrenar skiftande förhållanden, understundom hänförande sig till bristfällig organisation av arbetet från arbetsgivarnas sida. Det är stora samhällskapital, som härmed förloras.

Att klagomålen över bristande arbetsintensitet i vårt land för närvarande äro ofta hörda, känner en var, och detta kommer till uttryck flerstädes i förevarande lagstiftningsärende tillhörande handlingar. En del av denna bristande arbetsintensitet och detta minskade arbetsintresse torde vara att skriva på kristidens näringsnedsättning. Men den djupaste grunden till, att arbetslusten och arbetsintensiteten svikta, är kanske att söka i det av den norska arbetstidskommittén påpekade förhållande, som väl också äger tillämplighet i vårt land, att arbetarna icke längre känna sig tillfreds med de nuvarande formerna för samarbetet emellan arbetskraft och kapital. »Att utlösa de obrukade arbetskrafterna och att skapa ny arbetsglädje och arbetslust är ett av tidens brännande spørsmål. Väl är det så, att åttatimmarsdagen icke ensamt löser disharmonien i vårt industriella arbetsliv. Men åttatimmarsdagen är en av de stora grundstenarna i den samhällsbyggnad, där också kroppsarbetarna skola finna sin rättmätiga plats. Och förstå landets arbetsgivare å sin sida att finna sådana former för samarbetet mellan kapital och arbetskraft, att arbetarna få en levande känsla av, att framgång för företaget också är ökat välbefinnande för dem själva, då skall också arbetslusten infinna sig.» (Norska kommittéförslaget).

Vid bedömande av åttatimmarsdagens sannolika verkningar på produktionen, bör också framhållas, att man har rätt att räkna med, att *arbetets organisation efter åttatimmarsdagens genomförande skall bliva fullkomligare* på de områden, där så över huvud taget kan tänkas. Tekniska anordningar, som tidigare icke varit lönande, tillgripas vid den höjning av det mänskliga arbetets värde, som reduktionen av arbetstiden innebär. Maskintekniken är ingen konstant faktor utan variabel med hänsyn icke minst till ändrade ekonomiska betingelser. Erfarenheten har be- styrkt, att just förbättrade arbetsvillkor, vare sig ökade löner eller förkortad arbetstid, ofta medfört förbättringar i tekniken, som, därest arbetskraften hade fortfarande erhållits för billigare pris, icke varit lönande och därför icke heller kommit till stånd. Det finnes därför goda skäl för kommitténs mening, att en lagstiftning om arbetstidens förkortning bör giva en kraftig impuls åt industrien att överallt, där sådant är behöfligt och möjligt, söka införa förbättringar ifråga om arbetets organisation och tekniska utrustning. Genom vidtagande av sådana förbättringar bör den genom arbetstidens nedsättning befarade minskningen i produktion kunna reduceras. Ett särdeles effektivt sätt att förbättra utnyttjandet av anläggningar, där endast dagarbete med ett arbetslag förekommer och vilket enligt kommitténs mening torde komma att tillämpas vid särskilt dyrbara anläggningar, består däri, att arbetet fördelas på två dagskift.

Arbetets
organisa-
tion vid
förkortad
arbetstid.

Slutligen må påpekas de *besparingar och andra fördelar*, som arbetstidens förkortning böra medföra. I sådant hänseende framhåller kommittén, att bruttoarbetstiden, d. v. s. arbetstiden med raster inräknade, i stor omfattning torde kunna inskränkas ej blott i samma mån som nettoarbetstiden, utan, då en förkortning av sistberörda arbetstid medger en förkortning jämväl av rasterna, därutöver med ytterligare några timmar i veckan. En sådan inskränkning skulle möjliggöra avsevärda besparingar bland annat i avseende å bränsle och lyse. Sistnämnda utgiftspost borde dessutom kunna minskas därigenom, att arbetstiden väl komme att begränsas till en med hänsyn till dagsljuset förmånligare tidrymd. Vidare borde man med en kortare arbetstid kunna räkna på minskad sjukdoms- och olycksfallsfrekvens.

Bespa-
ringar vid
arbets-
tidens för-
kortande.

Då socialstyrelsens yttrande beträffande de från arbetsgivarsidan befarade ekonomiskt äventyrliga följderna av ett införande av åttatimmarsdagen utgör en sammanfattning av de invändningar, som härut-

Socialsty-
relsens
samman-
fattning.

innan synas kunna resas, skall jag slutligen tillåta mig att här citera följande ur detta utlåtande:

»Det har av kommitténs utredningar framgått, att arbetstidens längd i alla kulturländer och jämväl i vårt land under de senaste decennierna befunnit sig i stadigt sjunkande. Detta förhållande visar i sin mån ej blott att bakom arbetarnas krav legat något sakligt befogat, som gett dem stöd i deras strävan, utan även att arbetsgivarna icke funnit tekniskt och ekonomiskt omöjligt att tillmötesgå dessa krav. Detta har i regel skett genom överenskommelser mellan vederbörande fackorganisationer, därvid mången gång mycket betydande förkortning av arbetstiden genomförts för hela industrier efter endast några veckors respit. Dylika överenskommelser, som ofta gällt ett mycket stort antal företag, ha säkerligen synts åtminstone vissa av dem betungande, men endast i få fall torde av sådan genom arbetarnas tryck framtvingen reglering hava försports de ödesdigra följder, som nu befaras av ett på enahanda sätt verkande ingripande från statens sida. Nu berörda förändringar framtvingas vidare i många fall alldeles oberoende av, huru motsvarande förhållanden ställa sig vid konkurrerande företag i utlandet eller inom andra industrier i det egna landet. Kommitténs utredningar ådagalägga jämväl, att 48-timmars arbetsvecka redan i Sverige tillämpas vid åtskilliga företag inom olika yrkesgrenar, oberoende av att vid flertalet andra med dem direkt konkurrerande företag arbetstiden är exempelvis 54 eller 57 timmar eller ännu längre. Det lär ej förhålla sig så, att de ifrågavarande företagen med kortare arbetstid endast till följd av arbetarnas tryck genomfört densamma eller att de därigenom kommit i ogynnsamt läge. I fråga om vissa företag kan till och med påvisas, att de tillskyndats fördelar, i det de genom skiftarbete eller annan anordning kunnat med den kortare individuella arbetstiden för arbetarna förena längre arbetstid för sin anläggning och sålunda åstadkomma bättre förräntning av det i densamma bundna kapitalet. Sant är visserligen, att förhållandena ställa sig väsentligen olika för olika företag. Så mycket framgår i allt fall av det nu anförda, att man icke är berättigad utan vidare utgå ifrån, att en generell arbetstidsförkortning skulle med oundviklig naturnödvändighet medföra motsvarande generella belastning av den därav berörda företagarkerksamheten.

Skulle nu anförda av arbetsgivarreservanternas hävdade sats äga giltighet, vore det oförklarligt, att, samtidigt med den även av dem framhållna fortgående avkortningen av arbetstiden, inträtt en högst betydande stegring av landets produktion. Dennas verkliga utveckling kan tyvärr ej statistiskt konstateras, men har ostridigt under de senaste decennierna

varit mycket betydlig. Den kan endast till ringa del bero på arbetarantalets ökning, då denna endast utgjort 1 à 3 % per år (undantagsvis dock 6 % från 1915 till 1916). Återstår sålunda allenast den förklaringsgrunden, att den maskinella och mänskliga arbetskraften kunnat allt bättre utnyttjas. Det inre reformarbetet inom industrien har härutinnan onekligen åstadkommit storverk, som icke blott medgivit väsentliga förbättringar för personalen — både i avseende å arbetstid, löner och andra arbetsförhållanden — utan därjämte höjt dess produktion och avkastning. Intet tyder på, att detta utvecklingsarbete på något sätt avmattats. Tvärtom synas många skäl tala för, att vi endast befinna oss i början av en period med ännu starkare industriell uppryckning — tack vare växande kapitalresurser, nyvunna råvarutillgångar, uppfinnarverksamhetens och teknikens framsteg, ökad företagardrift, förbättrad arbetsorganisation, stegrad vetenskaplig, teknisk och praktisk kapacitet hos ledningen samt höjd nivå bland underbefäl och arbetare. Även om dessa olika faktorerers betydelse här ej kan närmare utvecklas och i allmänhet icke heller direkt mätas, lärer ingen bestrida, att de tillsammanantagna representera en sådan fond av utvecklingsmöjligheter och medgiva sådan anpassning av den industriella verksamheten, att i jämförelse därmed en även väsentlig sänkning av arbetstiden för de inom denna verksamhet anställda ter sig som ett visserligen viktigt men långt ifrån avgörande moment med avseende å produktionens framtid.

Såsom i viss mån belysande *ett* produktionsmoments betydelse kunna anföras några uppgifter ur den officiella industristatistiken rörande arbetarantal och antal hästkrafter vid motorer för omedelbar fabriksdrift. Från år 1913 till år 1916 (den senaste period, för vilken fullt jämförliga siffror härom finnas tillgängliga,) ökades sålunda arbetarantalet från 361,000 till 398,000 eller med 10,3 %, men antalet hästkrafter från 895,000 till 1,125,000 eller med 25,7 %. Oaktat året 1916 av kända orsaker uppvisade enastående stegring av arbetarstammen, under det att särskilda svårigheter yppades för den maskinella kraftens ökande, blev resultatet för de fyra åren likväl en långt större tillväxt av denna senare. Helt visst kommer också vår materiella utveckling i allmänhet och särskilt för flertalet industriers del att i fortsättningen framför allt kännetecknas av den maskinella kraftens vidgade användning. Sedan numera på lagstiftningens väg fastare rättslig grund lagts för våra stora vattenkraftresurserns utnyttjande och staten direkt och indirekt medverkar därtill, stå nästan obegränsade krafttillskott till förfogande för produktionens höjande.

Såväl härigenom som genom starkare utnyttjande av andra produktionsfaktorer lär näringslivet kunna ganska snart kompensera det försvagande av arbetarnas insats, som genom arbetstidens begränsande kan komma att inträda. Efter de erfarenheter, man har i detta avseende från de många fall, då genom arbetarorganisationers tryck starka arbetstidsreduktioner tvångsvis genomförts, ävensom från industriens under kristiden ådagalagda förmåga att bemästra mötande svårigheter av skilda slag, måste de framtida menliga verkningarna i produktionsavseende av den nu föreslagna reformen te sig mindre betydelsefulla än man på sina håll gjort gällande.»

Slutsatser.

Med vad jag sålunda anfört, har jag naturligtvis icke velat påstå, att icke *ett införande som generell regel av åttatimmars arbetsdag kommer att innebära en ökad tunga för produktionen*, som delvis kan utlösa sig i högre produktionspris på en del varor. Vad jag velat framhålla, det är, att ett lagfästande av åttatimmars arbetsdag i vårt land icke, under nu föreliggande förhållanden runt om i världen å arbetstidens område, bör vara riskablare än varje annan omläggning, som industrien måste räkna med, och att verkningarna av en dylik förkortning av arbetstiden ej kunna siffermässigt uträknas och i allt fall ej bedömas enbart av de sifferuppgifter, vartill arbetsgivarna i här föreliggande handlingar kommit, sifferuppgifter grundade på utgångspunkter, varemot vägande invändningar gjorts och kunna göras. På de nationalekonomiska och privatekonomiska följderna av den ifrågasatta inskränkningen av arbetstiden inverka, har jag velat framhålla, mångafaktorer, som ej kunna i förväg mätas, och vilka knappast annat än på erfarenhetens väg kunna fullt bedömas.

Jag är för min del övertygad om, att vårt land under kristiden nått en ekonomisk ställning, som gör det möjligt och lämpligt att just nu införa, för viss tid till en början, åttatimmars arbetsdag i industrien och därmed jämförliga verksamhetsgrenar, för vilken arbetstid så många politiska och sociala skäl och så starka rättfärdighets- och samhällssynpunkter tala. Väl finnas vanskligheter, väl skola under övergångstiden, tills förhållandena hunnit »sätta sig», svårigheter här och var ej saknas, och väl kan förevarande reform drabba olika företag olika och här och var även leda till ekonomiska förluster, men genom en avfattning av lagen, som medger vissa möjligheter till undantag, kunna svårigheterna förminskas och förlusterna till större eller mindre grad förekommas.

Bostads-
frågan för
arbetarna.

Bland de mera påtagliga ökade kostnader, som den ifrågavarande lagens genomförande skall orsaka arbetsgivarna, är särskilt att räkna med den *tillgång på bostäder* för en större eller mindre ökning av arbetspersonalen, som för många företag å landsbygden måste beredas genom arbetsgivarnas försorg. Den sålunda nödiga bostadsproduktionen påkallar dock enligt min mening icke ett avstående från en lagstiftning nu om åttatimmars normalarbetsdag; den har förelegat för de verk, vid vilka godvillig överenskommelse om en sådan arbetstid hittills träffats och den kommer att i lika mån föreligga för de företag, vid vilka arbetarna framdeles — såsom man uppenbarligen räknar med å arbetsgivarhåll — komma att efter arbetsstrid uppnå denna fördel. Men däremot bör det berörda bostadsspörsmålet beaktas, när fråga blir om tidpunkten för lagens ikraftträdande, så att nödigt rådrum härutiinnan beredes, och industrien ej härvid påläggas förpliktelser, som den ej alls eller ej utan stora svårigheter kan fullgöra. Jag återkommer härtill under den speciella motivering till lagförslaget.

Slutligen må i detta sammanhang påpekas vikten av, att en reglering av arbetstiden sker enhetligt för de näringsgrenar, som nu kunna ifrågasättas att inrymma under lagen. Det måste nämligen anses angeläget, att icke en konstlad förskjutning av kapitalet äger rum därigenom, att en eller annan viktigare näringsgren befrias från förpliktelser, som åligga de övriga och sålunda måhända vinner ett tillfälligt, i dess egna ekonomiska förutsättningar ej grundat försprång. Betydelsen av ett legalt ordnande av arbetstiden ligger således också däri, att alla företag i samma näringsgren drabbas av den förkortade arbetstiden. Vid en förkortning av arbetstiden, vunnen genom arbetarnas egna ansträngningar, kan det emellanåt inträffa, att olika arbetstid blir gällande vid olika företag i samma industri.

Vikten av
enhetlig
reglering.

Ett viktigt spörsmål vid nu förevarande lagstiftning är frågan om den *ökning av arbetskraft, som kräves vid lagens genomförande*. Det är i detta sammanhang mindre fråga om, huruvida och i vad grad den industriella verksamheten ekonomiskt drabbas genom att få avlöna en ökad arbetsstyrka, utan spörsmålet är, huruvida denna ökade arbetskraft överhuvud kan antagas stå till buds inom landet och om dess tagande i anspråk av de näringar, som falla under lagstiftningen, kan ske utan förfång för andra näringar, närmast jordbruket.

Tillgången å
arbetskraft.

I den reservation, som arbetsgivarnas representanter inom kommittén avgivit, liksom i inkomna yttranden, beräknas, att industrien, för att efter införandet av åttatimmarsdagen kunna uppehålla produktionen, skulle behöva ytterligare 75,000 nya arbetare (med behovet för transportväsen, handel, till städer och industrisambällen 100,000 kanske 150,000 personer). Beträffande förstnämnda siffra, varmed reservanterna egentligen synas räkna, må i förbigående erinras, att kalkylen synes bygga på samma förutsättning som reservanternas ekonomiska kalkyler eller att arbetstidsförkortningen icke i någon mån kompenseras genom ökad arbetsintensitet eller genom förändringar i arbetets organisation. Kalkylens grund är således underkastad samma anmärkningar, som tidigare framställts mot denna beräkningsgrund. I följd härav torde man kunna räkna med en avsevärt lägre siffra för arbetarebehovet än den av reservanterna sålunda antagna. Reservanterna utgå emellertid från, att detta behov av arbetare icke kan fyllas och att alltså produktionen måste i motsvarande mån minskas; men, även därest så sker, anse reservanterna något tvivel icke bör råda därom, att i alla händelser jordbruket, om den föreslagna lagen blir verklighet, får släppa till allra största delen av de nya arbetskrafter, som beräknas erforderliga för industriens uppehållande. Men om industriarbetarna en gång erhållit den förkortade arbetstid, som nu är i fråga — fortsätter resonnemanget — komma jordbruksarbetarna säkerligen förr eller senare att tilltvinga sig en liknande inskränkning av arbetstiden. »Det är ej svårt att tänka sig, huru under sådana omständigheter den nyss omförmälda åderlåtningen i fråga om arbetskraft skall verka på jordbrukets skötsel och möjligheten av dess bedrivande.» Gentemot den förda argumenteringen kan i förbigående anmärkas, att i den mån jordbruksarbetarna även vinna ökade förmåner, såsom reservanterna synas förutsätta, det är svårt att se, varför jordbruksarbetarna skulle i större utsträckning än eljest vända sig till industrien. Men hela det betraktelsesätt, som reservanterna här anlägga, torde vara väsentligt överdrivet. Även från arbetarnas sida plägar ej sällan, såsom också kommittén påpekar, framhållas såsom en fördelaktig verkan av arbetstidens förkortning, att en sådan åtgärd skulle bereda ökad arbetstillgång och sålunda motverka arbetslöshet. Visserligen kan det antagas, att, åtminstone i början, en sådan påföljd inträder; och arbetstiden har därför stundom under senare tiden vid demobiliseringen efter kriget betydligt inskränkts just i dylikt syfte. Men huruvida och framför allt i vad omfattning ett ökat antal arbetare kommer att varaktigt sysselsättas inom industrien vid förkortning av arbetstiden i den omfattning nu ifrågasättes, torde bero helt och hållet på, i vad mån denna

åtgärd inverkar på möjligheten av en fortsatt utveckling av industrien. Skulle det förhålla sig så, som reservanterna förutsatt, nämligen att minskningen i arbetstid icke alls neutraliseras genom ökade arbetsprestationer, teknikens framsteg och arbetets förbättrade organisation, och att reformen därför medför en betydande belastning av industrien, så hade man som närmaste resultat att vänta en ekonomisk depression, medförande en överflyttning av kapital till mera lönande placering — t. ex. i jordbruket — samt ökat antal arbetslösa industriarbetare. I själva verket har det också från nationalekonomiskt håll pekats på just dessa sistnämnda faror av en förkortad arbetstid, som icke väsentligt uppvägas av ökat arbetsresultat. I vad arbetarna beträffar måste insikten härom automatiskt verka som en sporre för dem att i sin mån genom ökad arbetsvillighet och arbetsenergi motverka svårigheter för industrien. Alldeles felaktigt torde i allt fall vara, när reservanterna, samtidigt med att de hävda faran av industriens oskäligen betungande, räkna med en stark sugning av arbetskraft från jordbruket till industrien, därmed i själva verket förutsättande, att industrien under alla förhållanden går ett obegränsat uppsving till mötes.

Emellertid — man kan ju utgå från det antagandet, att, åtminstone till en början, efter åttatimmarsdagens införande en ökning av arbetsstyrkan, kanske ej oväsentlig, skall bli erforderlig för den industriella produktionens vidmakthållande och normala tillväxt. Under de nuvarande svårigheterna för vissa industrigrenar, innan ett normalt handels- och varuutbyte kommit till stånd, blir det närmast till fördel, att industrien blir i tillfälle uppsuga ökad arbetskraft. Det skall motväga arbetslösheten, som nu synes vara mycket hotande flerstädes i landet, och detta uppsugande av nya arbetskrafter till industrien är därför närmast ett ytterligare skäl att just nu skrida till lagstiftning på området. Det må härvid ytterligare uppmärksammas, såsom socialstyrelsen i sitt yttrande framhåller, att kristidskonjunkturerna tillfälligtvis bundit långt mera arbetskraft inom industri, handel m. fl. yrken än i fortsättningen kan bibehållas, att jordbruket icke desto mindre för närvarande har sitt behov av arbetskraft fyllt i högre mån än under decennier tidigare samt att dessa båda skenbart oförenliga fakta väsentligen förklaras genom emigrationens avstannande under krigsåren, varigenom omkring 50,000 personer kunna beräknas hava besparats vårt näringsliv. När nu återgången till mera normala förhållanden börjat inträda, har den mera tillfälligt uppsugna arbetskraften lösgjorts, varav följderna blivit att arbetslösheten redan blivit så avsevärd.

Jämväl enligt min uppfattning är arbetsmarknadens läge gynnsamt för genomförande av en reform, som förutsätter disponibla arbetarreserver.

Det torde kunna påstås, att både den styrka, industrien i allmänhet nått under krigsåren, och dess nuvarande depression samt arbetslöshetens tilltagande utgöra faktorer, som böra kraftigt mana statsmakterna att *just vid nuvarande tidpunkt* skrida till en lagstiftning, som, därom råder väl knappast något tvivel även hos denna lagstiftnings mest bestämda motståndare, i varje händelse blir en verklighet inom en snar framtid. Och löses den ej på lagstiftningens väg, så torde den i allt fall lösas efter uppslitande strider på arbetsmarknaden, som det i nuvarande tid är högst angeläget att förekomma. Att lagstiftningens väg för denna frågas lösande enligt min mening är den rätta och den kloka, har jag förut tillåtit mig framhålla.

Skulle ett införande av åttatimmarsdagen i industrien ske under det högkonjunktur råder, har man däremot att räkna med svårigheter för arbetsstyrkans omedelbara utökande i den mån, som erfordras för att förhindra produktionens allmänna nedgående. Då kan också jordbruket få kännning av skärpt konkurrens rörande arbetskraften från övriga näringsområdets sida. Men detta kan, i någon mån åtminstone, neutraliseras genom att under »goda tider» emigrationen hålles nere och genom de gynnsammare arbetsvillkor, som då allmänt kunna erbjudas. Jordbrukets arbetarbehov är också mycket elastiskt. I annat sammanhang (sid. 26) får jag tillfälle framhålla den ökning av omkring 23,000 arbetare, som verkstadsindustrien företett från 1913 till 1918. Till allt väsentligt har denna ökning tagits från jordbruket. Bränslekommissionen hade under sin verksamaste tid nära 40,000 arbetare i sin tjänst, nästan uteslutande hämtade från jordbruket. Men jordbruket har ändå kunnat reda sig.

På längre sikt taget äro för jordbrukets del emellertid andra faktorer i hög grad bestämmande för arbetartillgången. Arbetstidens längd, som under den egentliga jordbrukstiden aldrig kan nedsättas i samma mån som industriens, då helt andra förutsättningar råda i förstnämnda näring, har för jordbruksarbetaren mindre betydelse än för t. ex. verkstadsarbetaren. Den senare har hela året, dag ut och dag in, liknande arbete inomhus, varemot jordbruksarbetaren under vintern kan beredas en helt annan daglig ledighet än verkstadsarbetaren, medan han under sommaren vid skördetid, mestadels i fria luften, nödgas utsträcka sin arbetstid. Jordbrukets arbetarfråga ligger på ett annat plan. En viktig faktor är härvid att skapa största möjliga antal egnahems- och småbruksidkare, som i regel ej behöva lejd arbetskraft, åtminstone i avsevärd utsträckning, och att bereda tillfällen för jordbruksarbetarna att, vid sidan om jordbruksarbetet för annans del, också hava egen torva att bruka.

Det torde i detta sammanhang böra erinras, såsom också framhållas i socialstyrelsens yttrande, att jordbruket för sin fortgående utveckling icke behöver räkna med ökad arbetartillgång. Av den officiella statistiken framgår nämligen, att under det medelskörden, reducerad till skördeenheter, från perioden 1896/1900 till perioden 1906/1910 ökats med 23 %, jordbrukets manliga arbetskraft från år 1900 till år 1910 minskats med 4 %. Produktionens landvinningar hava således här gjorts icke genom ökad insats av människokraft utan genom andra förbättringar i produktionsprocessen. Särskilt med tanke på jordbruksteknikens utveckling — och vi stå härutinnan i vårt land otvivelaktigt blott vid början — i förening med den snabba elektrifieringen kan man förutsätta, att produktionsstegringarna inom jordbruket skola även framgent kunna fortgå utan ökad användning i det hela av mänsklig arbetskraft. Landets befolkningsöverskott skulle således väsentligen kunna i fortsättningen tagas i anspråk för övriga näringsområden.

Ej heller bör vid bedömande av tillgången på arbetskraft förbises de inskränkningar i värnpliktstiden, som man kan räkna med i och med den nya internationella rättsordning, vars skapande nu sysselsätter snart sagt hela världen — för den nu gällande värnpliktens fullgörande torde åtminstone 10,000,000 dagsverken årligen tagas i anspråk. Att därav och av de garantier, som kunna skapas mot krigiska äventyrligheter också följa betydande inskränkningar i krigsrustningsindustrien, av vars arbetarestam ett flertal torde få söka annan sysselsättning, är också naturligt och har redan visat sina verkningar i arbetslöshet på detta fält.

Kommerskollegium och socialstyrelsen hava, ehuru ur något olika synpunkter, förordat frågans principiella avgörande vid innevarande års riksdag, under förutsättning att den nya lagen finge träda i tillämpning först å tid, som Kungl. Maj:t kan finna skäligt bestämma, och att i lagen införas betryggande bestämmelser med avseende å övergångstiden och till medgivande av nödiga dispenser för de verksamhetsområden, vilka med nödvändighet kräva hänsyn till vissa speciella driftkostnader.

Om sistnämnda förutsättningar är jag principiellt enig med verken, och komma väl ej starkare meningsskiljaktigheter att yppas härom. Jag blir i tillfälle att ytterligare taga ståndpunkt till de yrkanden, som i dessa avseenden föreligga, under den speciella motiveringen för det lagförslag, jag ämnar framlägga. Med avseende å den förstnämnda förutsättningen har socialstyrelsen motiverat sitt förslag med nödvän-

*Uppskjutande
av lagens
tillämpning.*

digheten att beakta dels de internationella förhållandena, dels ock utvecklingen av landets ekonomiska förhållanden med hänsyn till konjunkturer, arbetsmarknad, möjlighet för produktionsomläggningar, byggnadsverksamheten m. m. Och kommerskollegium har i detta avseende uttalat följande: »tillfället är ur ekonomisk synpunkt det ogynnsammast möjliga för genomförandet av den för övrigt i och för sig mycket önskvärda reformen».

Det ovanberörda förslaget att Kungl. Maj:t skulle bestämma tiden för den inträdda tillämpningen av den lag om arbetstidens begränsning, som nu är ifrågasatt, kan jag för min del icke biträda. Det förhåller sig enligt min mening icke så, när alla härpå inverkan omständigheter sammanställas, att tidpunkten för genomförande av en lag i förevarande syfte nu är ogynnsam, än mindre den ogynnsammast möjliga. Snarast synes mig, såsom jag också redan tidigare påpekat, förhållandet vara det motsatta. Den mening är ofta från sakkunnigt håll uttalad, att en lagstiftning om avsevärd begränsning av arbetstiden lämpligast bör, ur hela samhällets synpunkt taget, förläggas till en på högkonjunktur följande lågkonjunktur. Så synes också läget för närvarande vara i vårt land. Landet har nyss ägt övervägande högkonjunktur, och industrien måste därför också anses väl rustad att möta de vanskligheter, som icke kunna helt undvikas under övergångstiden, tills förhållandena blivit, särskilt rörande arbetarfördelningen mellan olika näringar, skäligt utjämnade. Men uppenbart är också, att avmattningens tid nu är inne.

Under krigsåren sögos betydande arbetareskaror till industrien. Inom den mekaniska verkstadsindustrien var sålunda arbetareantalet hos till verkstadsföreningen anslutna arbetsgivare följande: år 1913 36,700, år 1914 38,200, år 1915 39,900, år 1916 50,300, år 1917 c:a 54,000 och år 1918 c:a 59,000. Till och med 1915 fortfor ökningen normalt, men tog under det följande året — den kraftigaste högkonjunkturen som vår industriella arbetsmarknad någonsin torde hava upplevat — ett kraftigt språng uppåt. Under 1918 sysselsatte de organiserade arbetsgivarna inom verkstadsindustrien i runt tal 20,000 flera arbetare än år 1915, således en ökning med 50 % på 3 år. Redan på våren 1918 började vissa avmattningstendenser göra sig gällande inom verkstadsindustrien och inleddes samarbete mellan statens arbetslöshetskommission och verkstadsföreningen för gemensam rådplägnings och utbyte av synpunkter och erfarenheter beträffande den hotande arbetslöshetsfaran. I mars 1918 förklarade verkstadsföreningens överstyrelse sin bestämda åsikt vara, att industrien omöjligen i framtiden kunde bibe-

hålla sin genom högkonjunkturen uppdrivna arbetarstock. En betydande reduktion måste företagas. Under 1918 förblev dock arbetstillgången i stort sett tillfredsställande, men under de första månaderna av innevarande år har avvecklingen av verkstadsindustriens arbetarstam skett i raskare tempo. Inskränkningar av arbetsstyrkan inom de flesta hithörande företag hör till ordningen för dagen, antalet verkstadsarbetare, som uppbär offentligt arbetsunderstöd, växer allttjämt och någon utsikt till gynnsammare konjunktur under en närmare framtid är icke skönjbar.

I husbyggnadsindustrien är känt, att sedan ett par år en stark depression råder, att ytterst få nybyggnadsföretag sättas i gång och att arbetslösheten är avsevärd.

På enahanda sätt förhåller det sig också i andra industrier, och här och var torde benägenheten att hålla uppe tillverkningen motiveras allenast av önskan att icke ställa arbetarna utan arbete.

I följd av svårigheten att för närvarande upplåna medel för statens affärsdrivande verk hava betydande statsarbeten inställts eller hota att inställas, och avskedanden av arbetare hava skett och förestå ytterligare.

Den 1 innevarande mars kan antalet å de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna anmälda arbetssökande män uppskattas till mellan 12- och 13,000 samt antalet arbetslösa kvinnor (egentligen textilarbeterskor) till mellan 3- och 4,000; och dock är känt, att icke på långt när alla arbetslösa anmäla sig.

Det synes mig således uppenbart, att skall man med den föreslagna reformen rörande arbetstiden också vinna den biverkan, att arbetslösheten häves och härför eljest erforderliga betydande medel besparas, då är tidpunkten för denna reforms genomförande just den nuvarande.

Jämväl för att icke draga arbetskraft från jordbruket är en tidpunkt med god tillgång på arbetare den gynnsamma. Skulle arbetstidens inskränkning genom lag ske vid en högkonjunktur med stigande arbetstillfällen och löner, komme jordbruket under övergångstiden lätt att ligga under i konkurrensen om arbetskraft med industrien. Vid nu rådande lågkonjunktur torde det i industrien tillgängliga överskottet å arbetare först placeras i den industriella produktionen. Det blir därmed tid för förhållandena mellan olika arbetskraft att utjämna sig och övergången till kortare arbetstid bör kunna ske mjukt och utan större rubbningar.

Vad de internationella förhållandena å arbetstidens område beträffar har jag förut i annat sammanhang därom uttalat mig. Situationen i detta hänseende måste också betraktas såsom gynnsammare än vid någon föregående tidpunkt. Socialstyrelsen själv har, på sätt tidigare erinrats, uttalat, att 48 timmars arbetsvecka »för närvarande kan be-

traktras såsom ett nästan allmänt internationellt faktum». Kommer, i mer eller mindre omedelbart sammanhang med fredskonferensen, beslut att fattas, att de länder, vilka ansluta sig till det »nationernas förbund», som nu planlägges, skola genomföra lagstiftning om 48 timmars arbetsvecka, är det ju så mycket bättre. Ju mer denna arbetstid införes i främmande länder och ju mer bestämmelserna härom byggas på eller tryggas av internationella avtal, med desto mindre ekonomisk risk kunna vi gå till en lagstiftning på det område, varom här är fråga.

Att industrien bör beredas möjlighet för produktionsomläggning, byggnadsverksamhet för ökat antal arbetare m. m., är uppenbart. Kommerskollegium har i sitt yttrande framhållit, att tid erfordras för industrien att jämväl eljest anpassa sig efter de nya förhållandena. Omläggningar och organisationsförändringar taga sin tid, nyanskaffning och komplettering av material likaså. Vid allt detta bör fästas det största avseende och därav föranledda bestämmelser träffas med avseende å lagens ikraftträdande, vilket eljest med hänsyn till konjunkturläge, arbetslöshet m. m. synes mig bort bliva det skyndsammast möjliga. Till dessa förhållanden återkommer jag närmare under den speciella motiveringen.

På grund av vad sålunda anförts har jag kommit till den uppfattning, att ett lagförslag om åttatimmarsarbetsdagen, i huvudsakliga delar grundat på arbetstidskommitténs förslag, nu bör framläggas till riksdagens prövning. Givetvis bör därvid emellertid tillses, att industrien beredes nödigt rådrum för att anpassa sig efter de nya förhållandena, och att lagen blir så mjukt avfattad, att tillfälle till av verkliga skäl påkallade undantag från lagen för viss tid eller för vissa företag kan efter sakkunnig prövning beredas.

Jag vill också konstatera, att förståelse härför funnits på arbetarsidan i kommittén, om man ock från detta håll i en och annan punkt sett något ensidigt på frågan såsom uteslutande en arbetarfråga. Jag vill uttala den bestämda förväntan och förhoppning, att vad som kan behöva göras för att skapa en mjukare övergång från nuvarande förhållanden till dem, som inträda med åttatimmarsdagens fastslående i svensk lag, skall från arbetarnas sida mötas med all den förståelse, som deras eget intresse kräver.

Jag övergår härefter till att närmare beröra detaljerna av det lagförslag, jag framlägger.

Speciell motivering.

Arbetstidskommittén har framlagt sitt förslag till arbetstidens begränsning såsom en särskild lag, under uttalande att denna lag framdeles bör inarbetas i lagen om arbetarskydd. Detta uttalande kan jag biträda. Särskilt med hänsyn till det föreslagna lagförslagets karaktär av provisorisk lagstiftning samt att detta förslags omfattning icke ansetts böra sammanfalla med arbetarskyddslagens, torde en sådan anordning vara nödvändig.

Rätten att använda minderåriga i arbete är dock i arbetarskyddslagen i vissa avseenden mera begränsad till arbetstiden än vad som skulle kunna framgå av nu föreliggande lagförslag angående arbetstidens begränsning. För att tveksamhet ej skall råda, att arbetarskyddslagen, i de avseenden den innehåller strängare bestämmelser angående minderårigas användande i arbete, skall gälla framför arbetstidslagen, synes vara nödigt, att erinran härom sker i sistnämnda lag, varemot motsvarande erinran i arbetarskyddslagen icke torde vara erforderlig.

Jag kommer därför här nedan att föreslå ett tillägg i nyssberörda avseende till arbetstidslagen.

1 § i lagförslaget angiver lagens tillämplighetsområde. Med avseende å kommitténs ställning till de arbetare, som anses böra falla under lagen, hänvisas till kommitténs yttrande å sid. 29—33. Lagförslaget 1 §.

Till vad kommittén anfört rörande de angivna undantagen från lagen må läggas följande.

Under c) har från lagen undantagits arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård. Allmänna bestämmelser till förhindrande att sjuksköterskepersonal överanstränges, vilket nu ej sällan torde vara fallet, kunna förväntas komma till stånd i den proposition angående sjuksköterskornas arbetsförhållanden, som jag under närmaste dagarna torde få anmäla. Att härutöver för den egentliga sjukvårdspersonalen meddela några föreskrifter angående arbetstid torde med hänsyn till sjukvårdsarbetets art och ändamål knappast vara möjligt.

Landssekreteriatet har i sitt yttrande påyrkat, att undantaget under d), d. v. s. för arbete, som bedrives av staten, icke måtte upptagas i lagen. Lands sekretariatet.

Departements-
chefen.

Detta yrkande har jag dock icke funnit lämpligt tillmötesgå. Meningen är ingalunda, att arbetare och befattningshavare i statens tjänst icke skola komma i åtnjutande av liknande förmåner som de i enskild tjänst anställda motsvarande befattningshavare, å vilka lagen skulle bli tillämplig. Marinens och arméns arbetarpersonal, liksom även arbetarna vid statens järnvägsverkstäder och vid telegrafverkets verkstäder hava ju redan 48-timmars effektiv arbetstid i veckan. Den sålunda inslagna vägen är det meningen att fullfölja, i den mån icke hinder därtill föreligga. Men med hänsyn till statsarbetets mångskiftande art krävas bestämmelser, som icke alltid kunna inpassas under en allmän lag — särskilt är så förhållandet med trafikpersonalen vid statens järnvägar. Undantag skulle, därest ifrågavarande arbetare ej vore uteslutna från lagen, i förekommande fall få sökas hos arbetsrådet, mot vilken anordning anmärkningar, när det gäller statens arbeten, ej äro uteslutna. Hela denna fråga ordnas därför lämpligast i administrativ väg genom beslut av vederbörande styrelser eller förordnanden av Kungl. Maj:t.

Undantaget under i), varemot landssekreteriatet också vänt sig, är närmast en följd av undantaget under d), men också här föreligga speciella förhållanden, vilka enligt min mening böra uppmärksammas. Kan trafikpersonalens vid de enskilda järnvägarna arbetsförhållanden icke tillfredsställande ordnas på överenskommelsens väg, läser emellertid lagstiftningen böra upptaga denna fråga till särskild prövning.

Med avseende å undantaget under f) för sjöfolket hänvisar jag till de särskilda utredningar och förslag, som den 31 januari 1919 avgivits av särskilda sakkunniga. Enligt vad finansministern meddelat mig, skall, om möjligt, på detta betänkande grundat förslag föreläggas årets riksdag.

Vidkommande undantaget under j) må erinras om, att Kungl. Maj:t genom proposition den 21 februari 1919 förelagt riksdagen förslag till lag om begränsning av tiden för idkande av handel och annan rörelse, vilket lagförslag emellertid endast delvis reglerar arbetstiden inom de förvärvsgrenar, varom här är fråga.

Social-
styrelsen.

Beträffande nu förekommande undantag, liksom det under k), har socialstyrelsen i sitt yttrande uppmärksammat »det med styrka framträdande behovet av snara förbättringar i avseende å arbetstiden för dels personal i handelsbod, rakstuga, frisérsalong och badinrättning, dels personal som i hotell-, restaurang och kaféerörelse direkt betjänar allmänheten.»

Styrelsen yttrar härom följande:

För dessa personalgrupper ställa sig nämligen arbetstidsförhållandena i flertalet fall säkerligen sämre än för de egentliga kroppsarbetarna, huvudsakligen beroende på de särskilda svårigheterna för ifrågavarande arbetstagare att genom sammanslutning därå öva inflytande. Emellertid äro de nu berörda arbetsområdena av väsentligen annan natur än näringslivet i övrigt samt erbjuda sådana skiljaktigheter vid olika företag, att stora svårigheter uppenbarligen möta för reglerandet av deras arbetstidsförhållanden genom mera allmängiltig lagstiftning. Beträffande samtliga nyssnämnda personalgrupper gäller sålunda bland annat, att deras egna önskemål mindre torde vara inriktade på en absolut begränsning av arbetstidens längd än på dess lämpliga förläggning samt på tillförsäkrandet av ordentliga måltidsraster. Jämväl göres från åtminstone vissa hithörande personalgruppers sida gällande, att deras anställningsförhållanden i allmänhet böra regleras genom lagstiftning. Särskilt hava krav i denna riktning framställts från organisationer för butikspersonal och för kontorspersonal. Vad angår biträdena i butiker, rakstugor, frisérsalonger och badinrättningar läser en väsentlig förbättring i deras arbetsförhållanden komma att inträda med genomförandet av det förslag till revision av butikstängningslagen, som socialstyrelsen tidigare framlagt och vilket torde föranleda proposition i ämnet till innevarande års riksdag. För bedömandet av frågan om vidare reglerande av deras arbetsförhållanden saknas emellertid tillräckligt ingående utredning. Styrelsen har därför i anledning av dels särskild remiss i ämnet, dels direkt till styrelsen ingivna framställningar till förberedande behandling upptagit spörsmålet om närmare undersökningar rörande kontors- och butikspersonalens arbetsförhållanden och torde inom den närmaste tiden bliva i tillfälle att härom hos Kungl. Maj:t göra framställning. Sådan närmare undersökning har i anledning av skrivelse från riksdagen på Kungl. Maj:ts uppdrag redan anordnats beträffande hotell-, restaurang- och kafépersonal. När denna utredning under instundande vår föreligger avslutad, lära fastare hållpunkter givas för bedömandet av behovet av och lämpligaste sättet för ordnandet av denna personals arbetstid och övriga arbetsvillkor. I avvaktan på resultaten av nu berörda utredningar läser det vara befogat att från den nu planerade lagstiftningen om arbetstidens längd i enlighet med kommittéförslaget undantaga de här ifrågavarande personalgrupperna.

Jag ansluter mig till den uppfattning, som sålunda uttalats av socialstyrelsen; och jag skall för min del ej underlåta att ägna förevarande arbetargrupper arbetstid all uppmärksamhet. Dessas arbete är emellertid så skilt från de arbetares, vilka den nu ifrågasatta lagstiftningen närmast är avsedd att omfatta, att dessa personalgrupper nu synts böra uteslutas ur lagen.

*Departements-
chefen.*

Socialstyrelsen anför vidare med avseende å en specialgrupp, eller den del av automatpersonalen, som har sin verksamhet förlagd till de för allmänheten avsedda lokalerna, att det synes kunna ifrågasättas, huruvida anledning föreligger till dess inbegripande under undantaget under k) och således dess undantagande från lagen.

*Social-
styrelsen
rörande
automat-
personalen.*

För undantagandet av denna personal, anför styrelsen, gäller icke det skäl, som kan åberopas för den jämförliga restaurangpersonalen, nämligen att lagens tillämpning å densamma skulle för hårt återverka på dess inkomster. Automatpersonalen lär nämligen ej avlönas med drickspengar utan med fast lön av arbetsgivaren; den torde vidare i allmänhet hava en alldeles oskäligt lång arbetstid. Starka skäl synas sålunda föreligga för dess medtagande under lagens tillämpning. Om styrelsen likväl icke anser sig böra härom framställa yrkande, beror detta på att styrelsen för närvarande icke kunnat bilda sig en fullt säker uppfattning av denna personals arbetsförhållanden å olika orter. Det vore emellertid önskvärt att, så snart sådan föreligger, möjlighet vore beredd för dess inbegripande under lagen.

I detta sammanhang ifrågasätter styrelsen, då även andra dylika fall säkerligen komma att efter hand konstateras, huruvida det ej vore med lagens syfte mest förenligt, om på administrativ väg avgörande kunde träffas om upptagande under dess tillämpning av nu undantagna personalgrupper.

*Departements-
chefen.*

Att nu inbegripa viss automatpersonal under lagen synes mig icke böra ifrågakomma. Dess förhållanden måste bedömas i sammanhang med övrig under k) omförd personal.

En rätt för Kungl. Maj:t att genom beslut i administrativ ordning under lagen inrymma nu undantagna arbetargrupper torde icke böra ifrågasättas. Så viktiga intressen föreligga här, att riksdagens samverkan till varje utvidgning av lagen måste förutsättas. Men givetvis bör uppmärksamheten inriktas på att efter föreliggande utredningar och förhållanden få nu undantagna arbetargrupper inrymda under arbetstidslagstiftningen; och lär Kungl. Maj:t ej underlåta att härutinnan göra de framställningar till riksdagen, som kunna anses påkallade.

Jag har av nu anförda skäl funnit mig icke böra frångå de förslag om vissa arbetargrupper undantagande för närvarande från lagen, som kommittén framlagt.

1 § i mitt förslag är således oförändrat lika med arbetstidskommitténs 1 §.

2 §. Landssekreteriatet har yrkat, att ritare, kontorsbiträde och därmed jämställd personal icke måtte undantagas för begreppet arbetare.

Jag har emellertid ansett övervägande skäl tala för att bibehålla förevarande § oförändrad, allenast med en mindre jämkning, vidtagen i anledning av en erinran av socialstyrelsen.

3 §. Under 3 § och vissa efterföljande paragrafer har arbetsrådets uppgifter enligt lagen fixerats, medan de befogenheter, som skulle till-

komma yrkesinspektionens chefsmyndighet, socialstyrelsen, angivas i 6—8 §§. Någon invändning mot den princip, som sålunda legat till grund för särskiljande av de båda myndigheternas ifrågavarande uppgifter, synes mig, lika litet som socialstyrelsen, föreligga.

Beträffande frågan, huruvida åt arbetsrådet bör anförtros att pröva, om visst arbete är att hänföra till sådant, varå arbetstidslagen skall äga tillämpning eller huruvida vissa arbetstagare äro att räkna såsom arbetare enligt lagen, synes mig någon tvekan kunna föreligga. Arbetsrådets egentliga uppgift enligt lagförslaget är att pröva framkomna anspråk på undantag från vissa bestämmelser i arbetstidslagstiftningen. Prövningen av dylika frågor är av huvudsakligen praktisk-teknisk art. Den prövning, som enligt 3 § i lagförslaget skulle ankomma på arbetsrådet, innebär däremot väsentligen en lagprövning.

Då emellertid det avgörande, som enligt 3 § skulle läggas hos arbetsrådet, väl i regel torde få karaktär av yttrande eller råd till arbetsgivare eller arbetare, samt praktiska skäl tala för kommitténs förslag, har jag funnit mig kunna biträda detsamma. Yrkesinspektionens chefsmyndighet, socialstyrelsen, anlitas ofta för yttranden och råd med avseende å arbetarskyddslagens tillämplighetsområde.

3 § i mitt förslag är därför oförändrad upptagen från kommittén.

4 § innehåller lagens kärnpunkt: arbetstidens begränsning till en effektiv arbetstid av $8\frac{1}{2}$ timmar per dygn eller 48 timmar per vecka. De allmänna synpunkter, som varit bestämmande för mitt biträdande av kommitténs förevarande förslag, äro närmare utvecklade i den allmänna motiveringen, vartill jag härutinnan hänvisar.

4 §.
5 § 2 mom.

I herr Ekmans m. fl. reservation påyrkas, att 1:a mom. och 3 mom. 4 § måtte erhålla följande avfattning:

»Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor.

— — — — — (ang. skiftsarbetstiden, jfr nedan) — —

Här angivna tidsbegränsningar avse den effektiva arbetstiden, raster sålunda oräknade.»

I herr Holmströms m. fl. reservation har påyrkats viss förändring av första stycket av 4 §, avsett att förtydliga uttrycket »raster».

Reserva-
tioner.

Anmärkning i förstnämnda reservations syfte har också gjorts av landssekreteriatet.

Departements-
chefen.

För min del finner jag kommitténs förslag, som innebär en effektiv arbetstid av $8\frac{1}{2}$ timmar per dygn eller 48 timmar i veckan, således raster oräknade, vara tillräckligt tydligt. Att tillfälliga uppehåll i följd av maskinskada eller andra av arbetarna oberoende omständigheter icke i allmänhet kunna räknas som raster, synes otvivelaktigt. Huruvida väntetid skall inbegripas i arbetstid eller ej, läser bero av förhållandena i speciella fall och kan näppeligen bliva föremål för generella bestämmelser i lag. Vederbörande lära härutinnan kunna gardera sig genom avtalsbestämmelser; i fall sådana ej föreligga eller tvist om deras innebörd uppstår, läser sådan tvist få avgöras av domstol i vanlig ordning. Väntetid på arbetsstället lär väl allmänt vara att inräkna i arbetstiden.

Arbets-
tiden i
gruvor.

I framställning som den 7 nästlidna februari hit inkommit, hava de skånska kolgruvearbetarna genom sina avdelningar, under förmälan att gruvarbetet numera bedreves med en arbetstid av högst 8 timmar pr dag i torra och högst 6 timmar i våta arbetsrum, gjort framställning om, att, i sammanhang med antagande av åttatimmarsdagen vid arbete ovan jord, kolgruvarbetarnas arbetstid måtte begränsas till högst 6 timmar pr dag.

Samma yrkande framställdes i telegram till mig redan den 3 december 1918 av Grängesbergs organiserade gruvarbetare.

I landssekreteriatets yttrande har liknande hemställan gjorts.

Någon närmare utredning i anledning av nämnda framställningar har icke hittills medhunnits. Frågan är överlämnad till arbetstidskommittén för att vid dess fortsatta behandling av arbetstidspörsmålen bliva föremål för utredning och beaktande.

Vid sådant förhållande och då arbetstiden i gruvarbete för närvarande ej överstiger den, som genom den här ifrågasatta lagen skulle bestämmas såsom den normala, torde förevarande framställning icke nu böra föranleda särskild uppmärksamhet i lagstiftningsväg.

Skiftarbete.

En viktig detalj vid bestämmande av maximiarbetstiden, utgör arbetstiden vid skiftsystem.

Kommittén.

Enligt kommitténs statistiska utredningar förekom vid undersökta företag arbete på skift regelbundet vid 1,335 arbetstillfällen och för 58,047 arbetare, utgörande resp. 10 och 13,2 % av samtliga undersökta arbetsställen och redovisade arbetare. Skiftarbete förekommer relativt mest inom gruppen pappers- och grafisk industri — däribland vid pappersmassefabrikerna för 59,8 % av glasbruken (med 46) och boktryckerierna (med 47,9 timmar per arbetsvecka). Vid glasbruken skall dock den korta nettoarbetstiden väsentligen vara att tillskriva rastanordningarna och detsamma skall i viss mån kunna sägas om boktryckeri-

erna. Ovanligt lång arbetstid, 73 timmar per vecka, är den genomsnittliga arbetstiden för livsmedelsindustriens skiftarbetare (huvudsakligen sockerbruksarbetare), ävensom för tegelindustriens brännare, o. dyl., för vilka den uppgått till ej mindre än 75,5 timmar.

För att möjliggöra skiften av olika längd, som förekomma vid kontinuerlig drift, har kommittén föreslagit, att den allmänna regeln om en arbetstid av högst 8 $\frac{1}{2}$ timmar av dygnet och 48 timmar i veckan får, om arbetet bedrivs med regelbunden skiftindelning, gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst 3 veckor.

Mot detta förslag hava reservationer inom kommittén avgivits såväl från arbetsgivare- som från arbetaresidan. I reservationen av herr Ekman m. fl. föreslås sålunda, att vid arbete, där oavbruten drift är behöfvig, arbetstiden må utsträckas till 56 timmar per vecka i medeltal för 2 veckor.

*Reservat-
tioner.*

Herr Holmström m. fl. påyrka däremot i sin reservation, att tidrymden för den genomsnittliga arbetstiden vid arbete med regelbunden skiftindelning måtte sättas till högst 2 veckor (i stället för av kommittén föreslagna 3 veckor).

Herr Ekman m. fl. anföra till stöd för sin reservation huvudsakligen följande:

För de industrier, som gå med s. k. ständigt eld helgdag och vardag, är den av oss föreslagna arbetstiden av 54 timmar i veckan i medeltal för två veckor otillräcklig. Med indelningen i 3 skiftlag måste nämligen arbetstiden för sådana industrier bliva 56 timmar i veckan, ty denna siffra utgör jämnt $\frac{1}{3}$ av veckans 168 timmar. Från arbetarsidan har påyrkats, att extra personal skall anställas för det sjunde dygnet, men uppenbart är, att en sådan anordning skulle medföra alltför stora svårigheter och dessutom kostnader, vilka industrien ej förmår att bära. Undantag från den lagbestämda arbetstiden för s. k. ständigt eld äro medgivna i flertalet av utlandets lagar. Ända till helt nyligen bedrevs arbetet i här avsedda verk under 84 timmar pr vecka, motsvarande 12 timmar under varje av veckans 7 dygn. Förslaget om en begränsning till 56 timmar pr vecka i medeltal för två veckor innebär alltså en betydande lindring för arbetarna.

Enligt kommittéflertalets förslag (5 §) skall arbetsrådet äga medgiva undantag från normalarbetstiden i fråga om arbete, som bedrivs med tre skiftlag och oundgängligen måste fortgå jämväl under sön- och helgdagar. Detta förslag innefattar en kompromiss mellan olika meningar. Då erfarenheten lär, huru svårt det är för administrativa myndigheter att lämna medgivande i fall, sådana som nu förevarande, anse vi riktigast, att lagen innehåller tydligt stadgande om ifrågasvarande för industrien nödvändiga undantag.

Herr Holmström m. fl. anföra:

Bestämmelsen att arbetstiden, 48 timmar i veckan, vid skiftarbete kan beräknas genomsnittligt under tre veckor är obehöfvig för ett praktiskt ordnande

av nämnda arbete och kan dessutom medverka till att det ändamål, lagen avser att fylla, i vissa fall icke uppnås. Det kan nämligen tänkas, att ett företag, vilket av tekniska eller ekonomiska skäl drives i skift, har så liten avsättning av sina produkter, att månadsbehovet täckes genom fabriken igånghållande under allenast halva månaden. Den andra halva månaden ha arbetarna sysselsatts med annat, kanhända för arbetsgivaren mindre nödvändigt arbete. Vid ett sådant företag kan efter lagens tillkomst, om treveckorsgränsen bibehålles, fortfarande under halva månaden drivas 12-timmarsskift mot det att arbetarna bli lediga den andra halva månaden. En sådan arbetstidsfördelning bliver, under angivet fall, till ekonomisk fördel för företaget, men måste densamma ur arbetarsynpunkt anses högst olämplig. Det kan dessutom antagas, att arbetarna under så lång ledighet taga arbete hos annan arbetsgivare, i vilket fall lagens mening motverkas.

Varje företag, som drives i skift, bör inrätta sig på sådant sätt, att den enskilde arbetarens arbetstid inskränkes till högst 8 timmar av dygnet och högst 48 timmar i veckan, dock kan det i undantagsfall bli nödvändigt att nämnda arbetstid utan särskilda formaliteter får överskridas. Detta kan inträffa, t. ex. om någon specialarbetare utebliver från arbetet det sista veckoskiftet. I sådant fall bör naturligtvis någon av skiftkamraterna kunna övertaga skiftet, i trots av att denne redan fullgjort sin arbetsvecka. Redan påföljande vecka är det dock möjligt utjämna den för en sådan arbetare från föregående vecka överskjutande arbetstiden.

Danmark
och Norge.

I *Danmark* har den 12 februari 1919 utfärdats lag om införande av 8 timmarsarbetsdagen i fabriksverksamhet med drift under hela dygnet, vilken lag innehåller att i verksamhet med regelmässig drift hela dygnet ingen arbetare, som deltagar i sådan drift, må hava en längre arbetstid än 8 timmar i dygnet, dock kan vid »hållskift» bruttoarbetstiden utsträckas till högst 16 timmar i dygnet, varvid dock måste iakttagas, att bruttoarbetstiden icke för någon arbetare i 3 på varandra följande veckor blir längre än 160 timmar. Härvid skall dock bortses från ett sådant överskridande av bruttoarbetstiden, som nödvändiggöres genom försvarbar avlösning eller reparationer, sjukdom, ett beställt arbetes utförande och liknande.

Det förslag i nu nämnda hänseende, som den 22 november 1918 av minister Stauning framlades i danska folketinget, innehöll med avseende å »hållskifte», att bruttoarbetstiden finge utsträckas till högst 16 timmar i dygnet, med iakttagande dock att ingen arbetare i 3 på varandra följande veckor finge en längre bruttoarbetstid än i allt $3 \times 7 \times 18 = 168$ timmar. På förslag av vederbörande riksdagsutskott blev emellertid regeringens förslag ändrat på sätt nyss angivits genom lagen den 12 februari 1919.

I det *norska kommittéförslaget* av den 31 januari 1919 upptagas inga särstadganden om skiftarbete. Frågan har att döma av motive-

Socialstyrelsen har i sitt utlåtande funnit de av reservanter inom arbetstidskommittén uttalade farhågor för att den frihet, som enligt kommittémajoritetens förslag skulle beredas för arbetstidens anordnande vid regelbunden skiftindelning, kunde missbrukas, obefogade, varför och då den av nämnda reservanter föreslagna formuleringen syntes medföra praktiska olägenheter, styrelsen anslöte sig till kommittémajoritetens förslag i denna del.

Kommerskollegium har i sitt avgivna utlåtande framhållit, hurusom det för våra största och betydelsefullaste industrier vore oundgängligt att driva fabrikationen jämväl under söndagen. Med 48 timmars arbetsvecka vore detta omöjligt utan extra arbetskraft för söndagsdygnet, och då i regel torde vara uteslutet att för sådan extra tjänstgöring anskaffa tillfällig personal med nödig erfarenhet och utbildning, borde anläggningar under ständig eld ävensom för dylikas drift erforderliga andra anläggningar (såsom elektriska kraftstationer) uttryckligen tillförsäkras möjlighet till en mot driftförhållandenas krav svarande arbetsvecka eller 56 timmar.

I fråga om 3-skiftsystemets genomförande hos oss synes böra huvudsakligen uppmärksammas, å ena sidan att, då en allmännares övergång till 8-timmarsskift på 3 lag under de sista åren ägt rum inom den svenska industrien, en lagstiftning, byggd på 48 timmars arbetsvecka, men möjliggörande olika skiftformer, icke bör medföra alltför stora svårigheter för industrien. Men å den andra bör också hållas i sikte, att en övergång från tvåskiftsystem till treskift-indelning så gott som alltid medför en ökning av arbetarpersonalen. Denna ökning betyder, då de arbetsföretag, som använda regelbunden skiftindelning (särskilt vid kontinuer-

Departements-
chefen.

erlig drift) till övervägande del äro belägna å landsbygden, anskaffande i ej ringa omfattning av bostäder för den nya arbetarpersonalen. Dessutom bör uppmärksammas, att skiftarbete är regel i stora exportindustrier, vilkas verksamhet är för hela landets ekonomiska ställning av stor betydelse. Av de siffror, som förut meddelats angående arbetstid vid skiftarbete, framgår, att arbetstiden i en del företag är oskäligt lång och att en inskränkning i denna arbetstid således är trängande. Slutligen må också framhållas, att tre-skift-systemets obligatoriska genomförande ställer sig något olika inom större och mindre företag i samma näring, i det att tillfredsställande anordningar i förevarande hänseende äro lättare att genomföra vid de större företagen än vid de mindre.

Det vore mest tillfredsställande, om en lagstiftning rörande arbetstiden innehölle mera detaljerade bestämmelser om arbetstiden vid regelbunden skiftindelning. Med hänsyn till de olika skiftformer, som användas, möta emellertid härför stora svårigheter. Arbetstidskommitténs förslag, vilket innebär *dels* att vid regelbunden skiftindelning arbetstidens begränsning till 48 timmar i veckan skall gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor (4 §, 2 stycket), *dels ock* att vid med tre skiftlag bedrivet arbete, som oundgängligen måste fortgå jämväl under sön- och helgdagar, arbetsrådet äger medgiva undantag för de i 4 § angivna begränsningarna (5 § 2:dra stycket), synes därför vara den lösning av ifrågasvarande spörsmål, som för närvarande bör ifrågasättas. Därigenom möjliggöres, jämte det arbetarnas anspråk på kortare arbetstid tillgodoses, sådan sakkunnig prövning av jämkningar i arbetstiden, som kunna i speciella fall erfordras för vinnande av de lämpligaste och minst betungande anordningarna för industrien. Jag har därför i nu förevarande delar anslutit mig till kommitténs förslag.

Skandinaviskt
samarbete i
trävaru-
cellulosa-
och pappers-
industrierna.

I detta sammanhang torde böra meddelas, att det samarbete, som enligt Kungl. Maj:ts beslut den 18 oktober 1918 för Sveriges del igångsatts mellan Sverige, Norge, Danmark och Finland i syfte att vinna för länderna gemensamma bestämmelser rörande treskiftssystemet inom trämasse-, cellulosa och pappersindustrierna, hittills resulterat i, att ländernas delegerade blivit eniga om treskiftssystemets införande inom nämnda industrier, men att förnyade överläggningar i början av april skola hållas för vinnande av närmare bestämmelser om detta systems lämpligaste omsättande i praktiken i olika fall. Danmark har, såsom förut erinrats, genom lag den 12 februari 1919 antagit vissa lagstadganden om arbetstiden vid kontinuerlig drift, vadan de närmare

detaljernas ordnande vid skiftindelning torde ankomma på vederbörande arbetsgivare och arbetarorganisationer eller kanske förfoganden i allmän författning (vissa uttalanden i den danska riksdagen tyda på att man i Danmark vill följa vad i Sverige och Norge blir gällande), i Norge torde man avse, att i administrativ väg meddela särskilda bestämmelser rörande anordnande av skiftsystem, och i Sverige lärer väl förhållandet, då vår eventuella lag lagts med all elasticitet och skulle giva stor myndighet åt arbetsrådet att lämna medgivanden rörande skiftanordningar, bliva det, att de gemensamma regler, vartill det skandinaviska samarbetet kan föräleda, bliva normerande för arbetsrådets beslut i de speciella fallen. I Finland torde man avse att vinna erforderliga bestämmelser i administrativ ordning. Vad nu anförts torde visa, att, när enighet nåtts om att treskiftssystemet i nu berörda viktiga industrier skall genomföras, lagstiftningen kan bygga härpå. Ju större enighet om detta systems omsättande i praktiken kan vinnas, desto bättre; utformandet må sedan i de olika länderna ske genom överenskommelser mellan organisationerna, genom administrativ lagstiftning eller genom praxis av ett arbetsråd O. S. V.

Kommerskollegium har i sitt yttrande ifrågasatt, huruvida icke i lagen borde införas särskild bestämmelse om förskjutning av arbetstiden för Norrland. För denna del av landet och den framtida utvecklingen av dess möjligheter syntes det nämligen vara av alldeles särskild betydelse, att en dylik förskjutning från en över hela året likformig fördelning av arbetstiden till en efter de naturliga förhållandena avpassad icke förhindrades genom en alltför snäv begränsning av veckoarbetstiden.

*Särskilda
undantag för
Norrland
av kommers-
kollegium.*

Denna uppfattning kan jag icke dela. Förutom att praktiska svårigheter av olika slag resa sig mot lagfästande av den antydda anordningen, måste densamma anses i sig irrationell och principiellt betänklig.

*Departements-
chefen.*

De undantag från lagen, som i speciella fall kunna av förhållandena i Norrland anses oundgängligen påkallade, blir det arbetsrådets sak att ordna för företag i Norrland likasom för företag i övriga delar av landet.

I herr Holmströms m. fl:s nyssberörda reservation har tillika påyrkats, att ej blott nyss berörda 2:dra stycket av 5 §, utan jämväl övriga delar av §:n enligt kommittéförslaget måtte utgå.

*5 § 1:sta
och 3:dje
styckena.*

Enahanda yrkande har framställts av landssekreteriatet.

Reservation.

*Departements-
chefen.*

Denna särmening synes mig icke böra vinna avseende. Förevarande undantag äro visserligen icke i allmänhet av mera avsevärd betydelse, men anser jag dock, i anslutning till kommitténs förslag, att möjlighet till undantag i förevarande hänseende, efter beslut av arbetsrådet, bör hållas öppen. Det är här huvudsakligen fråga om säsongarbeten av mera allmänt intresse. Då jag icke heller anser, att, såsom i herr Holmströms m. fl:s reservation befarats, tillräcklig garanti mot missbruk saknas genom dylika undantags meddelande av arbetsrådet, har jag upptagit kommitténs förslag i nu förevarande delar oförändrat.

6 §.

I 6 § i arbetstidskommitténs lagförslag innehållas vissa undantag för de förut stadgade begränsningarna i arbetstiden i de fall, då genom oförutsebara händelser avbrott förorsakas i driften eller hot därom föreligger.

Reservation.

I herr Ekmans m. fl. reservation hava framkommit vissa erinringar mot förslaget huvudsakligen av formell natur, men tillika förslagits den sakändring, att arbetare även under 18 år måtte kunna få användas till övertidsarbete, varom här är fråga.

*Social-
styrelsen.*

Socialstyrelsen har anfört:

Det kan ifrågasättas, huruvida uttrycket »hot» om avbrott i driften är lämpligt valt, samt huruvida icke åtminstone med hänsyn till språkbruket ordet »fara» vore att föredraga. Formuleringen bör i allt fall giva eftertryck åt den uppfattningen, att den i paragrafen medgivna rätten till utsträckt övertidsarbete må utnyttjas endast när det gäller att förebygga eller avhjälpa ett verkligt nödläge.

Enligt ordalydelsen skulle här hänsyn tagas till förebyggande av skada å varor eller annan egendom. Ehuru fara för människor i detta sammanhang näppeligen kan tänkas uppkomma utan samtidig risk för varor eller annan egendom, torde lämpligt vara att uttryckligen angiva jämväl nu nämnda omständighet såsom skäl för medgivande av utsträckt övertidsarbete.

I sådant nödläge som här avses kunna fall uppenbarligen inträffa, när eljest befogade hänsyn till arbetarnas intressen böra vika. Att från här avhandlade övertidsarbete undantaga arbetare, som icke fyllt aderton år, synes därför icke tillräckligt motiverat.

Gent emot uttrycket övertidsarbete har sociala rådet gjort den erinran, att dess innebörd här är i viss mån annan än inom den frivilliga avtalsrätten, varför dess användande skulle leda till missförstånd och olägenheter. Styrelsen, som delar denna uppfattning, hemställer därför i likhet med sociala rådet, att uttrycket å första stället utbytet mot »arbete» samt att motsvarande omformuleringar vidtagas på de andra ställen, där detsamma förekommer (6—8 §§).

*Departements-
chefen.*

I anledning av vad i nämnda reservation och av socialstyrelsen anförts rörande arbetare under 18 år, har jag vidtagit sådan ändring i kom-

mitténs förslag, att jämväl dylika arbetare må kunna till här förevarande arbete användas. Tillämpning av detta lagstadgande kan allenast ifrågakomma för avhjälpande av verkligt nödläge, och arbetarskyddslagens bestämmelser rörande minderåriga skola alltid förbli gällande (jfr. 17 §).

Vad socialstyrelsen i övrigt anmärkt synes mig äga fog för sig, och har därför i anslutning härtill och för vinnande av större tydlighet i övrigt vissa omredigeringar skett i 6 § (liksom i 7 och 8 §§). Arbete, fallande under 6 § har sålunda benämnts »nödarbete» och arbete enligt 7 § »övertidsarbete».

Till stöd för de i 7 och 8 §§ innehållna bestämmelserna om övertidsarbete har av kommittén huvudsakligen anförts följande: 7 och 8 §§.

Såsom ovan berörts i den allmänna motiveringen, måste en lagstadgad begränsning av arbetstiden för näringsidkarna te sig som en besvärande inskränkning i deras frihet att anordna arbetet med bästa möjliga anpassning efter de faktiska förhållandena. Nekas kan ej heller, att produktionen i stor omfattning på grund av olikartade omständigheter är underkastad talrika och betydande variationer, med vilka en konstant arbetstid endast med svårighet låter förena sig. En del näringar, som väsentligen arbeta på lager eller ha att påräkna en jämn och stadigvarande avsättning för sina produkter, kunna visserligen i regel begränsa sin drift till den ordinarie arbetstiden, men för andra åter, vilkas produktion huvudsakligen är beroende av osäkra och ojämna beställningar eller andra oberäkneliga omständigheter, låter det sig praktiskt taget icke göra att undvara övertidsarbete. Att avvisa en beställning, som anses ej kunna medhinnas inom utsatt tid, betyder kanske ej blott förlusten av den förtjänst, beställningen kunde påräknas giva, utan stundom även av en betydande och förmånlig kund. Oskäligt måste det även förefalla, om ej arbetstiden skulle få i någon mån ökas t. ex. för att undgå ett anseeligt vite för försenad leverans. Stundom måste också ett arbete forceras för att bespara andra personer betydande olägenheter, t. ex. vid reparation av en haverist, stuveriarbete å fartyg, som skall vara segelklart inom viss tid, eller tryckning av bräds-kande officiella publikationer. Kompetent arbetskraft är icke alltid att tillgå, och att hålla erforderlig reserv därav till mötande av oförutsedda, tillfälliga behov av forcering torde endast undantagsvis kunna ifrågakomma.

Kommittén.

Tillgång till övertidsarbete torde sålunda enligt kommitténs mening vara oundgängligen av behovet för näringarna. Begränsas detta arbete på lämpligt sätt, lär det ej heller behöva föranleda några avsevärda olägenheter för arbetarna. Givetvis får det emellertid ej förekomma i sådan omfattning, att den med lagen åsyftade begränsningen av arbetstiden därigenom äventyras.

I fråga om det mått av övertidsarbete, som borde medgivas, ha som förklarligt är, olika meningar gjorts gällande av arbetsgivar- och arbetarrepresentanterna inom kommittén. Att det i förevarande paragraf medgivna övertidsarbetet ej kan anses allt för högt tilltaget, torde framgå av bl. a. en jämförelse med tidigare berörda norska och finska bestämmelser i ämnet, vilka tillåta sådant arbete i betydligt vidsträcktare omfattning.

Reservation
inom
kommittén.

I herr Ekmans m. fl. reservation hava något rymligare bestämmelser i förevarande hänseende påyrkats; varvid huvudsakligen anförts följande:

Behovet av rymliga bestämmelser angående överstidsarbete är förut framhållet. Flera av våra industrier, särskilt verkstads- och järnindustrien, måste kräva en viss elasticitet i arbetstiden för att kunna verkställa driften på rationellt sätt. Svårigheten att på dagen beräkna den tid, som åtgår för utförande av en beställning, särskilt en större sådan, torde ligga i öppen dag. Därest arbetet tager längre tid än som beräknats, måste tillverkaren använda övertidsarbete för att i rätt tid kunna fullgöra den åtagna leveransen. Särskilt påtagligt är detta för de industrier, som vissa tider på året äro överhopade med arbete och andra tider hava mindre att göra. Ju kortare den ordinarie arbetstiden är, dess större möjlighet måste lämnas industrien till anordnande av övertidsarbete.

Beträffande övertidsarbetets längd hava vi i det närmaste anslutit oss till den norska lagen av år 1915, som stadgar rätt till övertidsarbete för 30 timmar pr 4 veckor med rättighet för yrkesinspektören att lämna tillstånd till ytterligare 15 timmars övertidsarbete under 4 veckor. Härjämte hava vi särskilt beaktat de göromål, som fordras för att förbereda eller avsluta det egentliga arbetet, såsom påeldning, städning m. m. Det synes fullständigt orimligt att ifrågasätta, att industrien skall hålla särskilt manskap till dessa arbeten, som kräva en helt kort stund varje dag, eller att de arbetare, som utföra detta arbete, skola vara frånvarande motsvarande tid under dagen. Vårt förslag härutinnan innefattar ej mer än nödig hänsyn till industriens behov att ej för mycket krävbindas.

Mot de något rymligare övertidsbestämmelser, som innefattas i vårt förslag, har invänts, att det är meningslöst att först i lag fastställa en maximalarbetsdag och sedan genom bestämmelser om övertidsarbete möjliggöra, att den faktiska arbetstiden kan bliva en hel timme längre pr dag. Erfarenheten lär emellertid, att den fastställda normala arbetstiden alltid blir den i huvudsak gällande. Detta skulle den igångsatta utredningen hava klarlagt, men med visshet kan redan nu sägas, att övertidsbestämmelser, sådana som de av oss föreslagna, helt obetydligt komma att höja medeltalet för arbetstiden i sin helhet. Arbete på övertid kommer således alltid att bliva undantag, och orsaken härtill är, att sådant arbete är mycket dyrt och att såväl arbetareorganisationerna som de enskilda arbetarna i regel ställa sig mycket avvisande därtill. Någon fara för arbetarna ligger således alls icke i vårt förslag, som endast avser att icke genom onödigt stränga begränsningar hindra övertidsarbetets användning där sådant är behöfvligt.

Det föreligger enligt vår mening icke något giltigt skäl att från bestämmelserna om övertidsarbete undantaga arbetare under 18 år.

Tillstånd till bedrivande av sådant arbete å tid utöver föreslagna 30 timmar anse vi böra lämnas av arbetsrådet.

Social-
styrelsen.

I avgivet yttrande har socialstyrelsen anfört:

Därest med uttrycken »under loppet av en månad» resp. år avsetts icke kalendermånad och kalenderår utan 30 resp. 365 dagar i följd, synes denna innebörd böra klart angivas. I tillämpningen skulle emellertid begränsningen till kalendermånad och -år verka något smidigare ur företagets synpunkt. Då det här medgivna övertidsarbetet i allt fall begränsats starkare än vad i utländsk

lagstiftning förekommer och några egentliga olägenheter ur arbetarnas synpunkt icke därav behöver befaras, torde begränsningen till bestämda kalenderperioder vara att föredraga. Socialstyrelsen vill med avseende härå erinra om de avsevärda svårigheter ur kontrollsynpunkt, som föranledas av kommittéförslaget i denna punkt, då för varje i övertidsarbete sysselsatt arbetare måste beaktas, huruvida under någon period av 30 dagar det sammanlagda övertidsarbetet kommit att överskrida det angivna timantalet.

Det synes för övrigt vara med hänsyn till berättigade näringsintressen påkallat att icke lägga hinder i vägen för anlitande av ytterligare övertidsarbete för särskilda fall, exempelvis städning eller påeldning, då den utsträckta tjänstgöringen för en eller annan arbetare direkt underlättar hela företagets drift och för ifrågavarande arbete icke finnes tillgänglig arbetare, vars arbete kan läggas oberoende av den för personalen i övrigt gällande. En utökning för dylika fall med högst 10 timmar av den eljest medgivna övertiden synes icke behöva ingiva betänkligheter.

Vad angår undantagandet från det här avhandlade övertidsarbetet av arbetare, som icke fyllt aderton år, läser detta i vissa fall väsentligen förringa värdet för arbetsgivaren av medgivandet i fråga. I många fall har minderårig till uppgift att såsom biträde tillhandagå viss arbetare, vars arbetsresultat till stor del beror av bitrådets vana vid hans arbetssätt. Om sådan arbetare behöver anlitas för arbete under exempelvis en timme efter den ordinarie arbetstidens slut och den honom eljest biträdande minderårige förhindras fortsätta därmed under övertidstimmen, uppstå onekligen praktiska olägenheter. Redan anskaffandet av annat biträde för denna timme kan möta hinder, vartill kommer att med arbetet ovan biträde försvarar uppnåendet av eljest möjligt arbetsresultat både för företaget och arbetaren. Å andra sidan ligger det i denna lags natur, att övertidsarbete endast sparsamt bör förekomma, och gäller detta särskilt minderåriga. Styrelsen nödgas därför ställa sig mycket tveksam gent emot tanken att för dem liksom för vuxna medgiva rätt till övertidsarbete, låt vara att sådant ej kan utsträckas utöver den gräns, som angives i arbetarskyddslagen.

Tillika har boktryckarkammaren i Stockholm i avgivet yttrande hemställt, att rätten att använda arbetare till övertidsarbete må utsträckas att gälla till 50 timmar under loppet av en månad eller 300 timmar under loppet av ett år eller, om detta ej kunde medgivas, att tryckerirörelsen måtte undantagas från lagens bestämmelser i avseende å rätten att använda övertidsarbete.

Boktryckar-
kammaren i
Stockholm.

Med lagfästande av en kort arbetstid måste möjlighet till övertidsarbete lämnas industrien. Någon risk ur arbetarskyddssynpunkt för missbruk av en sådan rätt synes mig knappast föreligga: övertidsarbete ställer sig alltid mycket dyrt och obenägenhet för sådant arbete har under nuvarande förhållanden allmänt förelegat å arbetarsidan. Att vid övertidsarbete, som lagligen skall kunna äga rum, uppmärksamhet också ägnas åt diverse förberedande arbeten såsom påeldning, städning m. m. anser jag vara riktigt. Vid mindre verk skulle anställande av

Departements-
chefen.

särskild personal för detta ändamål bliva onödigt betungande. Utsträckningen i sistnämnda hänseende bör dock icke få gå över 10 timmar per månad.

Jag har därför i senast berörda avseende med anledning av herr Ekmans med fleres reservation och socialstyrelsens utlåtande vidtagit viss jämkning av kommitténs förslag under 7 §. En utsträckning därutöver i enlighet med reservanternas eller boktryckarkammarens yttranden har jag icke funnit böra ifrågasättas.

I övrigt hava några förtydliganden ägt rum.

- 9 §. Kommitténs förslag i 9 § upptager bestämmelser rörande den nya institution, *arbetsrådet*, som föreslagits och vars huvudsakliga uppgift skulle vara att med hänsyn till den olikhet och växling i förhållandena, varunder industrien och jämväl andra näringar bedrivs, meddela de undantag från lagstiftningen å nu förevarande område, som kunna anses nödiga.

Kommittén. Kommittén har uttalat att — förutom omöjligheten att i en lagtext direkt meddela de undantagsbestämmelser, som efter skiftande fall kunna finnas nödiga och gagnande jämväl ur arbetarnas synpunkt — direkta i lag meddelade undantag ej medgiva möjlighet att med hänsyn till förekommande omständigheter begränsa avvikelserna till tiden eller på annat sätt eller att förbinda dem med villkor, som kunna vara ägnade att kompensera avvikelserna och ej heller att inverka ledande på utvecklingen inom området. Att därför en särskild institution för meddelande av dylika undantag skapas finner jag, i likhet med kommittén, påkallat.

Reservation inom kommittén. I avseende å sättet för vinnande av förslag å rådets arbetsgivare- och arbetarrepresentanter har i herr Ekmans med fleres reservation ifrågasatts, att förslagsrätten måtte inskränkas till rikssammanslutningar med arbetare om minst 50,000 medlemmar.

Landssekreterariatet. Landssekreterariatet har i sitt yttrande påyrkat, att halva antalet av rådets intressemedlemmar skulle utses bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare, omfattande var och en minst 50,000 arbetare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare, omfattande var och en minst 50,000 arbetare.

Socialstyrelsen har i sitt avgivna utlåtande anfört följande.

*Social-
styrelsen.*

Vid sociala rådets behandling av frågan om förslagsrätt till arbetsrådet framfördes från såväl arbetsgivar- som arbetarsidan önskemålet, att denna rätt skulle förbehållas organisationer representerande minst 50,000 arbetare. Som organisationsförhållandena nu gestalta sig, skulle ifrågakomma allenast en organisation å vardera sidan, nämligen Svenska arbetsgivareföreningen och Landsorganisationen. Då dessa otvivelaktigt företräda den alldeles övervägande delen av företag och personalgrupper, som beröras av förevarande lag, kunde den föreslagna begränsningen synas sakligt motiverad, särskilt i betraktande av lagens och arbetsdomstolens provisoriska karaktär samt med hänsyn till den arbetsdomstolens åliggande förpliktelsen att bereda i varje fråga närmast intresserade parter och organisationer tillfälle att framföra sina synpunkter. Såsom i annat sammanhang skall närmare utvecklas, kan emellertid denna fråga ställa sig annorlunda, därest arbetsrådet, i enlighet med förslag i ett gemensamt med kommerskollegium samtidigt avgivet utlåtande rörande reglering av arbetstiden för sjöfolk, får sin befogenhet utsträckt jämväl till vissa tillämplighetsfrågor enligt sistnämnda lag.

För att inom rådet bereda tillgång till sakkunskap å flera olika verksamhetsområden synes lämpligt vidtaga den ändring i kommittéförslaget, att för part-representanterna utses två (eventuellt tre) gånger så många suppleanter.

Lagtextens bestämmelser om förslagsrätten torde icke innebära hinder för Kungl. Maj:t att genom särskild föreskrift bestämma, att förslag skall upptaga exempelvis två eller tre gånger så många personer som antalet representanter, resp. suppleanter för dem.

Då enligt lagförslaget närmare bestämmelser rörande arbetsrådet och dess verksamhet skola meddelas av Kungl. Maj:t, och det således blir tillfälle för Kungl. Maj:t att efter omständigheterna förordna jämväl huru förslagsrätten till rådsmedlemmar skall utövas både av arbetares och arbetsgivares rikssammanslutningar och därvid beakta vad rörande förslagsrätten förekommit, synes något behov icke föreligga av det tillägg till paragrafen, som i ovannämnda reservation eller i landssekreterariatets yttrande påyrkats.

*Departements-
chefen.*

Jag delar socialstyrelsens åsikt, att suppleanter för intresserepresentanterna böra finnas. Vidare synes böra uttryckligen föreskrivas, att minst en av arbetsrådets opartiska medlemmar skall vara jurist, samt eljest några jämkningar företagas i kommitténs förslag. Vid utfärdandet i administrativ ordning av närmare bestämmelser rörande arbetsrådet blir tillfälle för Kungl. Maj:t att genom meddelande av föreskrifter rörande beslutförhet, ordning för fattande av beslut, den närmare handläggningen av ärenden hos rådet o. s. v. söka skapa så fast organisation och så säkra former som möjligt för rådets verksamhet.

Rörande 10—15 §§ har särskilt ändringsyrkande icke förekommit. 10—15 §§.
Ej heller har jag funnit anledning att i berörda hänseende föreslå

annan avvikelse från kommitténs förslag, än att jag anser, att besvär till Kungl. Maj:t över arbetsrådets beslut icke lämpligen bör medgivas. Bedömandet av dylika beslut skulle medföra åtskilliga svårigheter, och Kungl. Maj:t bleve i realiteten beroende av arbetsrådets uppfattning. Beslutens verkställighet skulle fördröjas och under tiden äro arbetsstridigheter ej uteslutna. Lagens giltighet allenast för viss tid synes också kunna motivera, att besvärstalan uteslutes. Mitt förslag upptager därför som 15 § ett stadgande, att mot arbetsrådets beslut talan ej må föras.

16 §.

Vidkommande 16 § har kommittén anfört följande:

Kommittén.

Kommittén har i den allmänna motiveringen ansett sig böra framhålla, att lagens tillämpning kan befaras komma att på en del områden medföra minskning av produktionen. Denna påföljd kan tydligen i vissa fall, såsom där man till följd av utländsk konkurrens arbetar med särskilt knapp vinstmarginal, leda till, att en tillverkning ej kan hållas uppe. En sådan verkan skulle måhända stundom väsentligen vara att tillskriva en produktionsgrens eller ett företags egen inneboende svaghet, exempelvis på grund av överproduktion på området, olämplig anläggning, otidsenlig utrustning, kapitalbrist eller inkompetent ledning, och i dylikt fall bör tydligtvis förevarande paragraf ej komma till användning. Men det låter även tänka sig, att här berörda verkan kan framkallas genom lagens tillämpning, utan att man kan lägga verksamheten i fråga något dylikt missförhållande till last. Bl. a. torde det kunna inträffa, att en hel industrigren hotas med undergång genom åtgärder vidtagna i annat land — en möjlighet som med hänsyn till den nu stundande skärpta konkurrensen staterna emellan synes värd beaktande.

På grund av vad nu anförts, har det syns kommittén påkallat att hålla en möjlighet öppen till undvikande av nämnda för såväl arbetsgivare som arbetare ödesdigra, eventuella verkningar av lagen. Förevarande bemyndigande till eftergift bör emellertid endast undagtagsvis och med stor varsamhet komma till användning. Särskilt torde en tillämpning av paragrafen kunna anses motiverad i det fall, då utsikt eller möjlighet till förändring av förhållandena synes vara för handen, så att undantaget endast skulle behöva bli av övergående varaktighet. Med hänsyn till den särskilt betydelsefulla innebörden av förevarande bestämmelse har det syns lämpligt att åt Kungl. Maj:t anförtro bemyndigandet att meddela här åsyftade undantag. Undantagen skulle givetvis kunna medgiva full eller på visst sätt begränsad eller villkorlig befrielse från lagens tillämpning och meddelas för viss eller obestämd tid.

*Reservan-
terna inom
kommittén.*

I de avgivna reservationerna hava anmärkningar mot kommitténs förslag framställts dels i herr Ekmans m. fl. reservation, varvid yrkats, att paragrafen måtte erhålla följande avfattning: »Skulle tillämpningen av denna lag i avseende å visst arbete medföra synnerligen svåra hinder eller medföra särskilt betydande olägenheter, må Konungen efter arbetsrådets hörande medgiva undantag därifrån att gälla tillsvidare,» dels ock

i herr Holmströms m. fl. reservation, vari hemställtts att paragrafen måtte utgå. Samma yrkande har framställtts av landssekreteriatet.

I det avgivna yttrandet har socialstyrelsen anfört följande:

*Social-
styrelsen.*

Styrelsen har i det föregående framhållit de svårigheter, som för närvarande trycka näringslivet och vilka äro ägnade att ingiva allvarliga farhågor för vår nationalhushållning även under den närmaste framtiden. Dessa svårigheter komma givetvis att ökas med ett genomförande av denna lag, som otvivelaktigt i allmänhet måste leda till visst fördyrande av produktionen åtminstone under en övergångstid, intill dess företagen hunnit genom förbättringar och förenklingar av olika slag kompensera verkningarna av arbetstidens förkortande. Det är sålunda mycket sannolikt att, därest den rådande lågkonjunkturen fortsätter, många företag skola råka i sådant läge, att den genom lagens genomförande ökade belastningen ställer dem inför risken, att verksamheten icke lämnar skälig eller ens någon förräntning å redan nedlagt kapital eller rent av blir förlustbringande. Där sådant läge kan anses väsentligen självförfällt till följd av dålig utrustning eller skötsel o. s. v., föreligga uppenbarligen icke tillräckliga skäl för särskilda lindringar i avseende å lagens tillämpning. Annorlunda måste saken te sig i fråga om företag, mot vilkas anordnande och bedrivande sådana erinringar icke kunna göras, men vilka icke desto mindre hotas till sitt framtida bestånd. Förutom den nationalförlust, som uppstår genom nedläggande av företag, bör härvid beaktas jämväl angelägenheten för landet att så långt möjligt är med egen produktion tillgodose egna behov samt att genom oförminskad och helst stegrad export förbättra landets handelsbalans och ekonomiska läge. Därest avsevärt avbräck härutinnan tillfogades näringslivet, kunde med fog ifrågasättas, huruvida lagstiftningen lände till avsett gagn.

Det är uppenbarligen dylika synpunkter, som föranlett intagandet i lagen av de bestämmelser, som innefattas i förevarande paragraf. För sin del måste socialstyrelsen, på skäl som närmare angivits i den principiella delen av detta utlåtande, tillmäta berörda synpunkter sådan vikt, att man icke utan allvarlig risk kan undgå att beakta desamma. Särskilt bör därvid uppmärksammas, att den internationella konkurrensen, vars betydelse man under de senaste åren måhända på sina håll vant sig att underskatta, åter gjort sig påmind på ett för vissa näringsområden mycket kännbart sätt samt att densamma utan allt tvivel snart kommer att antaga minst samma styrka som före världskriget. Även om flertalet på världsmarknaden ledande länder komma att principiellt tillämpa 48 timmars arbetsvecka, kan av föregående erfarenheter att döma med fog befaras, att de skola framgent liksom tidigare förbehålla sig rätten att ensidigt anpassa eventuell lagstiftning på detta område efter sina ekonomiska intressen och i syfte att vinna ytterligare terräng för sin avsättning. Då främmande länders lagstiftning i allmänhet plägar lämna administrationen vidsträckt befogenhet i fråga om lagtillämpning, vore det uppenbarligen mindre välbetänt att beröva oss erforderlig motsvarande handlingsfrihet. Så länge därför icke garantier, helst genom internationell överenskommelse, vunnits för att våra mest framträdande konkurrenter tillämpa i huvudsak lika långt gående restriktioner i avseende å arbetstiden, synes det icke försvarligt att betaga oss möjligheten att genom dispenser stärka vårt näringslivs konkurrenskraft. Det synes ock med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke kommittéförslaget allt för snävt begränsat rätten härtill, då medgivande enligt förevarande paragraf skulle kunna lämnas endast i det fall,

att det fortsatta bedrivandet av visst företag eller arbete skulle »omöjliggöras» utan sådan dispens. Därst sådan i enlighet med kommittéförslaget må meddelas endast av Kungl. Maj:t, som kan förutsättas bäst överskåda särskilt det internationella läget, synas några större betänkligheter icke böra möta mot något vidsträcktare formulering på denna punkt.

Det bör med avseende härå erinras, att dispens i förevarande fall givetvis icke innebär, att arbetstiden lämnas oreglerad, utan att den förknippas med villkor, som så långt möjligt är motsvara lagstiftningens syfte.

Styrelsen vill slutligen erinra, att vid bedömandet av såväl förevarande som andra på administrationen ankommande tillämpningsspörsmål hänsyn icke bör tagas allenast till företagets eller näringslivets och nationalhushållningens intressen. Icke mindre betydelse bör enligt styrelsens mening tillmätas åt de vid företagen anställda arbetarnas behov av att å ena sidan komma i åtnjutande av lagstiftningens för dem avsedda fördelar, men å andra sidan ock att icke genom dennas verkningar berövas anställning och utkomst. Arbetsmarknadens läge icke mindre än produktionens intressen böra tagas i betraktande vid tillämpningsfrågornas avgörande, varav följer, att förordningar i båda dessa hänseenden kunna föranleda olika avgöranden vid olika marknadslägen i eljest jämförliga fall.

*Departements-
chefen.*

Jag delar kommitténs mening, att ett stadgande av den innebörd, varom här är fråga, behöver upptagas i lagen för att undvika för såväl arbetsgivare som arbetare ödesdigra eventuella verkningar av lagen, liksom även att en eftergift från lagen endast undantagsvis och med stor varsamhet bör beviljas. Frågan är närmast, om kommittén härutinnan vunnit de lämpligaste uttryckssätten.

Socialstyrelsen har icke antytt, huru den »något vidsträcktare formulering» av förevarande §, som styrelsen ansett önskvärd, lämpligen bör formas. Att härutinnan gå så långt, som vissa reservanter inom kommittén föreslagit, synes mig icke böra ifrågasättas. Begreppet »omöjliggöra» måste anses innebära ett såväl tekniskt som ekonomiskt omöjliggörande att fortsätta driften.

Med hänvisning till kommitténs motivering för sitt förslag har jag därför upptagit 16 § i kommitténs lagförslag oförändrat som 15 § i mitt förslag. Uppenbart är att, såsom kommittén påpekat, undantaget kan meddelas antingen för viss tid eller tillsvidare. Förevarande lagrum avser, att hela lagens tillämpning undandrages ett visst näringsområde eller visst företag, allt enligt beslut efter utredning och yttrande av arbetsrådet, av Kungl. Maj:t, medan det närstående stadgandet i promulgationsbestämmelserna avser tillfälligt anstånd med lagens tillämpning å visst företag, vilket anstånd meddelas av arbetsrådet.

17 §.

Såsom 17 § har jag infört den erinran om förhållandet mellan arbetstidslagen och arbetarskyddslagen, som jag i inledningen till den speciella motiveringen berört.

Med avseende å tiden för lagens ikraftträdande har kommittén föreslagit, att lagens bestämmelser beträffande arbete, som bedrives kontinuerligt, skola träda i kraft den 1 januari 1920 och beträffande annat arbete den 1 juli 1919; varvid kommittén anmärkt, att den utgått ifrån att lagen skulle utfärdas senast vid början av nästkommande april månad samt att, om utfärdandet skulle komma att äga rum senare, tiderna för ikraftträdandet borde i motsvarande mån framflyttas.

Promulga-
tions-
stadgandet.
Kommittén.

Såsom jag i den allmänna motiveringen närmare berört, har jag icke ansett skäl föreligga att, på sätt kommerskollegium och socialstyrelsen föreslagit, låta tiden för lagens ikraftträdande bero på beslut av Kungl. Maj:t, utan ansett detta ikraftträdande böra äga rum på i lagen bestämd tid.

Departements-
chefen.

Då det icke lärers kunna förväntas, att riksdagen förrän i maj månad kan komma att fatta huvudsakligt beslut om detta viktiga och ingripande lagförslag — motionstiden i anledning av propositionen torde, när propositionen kan beräknas först avlämnad någon av de sista dagarna av den numera föreskrivna propositionstiden, utgå med mars månads utgång — och då lagrådet därefter skall höras över av riksdagen eventuellt antagna ändringar i propositionen, lärers en blivande lag först i slutet av maj eller början av juni kunna beräknas utfärdad. Vid sådana förhållanden och med biträdande av kommitténs utgångspunkt för bestämmandet av ikraftträdandet, synes mig nödigt att framflytta lagens allmänna tillämpning till den 1 oktober 1919. Härmed skulle enligt kommitténs linjer ikraftträdandet av lagen, i vad angår arbete som bedrives kontinuerligt, bliva den 1 april 1920. För att emellertid för företagen i denna drift, där bostadsanskaffandet för den ökade personalen kan tänkas bereda arbetsgivarna vissa svårigheter, lämna ytterligare något rådrum, föreslår jag, att lagen i nu förevarande del må träda i kraft den 1 juni 1920.

Kommittén har ansett förvarande lagstiftning böra givas allenast provisorisk giltighet och fördenskull föreslagit, att lagen skulle »gälla tillsvidare, intill dess Konungen annorlunda förordnar».

Provisorisk
lagstiftning
eller ej.

Landssekreterariatet har i det avgivna yttrandet påyrkat, att de bestämmelser, som skulle giva lagen allenast provisorisk giltighet, måtte uteslutas.

I betraktande av de abnorma förhållanden, som för närvarande äro rådande i den industriella produktionen, synes jämväl mig lagstift-

Departements-
chefen.

ningen i förevarande ämne böra tillerkännas allenast provisorisk giltighet. Jag anser emellertid, att lagens provisoriska karaktär bör i lagtexten angivas genom en bestämmelse, att lagen skulle gälla till och med en viss bestämd tid, förslagsvis den 31 december 1923. Senast till 1923 års riksdag bör det sålunda ankomma på Kungl. Maj:t att hänskjuta spörsmålet om lagens prolongation, med eller utan ändringar, på viss tid eller tills annat beslut i vederbörlig ordning tillkommit. Givetvis är det Kungl. Maj:t obetaget att redan därförut i vederbörlig ordning väcka förslag om den provisoriska lagens ersättande med en definitiv lag eller att i lagen föreslå de ändringar och tillägg, vartill erfarenheten eller vidtagna utredningar giva anledning. Särskilt lär härvid uppmärksamhet böra ägnas åt bestämmelserna om lagens tillämplighetsområde.

**Ifrågasatt
tillägg till
promulga-
tions-
stadgandet.**

Kommittén.

Kommittén har till övervägande förehaft frågan om den föreslagna lagens inverkan å bestående avtalsförhållanden i vad angår arbetslöner. Härom yttras i betänkandet följande:

»Vid överläggning om bestämmelsen rörande lagens ikraftträdande har inom kommittén framhållits de svårigheter, som kunna föranledas därav, att arbetstiden genom lagen förkortas, under det kollektivavtalens bestämmelser, som hänföra sig till en längre arbetstid, i måhända flertalet fall skulle komma att fortfarande gälla under längre eller kortare tid efter lagens ikraftträdande. I fråga om arbetstidens längd torde någon meningsskiljaktighet ej behöva uppstå, då lagens bestämmelser härutinnan tydligtvis måste lända till efterrättelse. Däremot kunde det förväntas, att tvister å sina håll skulle uppkomma beträffande arbetslönen, som, om den fortfarande beräknades efter avtalets bestämmelser, ej längre kunde giva upphov åt lika stor arbetsförtjänst som förut. Kommittén vill icke förneka, att fog kan förefinnas för nu berörda farhågor, men anser sig kommittén, som ej ser någon möjlighet att genom lagstiftning förekomma de befarade konflikthanledningarna, kunna förvänta, att arbetsgivarna i regel skola visa sig beredda att taga konsekvenserna av förevarande lagstiftning och medgiva sådana förhöjningar av arbetslönen, som erfordras för att arbetsförtjänsten skall kunna vidmakthållas oförminskad.»

Reservation.

I den av herr Ekman m. fl. avgivna reservationen har föreslagits att, enär det icke kunde vara riktigt och skäligt, att arbetarna, för den händelse de ej kunnat erhålla en mot arbetstidens sänkning svarande höjning av tim- och arbetslöner, skola förmenas att arbeta å dittills avtalad arbetstid, och en sådan löneförhöjning rättsenligt icke kan komma till stånd, förrän efter utlöpandet av de kollektivavtal, som äro gällande

vid lagens ikraftträdande, lagens bestämmelser beträffande sådana verk, där kollektivavtal vid ikraftträdandet ännu bestå, icke skola äga tillämpning förrän efter avtalstidens utgång.

Lika med kommittén finner även jag det vara förenat med synnerliga svårigheter att genom bestämmelser i lagen löså de spörsmål, som här beröras. Att uppskjuta lagens ikraftträdande för sådana företag, vilkas arbetsförhållanden äro reglerade genom kollektivavtal, till dess bestående avtal upphört att gälla, synes mig icke böra ifrågakomma. Därigenom skulle i själva verket anstånd med åttatimmarsdagens genomförande medgivnas de flesta arbetsgivare inom industrien för en stundom avsevärd tid framåt.

*Departements-
chefen.*

Olikheter mellan de olika näringarna och stundom mellan olika företag i samma näring skulle därmed uppkomma, och det bleve i alla händelser svårt att upprätthålla dylika ojämnheter. Med beaktande av förhållandena i sin helhet bör tiden för lagens ikraftträdande bestämmas, och, om undantag från dess ikraftträdande i visst fall befinnes oundgängligt, måste sådant undantag grundas på prövning av en i lagen angiven sakkunnig myndighet och icke göras beroende av, om vid vederbörande företag ett kollektivavtal tilläventyrs föreligger eller icke.

Icke heller torde det kunna ifrågasättas att i lagförslaget införa uttryckliga bestämmelser, avseende att tillförsäkra de arbetare, vilkas arbetsvillkor regleras av ett gällande kollektivavtal, oavkortad dagsinkomst vid arbetstidens begränsning. Någon sådan garanti gives ju icke åt övriga arbetare, och lagförslaget inlåter sig överhuvud icke på lönespörsmålen. Det skulle visserligen finnas särskild anledning att upptaga till behandling lagens verkningar å gällande kollektivavtal, därest det förhölle sig så, som reservanterna förmenat, nämligen att en löneförhöjning icke skulle kunna rättsligen komma till stånd under avtalens giltighetstid. Men denna uppfattning av kollektivavtalens innebörd kan jag ej dela. Ett kollektivavtal fastställer beträffande arbetsvillkoren en viss standard, som ej får underskridas. Men arbetsgivaren är rättsligen oförhindrad att bevilja t. ex. högre timpenning, än avtalet fastställt. För övrigt är det självfallet, att avtalen kunna med bägge parternas medverkan ändras eller kompletteras i vilken riktning som helst.

I likhet med kommittén vågar jag uttala den förväntan, att arbetsgivarna skola i regel visa sig beredda att medgiva sådana löneförhöjningar, som erfordras för att arbetsförtjänsten skall kunna vidmakthållas oförändrad.

Departementschefen uppläste därefter ett i enlighet med ovan angivna grunder avfattat förslag till lag om arbetstidens begränsning, samt hemställde, att lagrådets utlåtande över förslaget måtte för det i 87 § regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas genom utdrag av protokollet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen lämna bifall.

Ur protokollet:

C. Ullman.

Förslag

till

Lag

om arbetstidens begränsning.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari arbetare på sådant sätt användes.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

d) arbete, som bedrives av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

f) arbete, som utföres under sådana förhållanden, att lagen om arbetstiden på svenska fartyg därå är tillämplig, ävensom fiske,

g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,

h) jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, ävensom djurskötsel, ändå att den bedrives utan samband med jordbruk,

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning och ej heller ritare, kontorsbiträde eller annan med kroppsarbetare ej jämställd person.

3 §.

Yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen, äger arbetsrådet därom träffa avgörande.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än $8\frac{1}{2}$ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, må arbetsrådet medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annan egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete (nödarbete) utöver de begränsningar, som finnas angivna i 4 § eller kunna hava meddelats med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver nämnda tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

Finner arbetsgivare med hänsyn till särskilt förhållande påkallat, att arbete bedrives utöver de begränsningar, som äro angivna i 4 § eller kunna hava meddelats med stöd av 5 §, och föreligger ej heller sådant fall, som omförmäles i 6 §, må arbetare, som fyllt aderton år, kunna användas till arbete (övertidsarbete) för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår samt därutöver, beträffande enstaka sådana arbetare, ytterligare högst 10 timmar per kalendermånad för förberedelse- och avslutningsarbeten.

Erfordras ytterligare övertidsarbete, må tillstånd till sådant arbete, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

8 §.

Rörande nödarbete och övertidsarbete åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställs av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet i ärende rörande nödarbete och övertidsarbete skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslut från detsammas datum.

9 §.

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år åt gången. Tre av ledamöterna skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av nyssnämnda tre ledamöter skall hava fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten. Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare. För sistnämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst lika många suppleanter.

Förslag, som ovan sägs, bör upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter och suppleanter.

Har förslag ej avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Vid handläggning av ärenden, som avses i denna lag, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågakommande verksamhetsområden.

Rådet äger att, där skäl därtill föreligga, i avbidan på vidare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

Närmare bestämmelser rörande rådet och dess verksamhet meddelas av Konungen.

10 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

11 §.

Användes arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat, straffes arbetsgivaren med böter från och med tio till och med

ettusen kronor. År arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med fyrahundra kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Över arbetsrådets beslut må talan ej föras.

16 §.

Skulle tillämpningen av denna lag omöjliggöra det fortsatta bedrivandet av visst arbete eller företag, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

17 §.

Där enligt lagen om arbetarskydd ytterligare begränsningar stadgats beträffande användande av minderårig i arbete, skola sådana begränsningar, utan hinder av denna lag, lända till efterrättelse.

Denna lag träder beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives oavbrutet såväl natt som dag, i kraft den 1 juni 1920 och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919 samt gäller till och med den 31 december 1923.

Förmår arbetsgivare visa, att tillämpningen av denna lag å företag, som bedrives av honom, skulle, därest vissa förändringar ej vidtoges, i väsentlig mån förringa företagets produktionsförmåga, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

Bilaga a.

Stockholm den 25 februari 1919.

Till KONUNGEN.

Genom remiss den 17 innevarande månad har socialstyrelsen anbefallts att senast den 25 i samma månad inkomma med utlåtande över arbetstidskommitténs betänkande med förslag till lag om begränsning av arbetstiden. I anledning härav får styrelsen, med överlämnande i avskrift av protokoll vid sammanträde av sociala rådets sektion för arbetarskydd och arbetarfrågor i allmänhet för behandling av förevarande ärende, samt med förmälan att vid ärendets förberedande handläggning överläggningar med kommerskollegium ägt rum, härmed anföra följande.

Frågan om förkortandet och reglerandet av arbetstiden för de kroppsarbetande och med dem jämnställda samhällsgrupperna har länge intagit en central plats inom den moderna socialpolitiken. Statsmakternas åtgöranden i detta avseende hava hittills företrädesvis begränsats till åtgärder i syfte att förebygga arbetarnas utnyttjande under så lång del eller vid sådan tid av dygnet, att de därav påtagligt skadades. I första hand inriktades sålunda strävandena på kvinnors och minderårigas skyddande mot de fysiska och moraliska farorna av för långvarig eller olämpligt förlagd arbetstid. Dessa åtgärder förestavades dels av allmänt humanitära motiv, dels, och måhända framför allt av angelägenheten av att icke ödsla med människomaterialet, nationernas dyrbaraste tillgång.

Sociala synpunkter.

Under de senaste decennierna har frågan om lagstadgad reglering av arbetstidens längd kommit i ett i viss mån förändrat läge genom arbetarnas egen medvetna och på sammanslutningens makt stödda strävan efter en bättre och med andra samhällsgrupper mera jämförlig ställning inom samhället. Såsom en huvudfordran har nämligen därvid uppställts kravet på sådan förkortning av den åt förvärvsarbete ägnade tiden, att icke blott erforderlig vilotid för återhämtande av fysiska krafter bereddes dem utan och möjlighet skapades för njutande av verkligt familjeliv, för utbildning och deltagande i det allmänna samhällsarbetet samt för tillgodogörande av de tillfällen till rekreation och nöjen, som den fortskridande kulturutvecklingen i allt högre grad skänker andra samhällsmedlemmar.

Det principiellt berättigade i denna fordran lär icke med fog kunna bestridas. Även om man bland arbetarnas djupa led helt förklarligt är böjd att underskatta tyngden av högre ställda samhällsgruppers uppgifter och ansvar samt överskatta de allmänna kulturella förmåner, som komma dithörande individer till del, kan det å andra sidan icke förnekas, att tillvaron för dessa i allmänhet måste te sig ljusare än för de kroppsarbetandes stora flertal. Industrialiseringens återverkningar på individernas ställning — deras nedsjunkande till ringa kuggar i de stora maskinerierna, deras små utsikter till självständig verksamhet, arbetsförhållandets osäkerhet och

arbetslöshetsrisken o. s. v. — äro ägnade att hos de kroppsarbetande dämpa levnads- och arbetslusten, detta så mycket mer som många av dem äro medvetna om att, därest de fått tillfälle att under gynnsammare förhållanden utbilda sina anlag och arbeta under lika förutsättningar med bättre situerade, de kunnat tillkämpa sig en annan och högre levnadsstandard och samhällsställning. Det är förklarligt, om dessa för arbetarnas djupa led särskilt framträdande förhållanden bland dem alstra en känsla av att de inom samhället åtnjuta mindre förmåner än andra samt att dessa förmåner med orätt undanhållas dem. Då den långa arbetstiden icke utan fog betraktas såsom det måhända mest avgörande hindret för deras utbildningssträvanden, deras vilo- och förströelsebehov, deras ansträngningar för att uppstiga till en ljusare och mera människovärdig tillvaro, så är det naturligt, att undanröjandet av detta hinder kommit att för dem bliva ett av de främsta mål, för vars nående de samlats och vilket de icke vilja släppa. Härigenom har kravet på 8-timmarsdagen blivit en lösen framför andra inom arbetarrörelsen i alla länder, och dettas genomförande skulle därför te sig som inseglet på kroppsarbetarnas slitande av det mest tyngande band, med vilket andra samhällsgrupper velat kvarhålla dem på ett lägre plan och i ett förtryckt läge.

Även om en sådan uppfattning om avsiktlig orättvisa från de ledande samhällsklassernas sida är oriktig och vittnar om bristande insikt i det ekonomiska orsaks-sammanhang, som är bestämmande för de sociala problemens faktiska gestaltning, innebär emellertid en sådan allmän misstämning inom stora folklager alltid en realitet av allvarlig betydelse för en lugn och lycklig samhällsutveckling. Och denna betydelse blir än större, när föreställningen dock så tillvida innehåller en kärna av sanning, att den långa arbetstiden särskilt för de kroppsarbetande är ett väsentligt hinder för deras personliga utveckling, deras utsikter att höja sig och göra sig gällande, deras möjligheter att leva ett lyckligare och sundare liv.

Då allmängiltiga undersökningar rörande arbetstidens längd och utnyttjande icke föreligga i fråga om samhällets olika större grupper, låter det sig icke göra att med full bestämdhet bedöma befogenheten av kroppsarbetarnas uppfattning om sin missgynnade ställning i detta avseende. Enbart sifferuppgifter skulle här icke heller vara tillfyllest, då på spörsmålet inverka andra faktorer, sammanhängande med den ställning vederbörande intaga och de förhållanden, under vilka de utföra sina uppgifter. En rättvis jämförelse kräver sålunda hänsynstagande till arbetslokaler och vilotillfällen, till den större eller mindre bundenheten eller självständigheten under arbetet, vidare till den omständigheten huruvida arbetets resultat i större eller mindre mån komma dem tillgodo, som utföra detsamma o. s. v. Den i annans tjänst anställda kan sålunda ej direkt jämföras med den självständiga företagaren, som själv bestämmer tid och takt för sitt arbete, som utför det i en självvald miljö, som hämtar vederkvickelse i ett välordnat hem och i regel utan bekymmer för den dagliga utkomsten, som sporras av det egna intresset för företagets framgång och som genom intensiv energiinsats under sin krafts dagar kan trygga egen och familjens framtidsuppehälle. Även inom denna samhällsgrupp lär emellertid en mycket stor del icke åt sin förvärvsverksamhet ägna större del av sin tid än vad enligt föreliggande lagförslag skulle nu kunna krävas av kroppsarbetarna. Likartat torde förhållandet vara beträffande flertalet högre affärsanställda samt mera intellektuellt arbetande i övrigt. Av de med dem jämförliga befattningshavarna i allmän tjänst uttages i allmänhet icke högre, men väl ofta lägre daglig tjänstetid än 8 timmar. Beträffande de stora grupper av befolkningen, som utföra husligt arbete i hemmen eller tillhöra jordbruket med binärningar, gäller i stort sett, att deras verksamhet är

mera omväxlande eller eljest bedrives under förhållanden, väsentligen skilda från dem, som prägla de industriella och därmed jämförliga yrkena. I fråga om arbetstidens längd och bundenheten därunder torde sålunda en skillnad föreligga mellan å ena sidan de kroppsarbetande och med dem jämnställda (butikspersonal m. fl.) samt å andra sidan övriga samhällsgrupper, och lär alltså arbetarnas missnöje i detta avseende hava ett visst faktiskt underlag.

Faran för samhället av att inom sig hysa en samhällsgrupp, som på delvis berättigade grunder känner sig icke tillbörligt tillgodosedd och skyddad i sina primära intressen, är givetvis större, i samma mån denna grupp är talrik och dess uppgifter äro av väsentligare betydelse för det hela. Ur denna synpunkt måste det vara av synnerlig vikt för samhället att tillse vad som bör och rimligen kan göras för att undanröja anledningarna till berättigat missnöje och att därigenom ådagalägga sin allvarliga strävan att lätta bördorna, där de tynga hårdast.

Såsom striden om arbetstidens längd utvecklats och för närvarande gestaltar sig, är det utan vidare klart, att den otillfredsställdhetens och missnöjets anda, som väsentligen härur uppkommit, kan mera verksamt bekämpas endast genom att det tillmötesgående steget nu tages så långt förhållandena medgiva. Det bör sålunda enligt socialstyrelsens uppfattning icke föreligga någon tvekan om det humanitärt och socialt önskvärda i att nu acceptera 8-timmars arbetsdagen eller 48-timmars arbetsveckan såsom utgångspunkt för ett offentligt rättsligt ordnande av arbetstidsfrågan.

Ehuru socialstyrelsen sålunda måste livligt förorda förevarande frågas lösning, kan styrelsen icke underlåta att framhålla vissa omständigheter, som måste beaktas, om icke denna reform och med densamma åsyftade resultat skola äventyras. Arbetarna i vårt numera tämligen industrialiserade land äro för sin utkomst direkt beroende av företagens upprätthållande under drägliga villkor. Vidare äro arbetarna såsom konsumenter känsliga för att icke prisnivån drives upp. Då fattigdomens avskaffande är det huvudsakliga målet för socialpolitiken och förutsättningen härför är allmän höjning av välståndet genom ökad tillgång å produkter, kräver omsorgen om gemensamt väl, att praktiska hänsyn till produktionens skyddande noga uppmärksammas vid det sociala reformarbetet. Att därvid beakta allenast de närliggande önskningsmålen men förbise det ekonomiska sammanhanget, kan föranleda allvarliga misräkningar och medföra tungt ansvar.

Såväl kommittémajoriteten som särskilt trenne arbetsgivarrepresentanter inom kommittén hava sålunda erinrat, att den föreslagna förkortningen av arbetstiden från i genomsnitt omkring 55 till 48 timmar i veckan skulle avsevärt sänka produktionen och, därest arbetarnas löneinkomst skall bibehållas, fördyra produkterna. Sistnämnda verkan skulle jämväl inträda för den händelse företagen genom utvidgning av anläggningar och anställande av ökat antal arbetare skulle söka hålla sig uppe vid sin nuvarande kapacitet. Nämnda reservanter hava vidare — med stöd av preliminära kalkyler på ekonomiskt-statistiska uppgifter, som insamlats av kommittén men ännu ej hunnit ingående bearbetas — kommit till det resultat, att den ekonomiska belastningen på vår industri skulle bli mycket betydande samt att för upprätthållande av en oförändrad produktionskapacitet skulle erfordras ett mycket stort tillskott av arbetskraft. Vid sina ifrågavarande beräkningar hava reservanterna utgått från den förutsättningen, att industrien icke skulle kunna genom omläggningar eller förbättringar i organisation, teknik eller arbetsmetoder i någon mån neutralisera en lag-

*Ekonomiska
synpunkter.*

stadgad arbetstidsbegränsnings menliga verkningar samt att ej heller någon stegring av arbetsintensiteten hos arbetarna kan påräknas till följd av en sådan reform.

Gent emot dessa antaganden synas dock befogade invändningar kunna göras.

Det har av kommitténs utredningar framgått, att arbetstidens längd i alla kulturländer och jämväl i vårt land under de senaste decennierna befunnit sig i stadig sjunkande. Detta förhållande visar i sin mån ej blott att bakom arbetarnas krav legat något sakligt befogat, som gett dem stöd i deras strävan, utan även att arbetsgivarna icke funnit tekniskt och ekonomiskt omöjligt att tillmötesgå dessa krav. Detta har i regel skett genom överenskommelser mellan vederbörande fackorganisationer, därvid mången gång mycket betydande förkortning av arbetstiden genomförts för hela industrier efter endast några veckors resit. Dylika överenskommelser, som ofta gällt ett mycket stort antal företag, ha säkerligen synts åtminstone vissa av dem betungande, men endast i få fall torde av sådan genom arbetarnas tryck framtvungen reglering hava försports de ödesdigra följder, som nu befaras av ett på enahanda sätt verkande ingripande från statens sida. Nu berörda förändringar framtingas vidare i många fall alldeles oberoende av huru motsvarande förhållanden ställa sig vid konkurrerande företag i utlandet eller inom andra industrier i det egna landet. Kommitténs utredningar ådagalägga jämväl, att 48-timmars arbetsvecka redan i Sverige tillämpas vid åtskilliga företag inom olika yrkesgrenar oberoende av att vid flertalet andra med dem direkt konkurrerande företag arbetstiden är exempelvis 54 eller 57 timmar eller ännu längre. Det lär ej förhålla sig så, att de ifrågavarande företagen med kortare arbetstid endast till följd av arbetarnas tryck genomfört densamma eller att de därigenom kommit i ogynnsamt läge. I fråga om vissa företag kan till och med påvisas, att de tillskyndats fördelar, i det de genom skiftarbete eller annan anordning kunnat med den kortare individuella arbetstiden för arbetarna förena längre arbetstid för sin anläggning och sålunda åstadkomma bättre förräntning av det i densamma bundna kapitalet. Sant är visserligen, att förhållandena ställa sig väsentligen olika för olika företag. Så mycket framgår i allt fall av det nu anförda, att man icke är berättigad utan vidare utgå ifrån, att en generell arbetstidsförkortning skulle med oundviklig naturnödvändighet medföra motsvarande generella belastning å den därav berörda företagaverksamheten.

Skulle nu anförda, av arbetsgivarreservanternas hävdade sats äga giltighet, vore det oförklarligt att samtidigt med den även av dem framhållna fortgående avkortningen av arbetstiden inträtt en högst betydande stegring av landets produktion. Dennas verkliga utveckling kan tyvärr ej statistiskt konstateras, men har ostridigt under de senaste decennierna varit mycket betydlig. Den kan endast till ringa del bero på arbetarantalets ökning, då denna endast utgjort 1 à 3 % per år (undantagsvis dock 6 % från 1915 till 1916). Återstår sålunda allenast den förklaringsgrunden, att den maskinella och mänskliga arbetskraften kunnat allt bättre utnyttjas. Det inre reformarbetet inom industrien har härutinnan onekligen åstadkommit storverk, som icke blott medgivit väsentliga förbättringar för personalen — både i avseende å arbetstid, löner och andra arbetsförhållanden — utan därjämte höjt dess produktion och avkastning. Intet tyder på att detta utvecklingsarbete på något sätt avmattats. Tvärtom synas många skäl tala för, att vi endast befinna oss i början av en period med ännu starkare industriell uppryckning — tack vare växande kapitalresurser, nyvunna råvarutillgångar, uppfinnarverksamhetens och teknikens framsteg, ökad företagardrift, förbättrad arbetsorganisation, stegrad vetenskaplig, teknisk och praktisk kapacitet hos ledningen samt höjd nivå bland underbefäl och arbetare. Även om dessa olika faktorer betydelse här ej kan närmare utvecklas och i allmänhet icke

heller direkt mätas, lärar ingen bestrida, att de tillsammanantagna representera en sådan fond av utvecklingsmöjligheter och medgiva sådan anpassning av den industriella verksamheten, att i jämförelse därmed en även väsentlig sänkning av arbetstiden för de inom denna verksamhet anställda ter sig som ett visserligen viktigt men långt ifrån avgörande moment med avseende å produktionens framtid.

Såsom i viss mån belysande ett produktionsmoments betydelse kunna anföras några uppgifter ur den officiella industristatistiken rörande arbetarantal och antal hästkrafter vid motorer för omedelbar fabriksdrift. Från år 1913 till år 1916 (den senaste period, för vilken fullt jämförliga siffror härom finnas tillgängliga) ökades sålunda arbetarantalet från 361,000 till 398,000 eller med 10.3 %, men antalet hästkrafter från 895,000 till 1,125,000 eller med 25.7 %. Oaktat året 1916 av kända orsaker uppvisade enastående stegring av arbetarstammen, under det att särskilda svårigheter yppades för den maskinella kraftens ökande, blev resultatet för de fyra åren likväl en långt större tillväxt av denna senare. Helt visst kommer också vår materiella utveckling i allmänhet och särskilt för flertalet industriers del att i fortsättningen framför allt kännetecknas av den maskinella kraftens vidgade användning. Sedan numera på lagstiftningens väg fastare rättslig grund lagts för våra stora vattenkraftsresursers utnyttjande och staten direkt och indirekt medverkar därtill, stå nästan obegränsade krafttillskott till förfogande för produktionens höjande.

Såväl härigenom som genom starkare utnyttjande av andra produktionsfaktorer lärar näringslivet kunna ganska snart kompensera det försvagande av arbetarnas insats, som genom arbetstidens begränsande kan komma att inträda. Efter de erfarenheter man har i detta avseende från de många fall, då genom arbetarorganisationers tryck starka arbetstidsreduktioner tvångsvis genomförts, ävensom från industriens under kristiden ådagalagda förmåga att bemästra mötande svårigheter av skilda slag, måste de framtida menliga verkningarna i produktionsavseende av den nu föreslagna reformen te sig mindre betydelsefulla än man på sina håll gjort gällande.

Förbises bör ej heller, att den ökade fritiden helt visst kommer att av många arbetare nyttjas till arbete för vård av hem och bohag samt för livsmedelsproduktion till eget bruk. I sistnämnda avseende bör sålunda märkas, att det icke är endast kristidens tryck, som framdrivit intresset för småbruksverksamhet och koloniodling m. m. Tack vare sådant intresse samt framsynt medverkan av arbetsgivare och andra hava sedan lång tid tillbaka arbetare särskilt vid företag på landsbygden ägnat sina fristunder åt odling av egna eller upplåtna trädgårdsland, husdjursskötsel o. s. v. Därest ökad tid beredes dem för dylika sysslor, lära därav kunna förväntas även beaktansvärda produktiva resultat.

Delade meningar ha nu liksom tidigare yppats rörande frågan, huruvida man kan förvänta, att arbetarnas energiinsats per tidsenhet skall stegras i samband med att antalet arbetade tidsenheter minskas. Onekligen synas teoretiska skäl tala härför, i allt fall beträffande vissa slag av arbete. Säkert är emellertid, att ökad arbetsintensitet i viss mån kan framdrivas genom förbättringar i arbetsorganisation, lönesystem och andra anordningar. Obestriddligen sammanhänger vidare arbetsintensiteten väsentligen med den psykologiska och intellektuella standarden inom arbetarkårerna. Så länge dessa med visst fog anse sig sämre ställda än andra samhällsgrupper, saknas en mycket väsentlig förutsättning för den känsla av solidaritet med företagen och den arbetslust, som erfordras för ernående av goda resultat. Då 48 timmarsveckans genomförande skulle av arbetarna betraktas såsom ett viktigt och stort tillmötesgående samt undanröja en väsentlig orsak till misstämning mellan dem och företagarverksamhetens representanter, kan även härutinnan förväntas ett krafttillskott av betydelse för produktionen.

Erinras må i detta sammanhang, att tvister om arbetstiden länge spelat en viktig roll i striderna emellan arbetsgivare och arbetare. Enligt den av socialstyrelsen utarbetade statistiken rörande arbetskonflikter hade under åren 1903—1917 tillhopa 92 strejker eller lockouter, omfattande 314 arbetsgivare, 7,625 arbetare och 166,450 förlorade arbetsdagar, huvudsakligen föranletts av tvister rörande arbetstiden. Dylika tvister utgjorde vidare under samma tid bidragande orsak till 165 konflikter, omfattande 799 arbetsgivare, 25,135 arbetare och 711,105 förlorade arbetsdagar. Dessa siffror giva dock endast ett ofullständigt begrepp om den friktion, som på denna punkt framträtt och som tillfogat produktionen förluster, direkt genom avbrott i verksamheten men än mer indirekt såsom en ständig källa till slitningar under arbetet och svårigheter vid avtalsuppgörelser. Under den senaste tiden hava just på denna punkt uppkommit allvarliga komplikationer, vilka helt visst skulle bliva verkligt svårartade, därest icke genom lagstiftningens mellankomst vinnes en mera definitiv lösning, som utan att oskäligt betunga produktionen tillerkänner arbetarna en ställning i fråga om arbetstiden, som kommer dem att känna sig i huvudsak likställda med jämförliga samhällsgrupper. Har sådan huvudsaklig likställighet en gång genomförts, så ligger det i sakens natur att därmed en avspänning i det nu synnerligen skärpta förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare måste inträda i vad angår denna fråga. Detta synes vara av särskild betydelse just nu, då andra allvarliga svårigheter hota arbetsfreden.

*Tillgången &
arbetskraft.*

Det har vidare under diskussionen om arbetstiden hävdats, att en förkortning av densamma utgör en viktig förutsättning för arbetarnas utbildning samt att deras höjande i olika avseenden kommer att bliva av stort värde för produktionen. Enligt styrelsens uppfattning är även denna synpunkt värd beaktande. Den yrkeskonservatism och obenägenhet mot förbättrade organisations-, löne- och arbetsmetoder, som ofta förspörjes bland arbetarna och lägger hinder i vägen för produktionsprocessernas fortskridande förenkling och förbilligande, har otvivelaktigt sin rot förnämligast i bristande upplysning och insikt om sådana förbättringars betydelse för landets produktion samt följaktligen även för höjandet av arbetarnas standard. Då arbetstidens förkortande ökar arbetarnas möjligheter till vinnande av sådan insikt och då bland dem framträder ett livligt bildningsintresse, för vars tillgodoseende omfattande anordningar numera vidtagits från såväl det allmännas som frivilliga sammanslutningars sida, lärar härav kunna förväntas värdefulla resultat även för produktionen. Det torde för övrigt få anses obestridligt, att, lika väl som näringslivets snabba utveckling under senaste tid icke varit möjlig utan den samtidiga höjningen av arbetarnas nivå, den fortsatta utvecklingen delvis måste baseras på ytterligare höjning av densamma. Även den skickligaste ledning måste nämligen vid sitt reform- och utvecklingsarbete bygga bland annat på stegrad anpassningsförmåga och kapacitet bland arbetarna och det ur dess led rekryterade underbefälet.

Ehuru sålunda många skäl tala för att konsekvenserna för produktionen av 48-timmarsveckans realiserande ingalunda skola bliva så kännbara, som mången antagit, lider det intet tvivel, att åtminstone till en början en icke oväsentlig ökning av arbetarstyrkan skall bliva erforderlig för produktionens vidmakthållande och normala utvecklande. Då det givetvis är högst angeläget att för denna ökning icke behöva anlita arbetskraft av främmande nationalitet, möter här frågan, om inhemsk sådan i erforderlig utsträckning kan stå till förfogande. Att här närmare ingå på detta spörsmål låter sig icke göra, då dess besvarande sammanhänger med vittutseende demografiska och emigrationspolitiska förhållanden samt med den all-

männa ekonomiska utvecklingen. Det må emellertid här framhållas, att kristidskonjunkturen tillfälligtvis bundit långt mera arbetskraft inom industri, handel m. fl. yrken än i fortsättningen kan behållas,¹ att jordbruket icke desto mindre för närvarande har sitt behov av arbetskraft fyllt i högre mån än under decennier tidigare samt att dessa båda skenbart oförenliga fakta väsentligen förklaras genom emigrationens avstannande under krigsåren, varigenom omkring 50,000 personer kunna beräknas hava besparats för vårt näringsliv. När nu återgången till mera normala förhållanden — den s. k. fredskrisen — börjat inträda, lösgöres efter hand den mera tillfälligt uppsugna arbetskraften, varav blivit följd, att arbetslöshet redan framträtt. Såvitt dömas kan är sålunda arbetsmarknadens läge gynnsamt för genomförande av en reform, som förutsätter disponibla arbetarreserver. Uteslutet synes icke, att den föreslagna förkortningen av arbetstiden kan bli påkallad för motverkande av arbetslösheten.

Liksom detta läge framkallats av nu rådande konjunkturen, kan detsamma emellertid vid en omkastning i dessa bli förändrat. Skulle en högkonjunktur inträda samtidigt med eventuellt genomförande av 48-timmars arbetsveckan, måste givetvis stora svårigheter möta för arbetsstyrkans omedelbara utökande i den mån som erfordras för att förhindra produktionens sjunkande. I sådant fall föreligger onekligen risk för att jordbruket får vidkännas skärpt konkurrens från övriga näringsområdets sida, därvid en ytterligare markerad skillnad i arbetstidens längd mellan å ena sidan industrin m. fl. yrken och å andra sidan jordbruket skulle verka till den sistnämnda näringsgrenens nackdel.

Det torde i detta sammanhang böra erinras, att jordbruket för sin fortgående utveckling icke behöver räkna med ökad arbetartillgång. Av den officiella statistiken framgår nämligen, att, under det medelskörden reducerad till skördeenheter från perioden 1896/1900 till perioden 1906/1910 ökats med 23 %, jordbrukets manliga arbetskraft² från år 1900 till år 1910 minskats med 4 %. Här föreligger sålunda samma förhållande, som konstaterats i fråga om industrin, nämligen att produktionens landvinningar icke göras genom ökad insats av människokraft utan genom förbättringar i produktionsprocessen. Särskilt med tanke på jordbruksteknikens utveckling i förening med den snabba elektrifieringen kan man sålunda förutsätta, att produktionsstegringarna inom jordbruket skola även framgent kunna fortgå utan ökad användning av mänsklig arbetskraft. Hela landets befolkningsöverskott torde sålunda i fortsättningen kunna tagas i anspråk för övriga arbetsområden.

Vad nu anförts synes emellertid giva vid handen, att stor vikt ligger vid den planerade lagstiftningens genomförande under därför gynnsamt marknadsläge, sålunda vid sjunkande eller låg konjunktur samt helst vintertiden, då i regel överskott finnes å arbetskraft.

Även under nu angivna förutsättning måste den föreslagna arbetstidsbegränsningen under den närmaste övergångstiden alltid medföra betydande svårigheter. Utgår man från att landets konsumtionsbehov skall i fortsättningen i lika grad som förut täckas genom egen produktion samt att denna likaledes skall räcka till för nor-

*Övergångstidens
svårigheter.*

¹ Såsom exempel må allenast anföras, att landets självförsörjning med bränsle krävt flera 10,000-tal arbetare mera än under normala förhållanden, samt att den mekaniska verkstadsindustrin under krisåren kan beräknas hava utökat sin arbetarstam med minst 20,000 man.

² Motsvarande beräkningar rörande den kvinnliga arbetskraften inom jordbruket bli mindre vägledande, då den till mycket väsentlig del toges i anspråk för hushålls- o. dyl. göromål.

mal export, så måste arbetstidsbegränsningen för individerna kompenseras genom bland annat ökad arbetskraft, vidgade arbetslokaler, bättre maskinutrustning m. m.

Vad beträffar arbetarantalets ökning, får icke förbises, att, även vid förutsatt gynnsamt marknadsläge med god tillgång å arbetskraft, avsevärd tid alltid åtgår för att uppdrypa de nyanställdas yrkesskicklighet och samarbeta dem med den gamla arbetarstammen. Ej heller förefinnas allestädes erforderliga bostadsutrymmen för den nya personalens mottagande. Denna svårighet inställer sig särskilt i fråga om de näringsområden, där arbetsstyrkornas utökande är oavvisligt för produktionens vidmakthållande, nämligen vid företagen med oavbruten drift. Dessa äro i allmänhet belägna å landsbygden, där i arbetsställes närhet lediga bostadslägenheter endast i ringa mån stå till förfogande. Enligt tillgängliga uppgifter torde vid genomförande av 48-timmarsveckan ifrågavarande företag behöva utöka arbetarstammen med inemot 16,000 man och för de flesta av dem bygga nya bostäder. Med antagande av normal proportion bland dem av minderåriga, gifta och ogifta vuxna samt under förutsättning av sedvanligt bostadsutrymme, skulle för de nytillkomna arbetarna erfordras cirka 28,000 rum och kök (eldstäder). Även om på sina håll förberedelser redan vidtagits för denna frågas ordnande, kan uppenbarligen ej tillräckligt bostadsbyggande allestädes medhinnas inom den korta tid av cirka 7 månader, som kan beräknas förflyta mellan lagens tidigaste utfärdande (omkring 1 juni) och den föreslagna tidpunkten för dess ikraftträdande. Även i stadssamhällen torde med hänsyn till bostadsbristen svårigheter möta för inflyttning av behövligen ökad arbetskraft.

Även för andra företag å landsbygden än de nyss berörda torde erforderlig ökning i arbetsstyrkan förutsätta byggande av bostäder till betydande kostnad. Därtill kommer, att för sådana företag, där skiftarbete i regel ej låter sig anordna, även skulle ifrågakomma utvidgning av arbetslokaler och ökning av den maskinella utrustningen. Det mest önskvärda sättet för arbetstidsbegränsningens kompensering består givetvis i de tekniska produktionsförhållandenas förbättring. Men förutom ökat utrymme kräva maskinerna ökad krafttillförsel, vilken icke alltid kan ske utan ny kraftanläggning till avsevärda kostnader. Skulle det här endast gälla ett eller annat företag, vore vår mekaniska verkstadsindustri i regel vuxen uppgiften att omedelbart tillhandahålla den ökade maskinutrustningen. Den modernisering i detta avseende, som ovan förutsatts för produktionens vidmakthållande, lär emellertid få utsträckas till ett så stort antal företag, att de på en gång uppkommande behoven helt visst icke kunna tillgodoses inom en snävt begränsad tidrymd. Då därjämte inmonteringen likaledes kräver sin tid, måste stora svårigheter möta för industrins anpassning under en alltför kort övergångstid. Slutligen bör märkas, att under nuvarande förhållanden särskilda svårigheter möta för att under resor i utlandet studera och anskaffa vissa specialmaskiner.

Samtliga de åtgärder, som kunna erfordras för produktionens anpassning efter lagstiftningen — ökning av arbetarantal och bostäder, utvidgning av arbetslokaler, byggande av kraftanläggningar, anskaffande av nya maskiner, arbetsledningens förstärkande o. s. v. — kräva ökat fast kapital eller stegrade löneutgifter. Den oundvikliga följden härav blir fördyrad tillverkning och stegrade priser på produkterna, åtminstone i jämförelse med vad förhållandet skulle blivit, därest arbetstiden lämnades oförändrad. En sådan verkan av den föreslagna lagstiftningen är givetvis under alla förhållanden mindre önskvärd; för närvarande skulle den väsentligt motverka prisnivåns återgång.

Näringslivets aktuella läge är emellertid — oberäknat nu berörda menliga verkningar av ett brådstörtat ingripande av lagstiftningen — ägnat att ingiva allvarliga

bekymmer. Fredskrisens förutsedda svårigheter framträda sålunda hos oss med nästan lika stor styrka som i flertalet av de nyss krigförande länderna. Vår på hemlandets marknad inriktade industri har oförtydbara känningar av de stora industriländernas behov av att snarast realisera upplagrade varor; exportindustrin likaledes av deras strävan att fortfarande för sig monopolisera de under kriget för oss avstängda avsättningsområdena. Även om denna restriktiva handelspolitik icke längre skulle kunna vidhållas, viddtager likväl för vår export det mödosamma, tidskrävande och dyrbara arbetet att återknyta gamla eller förvärva nya förbindelser. Att vårt näringsliv härutinnan försatts i en ogynnsam ställning, som särskilt under den närmaste tiden kommer att medföra beklagliga ekonomiska och sociala påföljder, torde icke vara tvivel underkastat.

Ytterligare svårigheter framträda för de industrier, som för kraftalstring, metallurgiska eller andra ändamål äro hänvisade till att i större utsträckning använda stenkol. Till följd av statliga åtgärder betinga för närvarande engelska kol för hemmarknaden 37 sh. per ton men vid försäljning till neutrala länder 80—85 sh. samt skottiska kol respektive 35 och 70 sh. Liknande prisskillnader gälla i fråga om tyska kol; någon ändring i berörda förhållanden lär ej heller vara att snart förvänta. För innevarande år torde man få räkna med ett genomsnittspris å kol i Sverige av 110 kronor per ton eller cirka 80 kronor mer än inlandspriset i England. Med en beräknad förbrukning under år 1919 av 1.8 miljoner ton innebära dessa priser en merkostnad för den svenska industrin av 144 miljoner kronor, och vid normal drift, då kolförbrukningen inom vår industri uppgår till mer än 2.5 miljoner ton, skulle merkostnaden uppgå till omkring 200 miljoner kronor.

Det nu anförda torde tillfyllest ådagalägga, att vårt näringsliv för närvarande har att kämpa med handelspolitiska och konjunktursvårigheter, som äro ägnade ingiva allvarliga farhågor. Även om dessa icke få anses utgöra avgörande hinder för en lagstiftning, som påkallas av starka humanitära och sociala skäl, så innebära dessa dock en särskild uppfordran att med all omsorg överväga, huru densamma må kunna genomföras utan alltför störande inverkan på näringslivet och landets ekonomiska ställning.

Verkligt olycksbringande i nu berörda avseenden kunde den planerade arbets-tidsbegränsningen bliva, därest den komme att i huvudsak drabba endast vårt lands produktion, under det att de främmande länder, med vilka vårt näringsliv förnämligast har att konkurrera — på vår egen marknad eller på världsmarknaden — komme att tillämpa längre arbetstid och sålunda kunde till grund för sina varupriser lägga lägre arbetskostnad. Denna kostnad kommer i allt fall att — på grund av levnadskostnadernas under någon tid framåt säkerligen bestående relativa höjd i vårt land — ställa dess näringsliv i oförmånlig ställning gent emot utlandets. Såsom den internationella konkurrensen utvecklats och fortfarande lär ställa sig, kan sådan ytterligare belastning på vår konkurrenskraft medföra mycket allvarliga verkningar. Det är också bekant, att vid alla tidigare internationella förhandlingar om restriktiva åtgärder i fråga om arbetstiden, även när det gällt endast vissa näringsgrenar eller särskilda arbetarkategorier, man varit ytterst angelägen om att icke i något avseende ställa sitt eget näringsliv i oförmånlig ställning i jämförelse med andra länder. Samma synpunkter hava jämväl inom riksdagen hävdats vid dess behandling av förslag om arbetstidens begränsande. Det lär också få anses otvivelaktigt, att en belastning på den nationella hushållningen, som avsevärt minskar vår konkurrensförmåga gent emot utlandet, skulle även för arbetarna kunna medföra all-

Internationella förhållanden.

varliga nackdelar. Enligt socialstyrelsens uppfattning måste sålunda vid bedömandet av förevarande lagförslag hänsyn tagas till den ståndpunkt man i fråga om arbetstidens längd intagit i näringspolitiskt ledande eller eljest med oss i livligare handelsutbyte stående främmande länder.

Beträffande detta spörsmål har arbetstidskommittén meddelat vissa upplysningar, enligt vilka 48-timmarsarbetsveckan genom lagstiftning redan mera generellt genomförts i Finland, Tyskland och Österrike samt i vissa delar av Australien och Amerika — dock ej i Canada eller i flertalet av Förenta staterna. För arbeten i gruvor samt under statens egen regi har jämväl samma arbetstid genom författningsbestämmelser införts i många större industriländer. Enligt upplysningar, som inhämtats av socialstyrelsen, är lagstadgad 48-timmarsarbetsvecka införd i Ungern, Böhmen och Polen.

I Norge, där genom provisorisk lag nästlidna år arbetstiden principiellt begränsats till 48 timmar i veckan, har arbetarskyddskommittén den 31 nästlidna januari till regeringen avgivit ett lagförslag, enligt vilket $8\frac{1}{2}$ timmars arbetsdag (48 timmar i veckan) skulle genomföras i fråga om all verksamhet, som faller inom arbetarskyddslagens tillämpningsområde. Principiellt äro samtliga kommittéledamöter eniga i fråga om arbetstidens längd, men skilja sig meningarna i avseende å lagens omfattning samt om lämpligheten av att omedelbart genomföra reformen. Bland arbetsgivarrepresentanterna har sålunda norska arbetsgivarförbundets direktör uttalat sig för reformens omedelbara lagfästande men föreslagit längre respittid för dess trädande i kraft samt vidsträckt befogenhet för administrationen att meddela dispenser och i övrigt underlätta övergångstidens svårigheter för företagen.

Vad Danmark angår, hava avtalsförhandlingar mellan arbetsgivarernas och arbetarnas huvudorganisationer under nästlidna januari månad resulterat i överenskommelse om att förutvarande daglig arbetstid om

10 timmar eller mer förkortas till 9 timmar och å lördag 8 timmar

$9\frac{1}{2}$	»	»	»	»	»	$8\frac{1}{2}$	»	»	»	»	8	»
9	»	»	»	»	»	$8\frac{1}{2}$	»	»	»	»	8	»
$8\frac{1}{2}$	»	»	»	»	»	8	»	»	»	»	8	»

Tillika har bestämts, att förhandlingar den 1 juli 1919 skola upptagas för att undersöka då rådande arbetstidsförhållanden i in- och utlandet samt därav följande möjligheter för ytterligare nedsättning av arbetstiden. Enligt uppgifter i tidningspressen har i dagarna danska regeringen tillsatt en kommission med uppgift att till nyssnämnda datum förbereda lagstiftning om 48 timmars arbetsvecka.

I England uppgår den faktiska arbetstiden, enligt uppgift från Labour Department, inom flertalet större industrier, lantkommunikationer m. fl. arbetsområden till 47 à 49 timmar i veckan, och pågå för närvarande därstädes förhandlingar om införande av motsvarande eller än kortare arbetstid för åtskilliga andra yrken.

Den normala arbetstiden synes i Frankrike vara omkring 57 timmar i veckan. I enlighet med beslut vid fackföreningskongress i november 1918 pågå emellertid strävanden att genomföra 8 timmars arbetsdag för alla kroppsarbetare. Franska regeringen lär gör sin medverkan härtill beroende av blivande internationell överenskommelse i samband med fredskongressen.

Enligt meddelande i pressen skulle i Förenta staterna 8-timmarsdagen principiellt vara godtagen i stor utsträckning, om ock övertidsarbete mot 100 % förhöjd ersättning fortgår. Arbetstidsförkortningarna hava genomförts med stöd av presidenten, som i frågan gjort följande programuttalande: »Åtta timmars arbetsdag är

en i landet fastslagen princip; erfarenheten har visat dess rättmätighet också i krigstid».

Denna summariska översikt visar, att 48 timmars arbetsvecka genom lagstiftning eller på annat sätt genomförts i nästan alla länder av större betydelse på världsmarknaden samt att den sålunda för närvarande kan betecknas såsom ett nästan allmänt internationellt faktum. Vid sådant förhållande skulle vårt näringsliv icke genom den föreslagna lagstiftningens genomförande försättas i något sämre läge än de konkurrerande ländernas. Emellertid har det gjorts gällande, att de under senaste åren genomförda arbetstidsförkortningarna föranletts av kristidens säregna förhållanden samt att, när dessa upphöra att verka med samma styrka, den ekonomiska nödvändigheten av stark produktion till billigast möjliga kostnad skall framtinga en utökning av arbetstiden, evad denna bestämts genom lagstiftning eller på annat sätt. Såvitt dömas kan, hava arbetstidsförkortningarna i utlandet under kristiden väsentligen underlättats genom vederbörande arbetsgivares och statsmaktens erkänsla för arbetarnas insatser under krigets prövande förhållanden. En medverkande anledning har varit, att kvinnor i stor utsträckning fått uppbära produktionen samt att arbetet till stor del måst omläggas på skift för att hållas uppe på erforderlig produktionsnivå. När nu emellertid vid krigshärarnas avmobilisering den manliga arbetskraften talrikt strömmat till, har man genom bibehållande eller genomförande af den kortare arbetstiden velat bereda utkomst för ett större antal och därigenom motverka den uppkomna arbetslösheten. Detta syfte angavs uttryckligen såsom ett motiv för det tyska avmobiliseringsministeriets författning i ämnet, genom vilket den ordinarie arbetstiden begränsades till 8 timmar om dagen. Otivelaktigt synas sålunda de senaste årens arbetstidsreformer vara väsentligen framkallade av rådande utomordentliga förhållanden. Vid dessas avveckling kan därför fråga uppkomma — särskilt för de av krigskostnader och krigsförluster direkt drabbade länderna — att genom stegrat fredligt arbete söka snarast möjligt utplåna krigsårens ekonomiska skadeverkningar.

Å andra sidan lär i utlandet liksom hos oss det principiellt berättigade i kroppsarbetarnas krav på denna punkt ganska allmänt erkännas. Även där hava arbetarna genom sina fackliga och politiska organ tillvunnit sig mycket stort inflytande, som helt visst kommer att sättas in på bibehållande av vunna förmåner. Resolutioner i denna riktning hava slutligen under krigstiden upprepade gånger fattats vid internationella arbetarkonferenser och senast bekräftats vid de nyss avslutade konferenserna i Bern för flertalet kulturländers fackliga och politiska arbetarrörelser. Vid dessa konferenser enades man sålunda om att såväl inom respektive länder som gemensamt vid fredskongressen hävda 8-timmarsdagen såsom ett av arbetarnas huvudkrav i fråga om den internationella sociallagstiftningen.

Under sådana förhållanden lär med stor sannolikhet kunna antagas, att ett principiellt godtagande över hela den civiliserade världen av 48-timmarsarbetsveckan kommer att ingå såsom ett moment i den internationella rättsordning, som man ämnar uppbygga vid fredskongressen. Emellertid kan uppenbarligen det ekonomiska trycket bliva så tvingande, att inför detsamma även de mest behjärtansvärda sociala och humanitära önskemål måste vika. I allt fall kan lätteligen inträffa, att, med fasthållande av den principiella ståndpunkten i arbetstidsfrågan, man likväl vid fredskongressen kan finna allmänt väl kräva, att icke alla i förevarande lagförslag innefattade arbetsområden komma i åtnjutande av 48 timmars arbetsvecka eller att andra betydelsefulla jämkningar i principens tillämpning åtminstone för den närmaste tiden vidtagas.

Därest utvecklingen skulle taga denna riktning, vore det uppenbarligen förenat med risk för vårt land att försätta sig i en ekonomiskt ogynnsam undantagsställning. Skyldig förtänksamhet synes sålunda kräva, att, på samma gång som vårt land med genomförande av den planerade lagstiftningen ställer sig i raden av de därutinnan mest framskridna staterna, lämpliga former skapas för lagstiftningens anpassning efter den internationella utvecklingen. I samband därmed böra givetvis åtgärder vidtagas för att främja tillkomsten av en med den föreslagna lagen samstämmande internationell reglering av arbetstiden. Styrelsen vill med avseende härå erinra, att styrelsen i utlåtande den 11 innevarande månad över framställning från svenska sektionen av internationella föreningen för lagstadgat arbetarskydd förordat åtgärder, så vitt möjligt i samförstånd med övriga nordiska länder, för ordnat internationellt samarbete på det socialpolitiska området samt erinrat om vikten av att vårt land sättes i tillfälle att vid fredskongressen verka härför och hävda sina intressen i detta avseende.

Med hänsyn sålunda *dels* till nu berörda internationella förhållanden, *dels* till fredskrisens ekonomiska svårigheter, *dels* till angelägenheten av hänsynstagande till blivande arbetsmarknadsläge, *dels* slutligen till oundviklig tidsutdräkt för nödig produktionsomläggning, maskinanskaffning och bostadsökning anser sig styrelsen böra påyrka, att den nya lagen må träda i tillämpning först å tid, som Kungl. Maj:t med beaktande av nyss angivna omständigheter kan finna skäligt bestämma, samt att i lagen må inrymmas bestämmelser ägnade att medgiva dispenser såväl i form av anstånd med lagens tillämpning under viss övergångstid som ock därefter i trängande eller eljest särskilt motiverade fall.

*Lagstiftningens
omfattning.*

Innan styrelsen ingår på en behandling av det föreliggande förslagets särskilda bestämmelser, anser sig styrelsen böra något yttra sig över den grundläggande frågan om lagstiftningens omfattning. Att denna principiellt lagts mycket vidsträckt, synes icke böra föranleda erinringar. Å andra sidan har kommittén enligt styrelsens mening framlagt vägande skäl för att från tillämpningsområdet undantaga mycket betydande grupper av kroppsarbetare och med dem i huvudsak jämställda.

Vad angår statens företag, ligger det i sakens natur, att dessas arbetare komma i åtnjutande av enahanda ställning i fråga om arbetstiden, som avses för jämförliga anställda i enskild tjänst. Då emellertid under vissa förhållanden, exempelvis vid krigsfara, så hastig utsträckning av arbetstiden vid vissa statens företag kan bli nödvändig, att ändring av civillag icke skulle medhinnas, lär de statsanställdas arbetstid, i enlighet med vad kommittén förutsatt, lämpligen böra regleras i annan ordning.

Även beträffande andra från lagens tillämpning undantagna verksamhetsområden finner styrelsen de av kommittén förebragta skälen härför i allmänhet böra åtminstone för närvarande tillerkännas giltighet. Emellertid anser styrelsen sig böra fästa uppmärksamheten på det med styrka framträdande behovet av snara förbättringar i avseende å arbetstiden för dels personal i handelsbod, rakstuga, frisérsalong och badinrättning, dels personal, som i hotell-, restaurang- och kaféerörelse direkt betjänar allmänheten. För dessa personalgrupper ställa sig nämligen arbetstidsförhållandena i flertalet fall säkerligen sämre än för de egentliga kroppsarbetarna, huvudsakligen beroende på de särskilda svårigheterna för ifrågavarande arbetstagare att genom sammanslutning därå öva inflytande. Emellertid äro de nu berörda arbetsområdena av väsentligen annan natur än näringslivet i övrigt samt erbjuda sådana skiljaktigheter vid olika företag, att stora svårigheter uppenbarligen möta för reglerandet av

deras arbetstidsförhållanden genom mera allmängiltig lagstiftning. Beträffande samtliga nyssnämnda personalgrupper gäller sålunda bland annat, att deras egna önskemål mindre torde vara inriktade på en absolut begränsning av arbetstidens längd än på dess lämpliga förläggning samt på tillförsäkrandet av ordentliga måltidsraster. Jämväl göres från åtminstone vissa hithörande personalgruppers sida gällande, att deras anställningsförhållanden i allmänhet böra regleras genom lagstiftning. Särskilt hava krav i denna riktning framställts från organisationer för butikspersonal och för kontorspersonal. Vad angår biträdena i butiker, rakstugor, frisérsalonger och badinrättningar, lär en väsentlig förbättring i deras arbetsförhållanden komma att inträda med genomförandet av det förslag till revision av butikstängningslagen, som socialstyrelsen tidigare framlagt och vilket torde föranleda proposition i ämnet till innevarande års riksdag. För bedömande av frågan om vidare reglerande av butikspersonalens arbetsförhållanden saknas emellertid tillräckligt ingående utredning. Styrelsen har därför i anledning av dels särskild remiss i ämnet, dels direkt till styrelsen ingivna framställningar till förberedande behandling upptagit spörsmålet om närmare undersökningar rörande kontors- och butikspersonalens arbetsförhållanden, och torde styrelsen inom den närmaste tiden bliva i tillfälle att härom hos Kungl. Maj:t göra framställning. Sådan närmare undersökning har i anledning av skrivelse från riksdagen på Kungl. Maj:ts uppdrag redan anordnats beträffande hotell-, restaurang- och kafépersonal. När denna utredning under instundande vår föreligger avslutad, lära fastare hållpunkter givas för bedömandet av behovet av och lämpligaste sättet för ordnandet av denna personals arbetstid och övriga arbetsvillkor. I avvaktan på resultaten av nu berörda utredningar lär det vara befogat att från den nu planerade lagstiftningen om arbetstidens längd i enlighet med kommittéförslaget undantaga de här ifrågasvarande personalgrupperna.

Efter dessa mera allmänna uttalanden övergår styrelsen till att behandla vissa av lagens särskilda bestämmelser.

Lagen.

1 §.

Såsom nyss erinrats, synes i princip intet vara att erinra mot att lagens tillämpningsområde lägges mycket vidsträckt, medan samtidigt en mängd betydelsefulla verksamhetsgrenar av olika skäl undantagas. Dessa undantag äro tydligen i allmänhet motiverade av de särskilda förhållanden, som i de olika fallen kräva hänsyn och vilka ej lämpligen kunnat beaktas i en så generellt hållen lagstiftning som den förevarande. Vidare torde hava medverkat den omständigheten, att tillräcklig utredning icke föreläggat för ett närmare bedömande av lagstiftningens verkningar. Det framgår ock av kommitténs specialmotivering, att nödig tid icke stått till förfogande för en mera ingående undersökning av alla de slag av verksamhet, som här kunna ifrågakomma till behandling. Det kan därför antagas, att i vissa fall undantagen av försiktighets-skäl formulerats vidsträcktare än vad eljest nödigt vore. Med avseende härå kan sålunda ifrågasättas, huruvida tillräcklig grund gives för att undantaga allt sådant arbete i hotell-, restaurang- och kaféverksamhet, som är att hänföra till allmänhetens betjänande. Enligt det allmänna föreställningssättet skulle väl däri även inbegripas den del av personalen å automater, som har sin verksamhet förlagd till de för allmänheten avsedda lokalerna. För undantagandet av denna personal gäller emellertid icke det skäl, som kan åberopas för den jämförliga restaurangpersonalen, nämligen att lagens tillämpning å densamma skulle för hårt återverka på dess inkomster. Automat-

personalen lär nämligen ej avlönas med drickspengar utan med fast lön av arbetsgivaren; den torde vidare i allmänhet hava en alldeles oskäligt lång arbetstid. Starka skäl synas sålunda föreligga för dess medtagande under lagens tillämpning. Om styrelsen likväl icke anser sig böra härom framställa yrkande, beror detta på att styrelsen för närvarande icke kunnat bilda sig en fullt säker uppfattning om denna personals arbetsförhållanden å olika orter. Det vore emellertid önskvärt, att, så snart sådan föreligger, möjlighet vore beredd för dess inbegripande under lagen. Då även andra dylika fall säkerligen komma att efter hand kunna konstateras, synes det vara med lagens syfte mest förenligt, om på administrativ väg avgörande kunde träffas om upptagande under dess tillämpning av nu undantagna personalgrupper.

2 §.

Mot lämpligheten av uttrycket »kontorsbiträde» hava inom sociala rådet erinringar framställts. Även enligt socialstyrelsens uppfattning skulle en omformulering här vara önskvärd för att klarare betona, att man velat undantaga allenast sådan kontorspersonal, som icke kan anses jämförlig med kroppsarbetare.

3 §.

Arbetsrådets uppgifter enligt lagen hava fixerats i förevarande och vissa efterföljande paragrafer, medan de befogenheter, som skulle tillkomma yrkesinspektionens chefsmyndighet, socialstyrelsen, angivas i 6—8 §§. Någon invändning synes icke vara att göra mot den princip, som legat till grund för särskiljandet av de båda myndigheternas ifrågavarande uppgifter, nämligen att socialstyrelsen skulle handlägga allenast mera löpande och regelbundet återkommande ärenden.

4 §.

Även om det får anses klart, att denna lag icke upphäver de längre gående begränsningar av arbetstiden, som äro stadgade i arbetarskyddslagstiftningen i övrigt (för minderåriga), så synes i allt fall ur praktiska synpunkter lämpligt att härom göra direkt erinran. Motsvarande hänvisning torde jämväl böra införas i nu gällande lagstiftning.

Beträffande andra momentet hava arbetarnas representanter i kommittén reservationsvis uttalat farhågor för att den frihet, som enligt kommittémajoritetens förslag skulle beredas för arbetstidens anordnande vid regelbunden skiftindelning, skulle komma att i vissa fall missbrukas. Då emellertid reservanternas i anledning härav föreslagna formulering synes medföra praktiska olägenheter och berörda farhågor knappast kunna anses grundade, ansluter styrelsen sig till kommittémajoritetens förslag i denna punkt.

5 §.

Ehuru styrelsen icke underkänner betydelsen av de farhågor, arbetarreservanternas anfört gent emot innehållet i denna paragraf, måste styrelsen dock finna dem väsentligt överdrivna. Av arbetsrådet, vars medgivande erfordras för samtliga här avhandlade undantag, lär nämligen kunna förväntas, att det icke utan starka skäl lämnar sådant medgivande. Under hänvisning till vad i det föregående anförts

rörande riskerna i vissa fall för produktionen av alltför snäva begränsningar förordar styrelsen sålunda paragrafens bibehållande i den lydelse, kommittémajoriteten föreslagit.

6 §.

Det kan ifrågasättas, huruvida uttrycket »hot» om avbrott i driften är lämpligt valt, samt huruvida icke åtminstone med hänsyn till språkbruket ordet »fara» vore att föredraga. Formuleringen bör i allt fall giva eftertryck åt den uppfattningen, att den i paragrafen medgivna rätten till övertidsarbete må utnyttjas, endast när det gäller att förebygga eller avhjälpa ett verkligt nödläge.

Enligt ordalydelsen skulle här hänsyn tagas till förebyggande av skada å varor eller annan egendom. Då fara för människor i detta sammanhang näppeligen kan tänkas uppkomma utan samtidig risk för varor eller annan egendom, torde det vara obehövt att uttryckligen angiva jämväl nu nämnda omständighet såsom skäl för medgivande av övertidsarbete.

I sådant nödläge, som här avses, kunna fall uppenbarligen inträffa, när eljest befogade hänsyn till arbetarnas intressen böra vika. Att från här avhandlade övertidsarbete undantaga arbetare, som icke fyllt aderton år, synes därför icke tillräckligt motiverat.

Gent emot uttrycket »övertidsarbete» har sociala rådet gjort den erinran, att, med hänsyn till språkbruket inom den frivilliga avtalsrätten, dess användande skulle leda till missförstånd och olägenheter. Styrelsen, som delar denna uppfattning, hemställer därför i likhet med sociala rådet, att uttrycket å första stället utbytes mot »arbete» samt att motsvarande omformuleringar vidtagas på de andra ställen, där detsamma förekommer (6—8 §§).

7 §.

Därest med uttrycken »under loppet av en månad» respektive år avsetts icke kalendermånad och kalenderår utan 30 respektive 365 dagar i följd, synes denna avsikt böra tydligare komma till synes. I tillämpningen skulle emellertid begränsningen till kalendermånad och -år verka något smidigare ur företagets synpunkt. Då det här medgivna övertidsarbetet i allt fall begränsats starkare, än vad i utländsk lagstiftning förekommer, och några egentliga olägenheter ur arbetarnas synpunkt icke därav behöva befaras, torde begränsningen till bestämda kalenderperioder vara att föredraga. Socialstyrelsen vill med avseende härå särskilt erinra om de avsevärda svårigheter ur kontrollsynpunkt, som föranledas av kommittéförslaget i denna punkt, då för varje i övertidsarbete sysselsatt arbetare måste beaktas, huruvida under någon period av 30 dagar det sammanlagda övertidsarbetet kommit att överskrida det angivna timantalet.

Det synes för övrigt vara med hänsyn till berättigade näringsintressen påkallat att icke lägga hinder i vägen för anlitande av ytterligare övertidsarbete för särskilda fall, exempelvis städning eller påeldning, då den utsträckta tjänstgöringen för en eller annan arbetare direkt underlättar hela företagets drift och för ifrågavarande arbete icke finnes tillgänglig arbetare, vars arbetstid kan läggas oberoende av den för personalen i övrigt gällande. En ökning för dylika fall med högst 10 timmar per månad av den eljest medgivna övertiden synes icke behöva ingiva betänkligheter.

Vad angår undantagandet från det här avhandlade övertidsarbetet av arbetare, som icke fyllt aderton år, lär detta i vissa fall väsentligen förringa värdet för

arbetsgivaren av medgivandet i fråga. I många fall har minderårig till uppgift att såsom biträde tillhandagå viss arbetare, vars arbetsresultat till stor del beror av bitrådets vana vid hans arbetssätt. Om sådan arbetare behöver anlitas för arbete under exempelvis en timme efter den ordinarie arbetstidens slut och den honom eljest biträdande minderårige förhindras fortsätta därmed under övertidstimmen, uppstå onekligen praktiska olägenheter. Redan anskaffandet av annat biträde för denna timme kan möta hinder, vartill kommer, att med arbetet ovan biträde försvårar uppnåendet av eljest möjligt arbetsresultat både för företaget och arbetaren. Å andra sidan ligger det i denna lags natur, att övertidsarbete endast sparsamt bör förekomma, och gäller detta särskilt minderåriga. Styrelsen nödgas därför ställa sig tveksam gent emot tanken att för dem liksom för vuxna medgiva rätt till övertidsarbete, låt vara att sådant ej kan utsträckas utöver den gräns, som angives i arbetarskyddslagen.

9 §.

Vid sociala rådets behandling av frågan om förslagsrätt till arbetsrådet framfördes från såväl arbetsgivar- som arbetarsidan önskemålet, att denna rätt skulle förbehållas organisationer representerande minst 50,000 arbetare. Som organisationsförhållandena nu gestalta sig, skulle ifrågakomma allenast en organisation å vardera sidan, nämligen Svenska arbetsgivarföreningen och Landsorganisationen. Då dessa otvivelaktigt företräda den alldeles övervägande delen av företag och personalgrupper, som beröras av förevarande lag, kunde den föreslagna begränsningen synas sakligt motiverad, särskilt i betraktande av lagens och arbetsrådets provisoriska karaktär samt med hänsyn till den arbetsrådet åliggande förpliktelsen att bereda i varje fråga närmast intresserade parter och organisationer tillfälle att framföra sina synpunkter. Såsom i annat sammanhang skall närmare utvecklas, kan emellertid denna fråga ställa sig annorlunda, därest arbetsrådet, i enlighet med förslag i ett gemensamt med kommerskollegium samtidigt avgivet utlåtande rörande reglering av arbetstiden för sjöfolk, får sin befogenhet utsträckt jämväl till vissa tillämpningsfrågor enligt sistnämnda lag.

För att inom rådet bereda tillgång till sakkunskap å flera olika verksamhetsområden synes lämpligt vidtaga den ändring i kommittéförslaget, att för partrepresentanterna utses två (eventuellt tre) gånger så många suppleanter.

Lagtextens bestämmelser om förslagsrätten torde icke innebära hinder för Kungl. Maj:t att genom särskild föreskrift bestämma, att förslag skall upptaga exempelvis två eller tre gånger så många personer som antalet representanter, respektive suppleanter för dem.

10 §.

Inom sociala rådet uttalades tvekan, huruvida formuleringen kan anses omfatta jämväl de i arbetarskyddslagens 31 § omnämnda arbetarombud. Enligt styrelsens uppfattning lär det så vara förhållandet. Om emellertid detta icke får anses klart, bör ett förtydligande tillägg här göras.

16 §.

Styrelsen har i det föregående framhållit de svårigheter, som för närvarande trycka näringslivet och vilka äro ägnade att ingiva allvarliga farhågor för vår nationalhushållning även under den närmaste framtiden. Dessa svårigheter komma givet-

vis att ökas med ett genomförande av denna lag, som otvivelaktigt i allmänhet måste leda till visst fördyrande av produktionen åtminstone under en övergångstid, intill dess företagen hunnit genom förbättringar och förenklingar av olika slag kompensera verkningarna av arbetstidens förkortande. Det är sålunda mycket sannolikt, att, därest den rådande lågkonjunkturen fortsätter, många företag skola råka i sådant läge, att den genom lagens genomförande ökade belastningen ställer dem inför risken, att verksamheten icke lämnar skälig eller ens någon förräntning å nedlagt kapital eller rent av blir förlustbringande. Där sådant läge kan anses väsentligen självförvållat till följd av dålig utrustning eller skötsel o. s. v., föreligga uppenbarligen icke tillräckliga skäl för särskilda lindringar i avseende å lagens tillämpning. Annorlunda måste saken te sig i fråga om företag, mot vilkas anordnande och bedrivande sådana erinringar icke kunna göras, men vilka icke desto mindre hotas till sitt framtida bestånd. Förutom den nationalförlust, som uppstår genom nedläggande av företag, bör härvid beaktas jämväl angelägenheten för landet att så långt möjligt är med egen produktion tillgodose egna behov samt att genom oförminskad och helst stegrad export förbättra landets ekonomiska läge. Därest avsevärt avbräck härutinnan tillfogades näringslivet, kunde med fog ifrågasättas, huruvida lagstiftningen lände till avsett gagn.

Det är uppenbarligen dylika synpunkter, som föranlett intagandet i lagen av de bestämmelser, som innefattas i förevarande paragraf. För sin del måste socialstyrelsen, på skäl som närmare angivits i den principiella delen av detta utlåtande, tillmäta berörda synpunkter sådan vikt, att man icke utan allvarlig risk kan undgå att beakta desamma. Särskilt bör därvid uppmärksammas, att den internationella konkurrensen, vars betydelse man under de senaste åren måhända på sina håll vant sig att underskatta, åter gjort sig påmind på ett för vissa näringsområden mycket kännbart sätt samt att densamma utan allt tvivel snart kommer att antaga minst samma styrka som före världskriget. Även om flertalet på världsmarknaden ledande länder komma att principiellt tillämpa 48 timmars arbetsvecka, kan av föregående erfarenheter att döma med fog befaras, att de skola framgent liksom tidigare förbehålla sig rätten att smidigt anpassa eventuell lagstiftning på detta område efter sina ekonomiska intressen och i syfte att vinna ytterligare terräng för sin avsättning. Då främmande länders lagstiftning i allmänhet plägar lämna administrationen vidsträckt befogenhet i fråga om lagtillämpning, vore det uppenbarligen mindre välbetänkt att beröva oss erforderlig motsvarande handlingsfrihet. Så länge därför icke garantier, hälst genom internationell överenskommelse, vunnits för att våra mest framträdande konkurrenter tillämpa i huvudsak lika långt gående restriktioner i avseende å arbetstiden, synes det icke försvarligt att betaga oss möjligheten att genom dispenser stärka vårt näringslivs konkurrenskraft. Det synes ock med fog kunna ifrågasättas, huruvida icke kommittéförslaget allför snävt begränsat rätten härtill, då medgivande enligt förevarande paragraf skulle kunna lämnas endast i det fall, att det fortsatta bedrivandet av visst företag eller arbete skulle »omöjliggöras» utan dispens. Då sådan i enlighet med kommittéförslaget må meddelas endast av Kungl. Maj:t, som kan förutsättas bäst överskåda särskilt det internationella läget, synas några större betänkligheter icke böra möta mot en något vidsträcktare formulering på denna punkt.

Det bör med avseende härå erinras, att dispens i förevarande fall givetvis icke innebär, att arbetstiden lämnas oreglerad, utan att den förknippas med villkor, som så långt möjligt är motsvara lagstiftningens syfte.

Styrelsen vill slutligen erinra, att vid bedömandet av såväl förevarande som andra på administrationen ankommande tillämpningsspörsmål hänsyn icke bör tagas

allenast till företagens eller näringslivets och nationalhushållningens intressen. Icke mindre betydelse bör enligt styrelsens mening tillmätas åt de vid företagen anställda arbetarnas behov av att å ena sidan komma i åtnjutande av lagstiftningens för dem avsedda fördelar men å andra sidan att icke genom dennas verkningar berövas anställning och utkomst. Arbetsmarknadens läge icke mindre än produktionens intressen böra sålunda tagas i betraktande vid tillämpningsfrågornas avgörande, varav följer, att förändringar i båda dessa hänseenden kunna föranleda olika avgöranden vid olika marknadslägen i eljest jämförliga fall.

Beträffande lagens ikraftträdande ansluter styrelsen sig till den uppfattning, som inom sociala rådet hävdats av dess opartiska ledamöter m. fl., nämligen att stadgandet härom gives följande lydelse: Bestämmelserna i denna lag träda i kraft å dag som Konungen förordnar. Styrelsen förutsätter härvid, att hinder icke möta för bestämmandet av olika tidpunkter för lagens ikraftträdande ifråga om de olika i kommittéförslaget angivna arbetsområdena. Skälen för nu berörda förändring likasom ock de synpunkter, som böra vara vägledande vid Kungl. Maj:ts beslut i detta ämne, hava i den principiella delen av detta utlåtande närmare utvecklats.

Kommitténs förslag om bemyndigande för Kungl. Maj:t att förordna om lagens upphörande torde innebära en nyhet i svensk lagstiftning och icke vara lämpligt.

Styrelsen har vidare ansett sig förpliktad att något närmare beröra det föreslagna arbetsrådets uppgifter och organisation, yrkesinspektionens och styrelsens medverkan vid lagstiftningens tillämpning ävensom av densamma föranledda administrationskostnader.

Arbetsrådet.

Då förevarande lag fått ett synnerligen vidsträckt tillämpningsområde och är av mycket ingripande karaktär, ligger det i sakens natur, att utvägar måste beredas för att dels slita uppkommande meningskiljaktigheter rörande avgränsningen mot av densamma icke reglerade verksamhetsområden, dels genom dispensförfarande förebygga alltför hårt eller omotiverat drabbande verkningar. Styrelsen, som i det föregående uttalat sin anslutning i huvudsak till kommitténs ståndpunkt i dessa avseenden, har för sin del påyrkat vissa ytterligare lindringar, avsedda att undanröja särskilt de svårigheter, som otvivelaktigt komma att framträda vid lagens första tillämpning och vilka kunna befaras medföra även risk för arbetslöshet bland arbetare vid vissa företag eller inom särskilda näringsgrenar. Handläggningen av dylika tillämpningsfrågor skulle enligt kommittéförslaget huvudsakligen ombesörjas av en särskild för ändamålet upprättad myndighet, arbetsrådet, över vars beslut dock klagan skulle medgivas genom besvär i vanlig ordning hos Kungl. Maj:t. Arbetsrådet skulle sålunda hava att avgöra,

huruvida visst arbete regleras genom lagen;

huruvida viss arbetstagare är att anse som arbetare i lagens mening;

huruvida och i vad mån för arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av större allmänt intresse, undantag må medgivas från de generella bestämmelserna om arbetstiden;

huruvida och i vad mån undantag må medgivas för treskiftsarbete, som oundgängligen måste fortgå jämväl under sön- och helgdagar;

huruvida de generella arbetstidsbestämmelserna endast i genomsnitt skola vara gällande i fråga om arbete, där arbetstiden i väsentlig mån är beroende av årstiden eller väderleken eller på grund av annat förhållande är av omväxlande längd; samt

huruvida och i vad mån anstånd med lagens tillämpning må för vidtagande av ändringar medgivas i fråga om företag, vars produktionsförmåga eljest skulle i väsentlig grad förminska. Vidare skulle arbetsrådet höras beträffande framställning till Kungl. Maj:t om undantag från lagens tillämpning för visst arbete eller företag, vars fortsatta bedrivande eljest skulle omöjliggöras.

Vid antagande av det förslag till lag om arbetstiden vid bagerier, över vilket styrelsen samtidigt härmed avgiver utlåtande, tillkomma ytterligare uppgifter enligt nämnda lag.

Flertalet av arbetsrådets avgöranden bliva uppenbarligen synnerligen betydelsefulla till sin räckvidd och krävande på grund av sin beskaffenhet. Det gäller här att med bestämt fasthållande av lagstiftningens principer undersöka, huruvida dessa i de särskilda fallen komma att medföra icke avsedda eller eljest obehörigt störande verkningar å näringslivet och därigenom även för arbetstagarna. Den prövande myndigheten måste sålunda, för att med erforderlig kompetens och auktoritet kunna utöva sin mycket stora och ansvarsfulla uppgift, förfoga över verklig sakkunskap om lagstiftningens innebörd och samhällets intresse av dess opartiska hävdande samt rörande näringslivet och arbetstagarnas behov.

Enahanda synpunkter kräva likartade kvalifikationer hos den myndighet, som närmast handlägger dispens- och dylika ärenden beträffande arbetarskyddslagstiftningen i övrigt, nämligen socialstyrelsen. Då med hänsyn härtill den inom styrelsen föredragande i hithörande spörsmål skall besitta praktisk industriell erfarenhet och då styrelsen vid behandlingen av viktigare sådana ärenden dels skall förstärkas med tvenne socialfullmäktige, den ene representerande arbetsgivarnas, den andre arbetstagarnas intressen, dels plägar samråda med kommerskollegium såsom centralorgan för näringspolitiken, dels slutligen äger överlägga med sociala rådets sektion för arbetarskydd och arbetarfrågor i allmänhet, kunde det, såsom kommittén framhåller, synas naturligt att till styrelsens handläggning överlämna även förevarande tillämpningsspörsmål. Härför talar vidare, att vissa bestämmelser om arbetstidens reglerande återfinnas i gällande arbetarskyddslagstiftning samt att vid den nu föreslagna provisoriska lagstiftningens definitiva utformande densamma torde böra inarbetas i lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912. De praktiska synpunkter, som kommittén anført för arbetsrådets upprättande, synas emellertid vara giltiga, då därigenom den särskilda sakkunskap, som nu uppkommande dispensfrågor kräva, skulle kunna speciellt beaktas och socialstyrelsen undgår en alltför stark belastning å detta sitt arbetsområde.

Det kan nämligen förutses, att de i lagstiftningen öppnade möjligheterna till dispenser skola föranleda ett mycket stort antal framställningar från organisationer och enskilda. Särskilt gäller detta om den närmaste tiden efter lagens ikraftträdande, då övergångstidens svårigheter göra sig mest gällande och innan ännu en fastare praxis utvecklat sig till intresserades ledning. Det bör också uppmärksammas, att i de fall, då dispens kan komma att beviljas, det i regel torde bli nödvändigt att utforma närmare föreskrifter och villkor för densammas åtnjutande. I många fall lär ej heller arbetsrådet kunna med ledning av allenast respektive parter utredningar och muntliga upplysningar samt egen sakkunskap bilda sig tillräckligt klar uppfattning om en dispensansöknings befogenhet. Det lär sålunda ofta bli nödvändigt att närmare undersöka meddelade uppgifter om ekonomiska och tekniska förhållan-

den, om den avtalsbestämda eller eljest tillämpade arbetstiden, om tillgång å arbeidskraft och arbetarbostäder o. s. v. Sådana utredningar kunna visserligen erhållas genom anlitande av yrkesinspektionens befattningshavare eller medverkan av kommerskollegium och socialstyrelsen. Ej sällan torde emellertid bliva erforderligt att på ort och ställe verkställa undersökningar genom någon eller några rådets ledamöter eller genom särskild expert. Sistnämnda utväg torde sålunda få anlitas i vissa fall, då ett avgörande väsentligen beror på beskaflenheten av en produktionsprocess, exempelvis den tekniska nödvändigheten av ständig eld eller annan förutsättning för oavbruten drift.

Det lider sålunda intet tvivel, att de uppgifter, som avsetts för arbetsrådet, under den närmaste tiden före och efter lagens ikraftträdande komma att bliva så maktpåliggande och omfattande, att desamma icke lämpligen böra läggas på socialstyrelsen. Skulle därtill komma motsvarande uppgifter i fråga om en blivande lagstiftning rörande arbetstidens förläggning, kan det ock tänkas, att arbetsrådets verksamhet behöver utsträckas under några år, intill dess hela arbetstidslagstiftningen införlivats med lagen om arbetarskydd, vid vilken tid väl även övergångstidens dispensanledningar bortfallit och bestämdare riktlinjer fastslagits för bedömande av återstående sådana. Därefter föreligga uppenbarligen icke samma skäl för att hos olika myndigheter förlägga behandlingen av arbetarskyddslagstiftningens administrativa ärenden, detta så mycket mer som i allt fall den lokala tillsynen över lagstiftningens tillämpning måste sammanhållas hos yrkesinspektionen.

Kommittén har också föreslagit, att vissa dispenser, som äro av tillfällig karaktär — rörande rätt i vissa fall till övertidsarbete — skulle redan från början handläggas av socialstyrelsen. Ehuru härigenom arbetsrådet befrias från ett antal löpande och principiellt mindre viktiga ärenden, lär i allt fall dess uppgift bliva sådan, att den förutsätter stark sammansättning och tillgång till särskilda arbetskrafter.

Huru omfattande dess verksamhet blir, undandrager sig för närvarande ett bestämt bedömande. Man torde dock på ovan angivna grunder få utgå från, att de opartiska ledamöterna, på vilka i regel den förberedande handläggningen, måhända även meddelandet av preliminära beslut, närmast torde falla, till en början bliva helt upptagna av denna sin uppgift. Övriga ledamöter lära åt plenarsammanträden få ägna åtminstone några — under första tiden sannolikt flertalet — dagar i veckan, vartill kommer arbete med granskning av handlingar och utredningar, i allt fall rörande ärenden av principiell betydelse eller eljest av större vikt. Med hänsyn såväl härtill som till behandlade spörsmålens ofta ömtåliga och svårbedömda beskaflenhet lära avlöningsförmånerna böra tillmätas så, att de bästa krafter kunna förvärfvas för att däråt helt eller åtminstone till huvudsaklig del ägna sin tid.

När det gäller en uppgift sådan som den förevarande, synes i princip riktigtast, att myndigheten finge en fast organisation. Såsom redan framhållits, skulle emellertid förevarande lagstiftning vara provisorisk, varjämte efter en kortare tid rådets uppgifter kunna väntas bliva väsentligt mindre omfattande än till en början. Det synes då mindre lämpligt att för hela verksamhetstiden fastställa organisation och löneförmåner med hänsyn till begynnelsetidens stora krav. Dessa och andra skäl motivera enligt socialstyrelsens uppfattning en anordning, som möjliggör, att organisationen i allmänhet samt löneförmånerna för rådets ledamöter och biträdande personal kunna av Kungl. Maj:t jämkas efter omständigheterna.

Vad angår avlöningsförmånerna för rådets ordförande och ledamöter, torde sålunda kunna ifrågakomma att anpassa dem efter verksamhetens omfattning ävensom

att tillmäta dem med viss hänsyn till vederbörandes verkliga deltagande i arbetet. Ledamot, som förhindras oavbrutet deltaga i detsamma och nödgas överlåta viss del därav på suppleant, torde sålunda lämpligen avstå motsvarande anpart av eljest utgående arvode. Särskilt bör härvid beaktas, att det ur arbetets synpunkt kan befinnas ändamålsenligt, att vid behandling av ärende, rörande vilket suppleant men ej ordinarie ledamot besitter särskild sakkunskap, suppleanten inträder i ordinaries ställe. Styrelsen erinrar med avseende härå om den anordning, som av styrelsen och bostadskommissionen förslagsvis antytts beträffande avlönandet av ordförande och ledamöter i eventuella överhyresnämnder, därvid arvode skulle utgå dels med fast belopp för år och dels med visst belopp för sammanträde. Liknande anordning kunde ifrågasättas åtminstone i fråga om ersättning till representanterna för respektive arbetsgivares och arbetares intressen.

Då de båda opartiska ledamöterna i regel torde komma att tjänstgöra såsom föredragande, torde någon större kvalificerad personal icke behöva anställas hos rådet. Förutom en sekreterare, som på samma gång fungerar såsom chef för expeditionen, lärér måhända icke behöva fastare anställas mer än två eller tre skrivbiträden. Medel böra emellertid därjämte stå till förfogande för anlitande mera tillfälligtvis av de arbetskrafter, som kunna behövas för nödigt skyndsamt handläggning av inkommande ärenden. Såsom ovan erinrats, måste därjämte beaktas angelägenheten av att rådet vid behov må kunna anlita experter för särskilda undersökningar rörande närmast tekniska och ekonomiska spörsmål.

Vad nu anförts ger vid handen, att en närmare kostnadsberäkning för arbetsrådets organisation näppeligen kan nu verkställas, än mindre någon utgiftsstat fastställas för detsamma. Enligt ungefärlig beräkning synas kostnaderna icke komma att stanna under 100,000 kronor för det första verksamhetsåret. Härvid hava dock icke medräknats kostnader för resor — vilka förutsatts skola anvisas å sjätte huvudtitelns anslag för dylika ändamål — eller för anskaffande av lokal eller inventarier.

Uppmärksammas bör, att omedelbart efter lagens utfärdande framställningar om dispenser torde komma att ingivas av arbetsgivare, som önska snarast möjlig förskaffa sig visshet om bestämmelsernas eventuella tillämpning å deras företag. Arbetsrådet bör sålunda organiseras i så god tid, att dess verksamhet kan taga sin början omedelbart efter lagens utfärdande.

Skulle vidare, såsom antagas kan, den föreslagna lagen om arbetstiden vid bagerier träda i tillämpning före här behandlade lag, måste av den anledning arbetsrådet träda i verksamhet.

Styrelsen vill slutligen i detta sammanhang erinra, att kommerskollegium och styrelsen i utlåtande den 24 innevarande månad över förslag till lag om begränsning av arbetstiden å svenska fartyg hemställt om införande i denna lag av bestämmelser rörande medgivande av dispenser, motsvarande dem, som innefattas i 3 och 16 §§ samt övergångsbestämmelserna i förevarande lagförslag, varmed sålunda arbetsrådet skulle komma att taga befattning med tillämpningen jämväl av lagen om begränsning av arbetstiden å svenska fartyg.

Därest vid denna framställning fästes avseende, lärér frågan om arbetsrådets organisation komma i väsentligt annat läge än i det föregående förutsatts. De uppgifter, som därigenom skulle tillkomma, äro visserligen till sin innebörd närbesläktade med dem, som härledas ur förevarande lag samt lagen om arbetstiden vid bagerier. Å andra sidan är emellertid sjömansyrket till sin karaktär så olikt de under nyssnämnda lagar fallande verksamhetsområdena, att arbetsrådet med sin av arbetstidskommittén föreslagna och här ovan förordade sammansättning icke lärér förfoga över

den speciella sakkunskap, som synes oundgängligen erforderlig för auktoritativt bedömande av sjöfolkets arbetsförhållanden och sjöfartsnäringsens intressen. Tillräckliga garantier härutinnan synas nämligen icke erbjudas genom den arbetsrådet åliggande skyldigheten att bereda intresserade parter och organisationer tillfälle att framföra sina synpunkter eller genom rådets befogenhet att anlita experter. På arbetsrådet bör otvivelaktigt kunna ställas den fordran, att bland dess ledamöter finnas personer med förutsättningar att bilda sig en självständig uppfattning i de frågor, som falla under dess bedömande. Ur denna synpunkt kunde synas mest lämpligt att inom rådet upprätta en särskild sektion för behandling av ärenden enligt lagen om begränsning av arbetstiden å svenska fartyg. Härvid bör emellertid beaktas, att mellan de förevarande tre lagarnas innehåll och de allmänna förutsättningarna för deras bedömande föreligga så nära beröringspunkter, att erforderlig enhetlighet i tillämpningen bör eftersträvas och tryggas genom kontinuitet i fråga om de personer, som inom arbetsrådet deltaga i förekommande ärendens behandling. Av nu anförda skäl synes alternativt sådan anordning kunna ifrågasättas, att vid handläggning hos arbetsrådet av ärende rörande lagen om arbetstidens begränsning å svenska fartyg en representant för arbetsgivarnas och en representant för arbetarnas intressen ersättes med representanter för respektive parter inom sjöfarten.

Vilkendera av dessa utvägar än synes mest ändamålsenlig, bleve det nödvändigt bereda förslagsrätt åt även andra organisationer än arbetsgivarföreningen och landsorganisationen, då dessa icke innefatta de speciella organisationerna för sjöfartens arbetsgivare och arbetstagare. Nu antydda förändringar i arbetsrådets befogenheter och organisation skulle sannolikt medföra någon ökning i ovan beräknade kostnader.

Ehuru socialstyrelsen i denna frågas nuvarande läge icke haft anledning närmare än här skett ingå på densamma, har styrelsen ansett sig böra i detta sammanhang åtminstone antyda dess räckvidd och konsekvenser.

*Yrkes-
inspektionens
medverkan.*

Såsom redan framhållits, skulle enligt kommittéförslaget yrkesinspektionens befattningshavare öva tillsyn å lagens efterlevnad. Denna tillsyn torde i regel kunna utföras i samband med inspektionsverksamheten i övrigt. Härvid ifrågakommer närmast granskning av övertidsjournal ävensom samtal med arbetare eller av dem jämlikt arbetarskyddslagens 31 § utsedda ombud o. s. v. Den tidsutdräkt vid inspektionsföretagarna, som härigenom förorsakas, lär i regel icke bli mer betydande, men kommer dock att i någon mån minska antalet av de inspektioner, vederbörande befattningshavare kan medhinna. Därjämte komma givetvis anmälningar om verkliga eller förmenta överträdelser av lagen eller av eventuellt meddelad dispens att göras av arbetare, representanter för arbetarorganisationer eller andra. Då ofta särskild förretning påkallas i dylika fall, komma desamma att bli jämförelsevis tidskrävande. Det har vidare ovan förutsatts, att arbetsrådet kan finna önskvärt anlita yrkesinspektionens befattningshavare för kontroll å uppgifter, som meddelats i dispensansökan, eller inhämtande i övrigt av upplysningar. Då sådan medverkan givetvis bör lämnas — på sätt som överenskommits mellan arbetsrådet och yrkesinspektionens chefsmyndighet eller som av Kungl. Maj:t föreskrivits — inträder jämväl här ökat arbete för ifrågavarande befattningshavare. Det bör slutligen erinras, att lagstiftningen i vissa fall kan komma att medföra verkningar, som beröra yrkesinspektionens tillsyn enligt arbetarskyddslagen. Såsom exempel kan anföras, att där arbetsgivare anser sig böra kompensera inträdande arbetstidsbegränsning medelst inrättande av skiftarbete, fråga kan uppkomma, huruvida för vanligt dagarbete avsedda belysnings- och ventilations-

anordningar äro tillfyllest även för det under längre del av dygnet utsträckta skiftarbetet o. s. v.

Om sålunda lagens tillämpning otvivelaktigt kommer att medföra ökning i det arbete, som åligger yrkesinspektionens befattningshavare, är det å andra sidan icke möjligt att nu överskåda, huru stor denna ökning blir och vilka förstärkningar i dess arbetskrafter därav nödvändiggöras. I frågans nuvarande läge synas i allt fall endast provisoriska anordningar böra vidtagas, och torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter omständigheterna härom närmare bestämma. Med hänsyn jämväl till föreslagen medverkan i avseende kontroll å arbetstiden vid bagerier synes emellertid för det första tillämpningsåret ett belopp av förslagsvis 25,000 kronor vara erforderligt.

Enligt kommittéförslaget skulle socialstyrelsen i sin egenskap av yrkesinspektionens chefsmyndighet äga att på ansökan lämna medgivande dels till övertidsarbete, som, utöver vad generellt är tillåtet, fortgår mer än två dygn, när natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört hot om sådant avbrott eller om skada å varor eller annan egendom, dels ock i annat än nu berörda fall till övertidsarbete utöver vad generellt är tillåtet. Även enligt kommitténs förslag rörande arbetstiden vid bagerier skulle ansökningar om dylikt ytterligare övertidsarbete prövas av socialstyrelsen. Dylika ärenden, som var för sig i regel ej bliva mera arbetskrävande men sannolikt ganska talrikt förekommande på grund av den stora mängden av lagstiftningen omfattade företag, fordra synnerligen snabb handläggning. Det ligger vidare i sakens natur, att ianspråktagandet, på sätt ovan framhållits, av yrkesinspektionens befattningshavare måste återverka på chefsmyndigheten. Chefsmyndigheten har nämligen att i allmänhet leda de lokala befattningshavarnas arbete samt att meddela dem råd och anvisningar. På förevarande område böra dylika närmare anvisningar givetvis meddelas i samråd med arbetsrådet, på det att vid tillsynen rådets avsikter må noggrannt uppmärksammas och särskilt tillämpningen av lämnade särskilda medgivanden kontrolleras. Då vidare chefsmyndigheten måste anlitas för meddelande av sådana upplysningar rörande företag och förhållanden, som kunna hämtas ur arbetarskyddsbyråns register, rapporter och övriga handlingar, kommer nämnda byrå att få vidkännas avsevärd arbetsökning genom den nya lagstiftningen. Icke heller här låter det sig göra att närmare bedöma göromålens tillväxt och därav nödiggjord personalökning. Förslagsvis torde emellertid böra för stärkande av arbetskrafterna å styrelsens arbetarskyddsbyrå beräknas ett belopp av 10,000 kronor för år.

Så vitt dömas kan, skulle sålunda den nu föreslagna arbetstidslagstiftningens genomförande erfordra ett belopp av minst 135,000 kronor, vilket borde anvisas såsom förslagsanslag för helt tillämpningsår. Såsom redan erinrats, synes arbetsrådet böra upprättas redan vid utfärdandet av någon av de lagar, med vars tillämpande det skulle taga befattning, under det att socialstyrelsen och yrkesinspektionen först vid förevarande lags trädande i tillämpning torde behöva här omförmälda personalförstärkning.

Den nu lämnade översikten av arbetsrådets och socialstyrelsens uppgifter har ådagalagt det nära sambandet mellan deras verksamhet och nödvändigheten av intim samverkan dem emellan. Ytterligare kan erinras, att arbetsrådet vid sin dispensgivning kommer att vara i behov av upplysningar rörande därpå inverkande faktiska arbetsförhållanden inom särskilda yrkesgrenar och vid särskilda företag. För detta ändamål erfordras sålunda tillgång till gällande kollektivavtal för bedömande av den frivilligt uppyggda rättsordningens bestämmelser rörande arbetstiden och därmed

*Social-
styrelsens
medverkan.*

sammanhängande förhållanden ävensom till upplysningar rörande tillgången å arbetskraft samt andra spörsmål angående arbetsmarknadens läge. Då socialstyrelsen förfogar över en i huvudsak fullständig samling av hithörande arbetsmaterial samt på området sakkunniga tjänstemän, lärer även i detta avseende en nära samverkan vara nödig. Enär vidare ifrågavarande lagstiftning och dess tillämpning genom arbetsrådet givetvis kommer att återverka på avtalsförhållandena vid andra företag än dem som tillhöra dess tillämpningsområde, torde å andra sidan styrelsen hava anledning att nära följa hithörande frågor, bland annat för att kunna därom meddela upplysningar till statens förlikningsmän för medling i arbetstvister.

*Samman-
fattning.*

På grund av det anförda finner sig socialstyrelsen böra i likhet med kommerskollegium förorda frågans principiella avgörande vid innevarande års riksdag under förutsättning att den nya lagen må träda i tillämpning först å tid, som Kungl. Maj:t med beaktande av dels de internationella förhållandena, dels utvecklingen av landets ekonomiska förhållanden med hänsyn till konjunkturer, arbetsmarknad, möjlighet för produktionsomläggningar, byggnadsverksamheten m. m. kan finna skäligt bestämma, samt under förutsättning vidare att i lagen införas betryggande bestämmelser med avseende på övergångstiden och därefter till medgivande av nödiga dispenser för de verksamhetsområden, vilka med nödvändighet kräva hänsyn till sina speciella driftförhållanden.

I anslutning till vad inom sociala rådet anförts beträffande de särskilda svårigheter, som på grund av den knappt tillmätta tiden samt andra omständigheter mött för avgivandet av förevarande utlåtande, vill styrelsen slutligen framhålla, att styrelsen icke kunnat ägna ärendet den ingående behandling, som varit önskvärd och som dess vikt kräver. Styrelsen har sålunda icke kunnat avvakta uttalanden från intresserade organisationer eller rådföra sig med socialfullmäktige, vilka varit upptagna av andra offentliga uppdrag.

I ärendets slutliga avgörande hava deltagit generaldirektören Elmquist samt byråcheferna Huss, Andersson och Fürst, varjämte byråchefen Molin deltagit i den förberedande handläggningen men ej i beslutet.

Underdånigst

HENNING ELMQUIST.

Gunnar Huss.

Avskrift.

Bilaga b.

Stockholm den 25 februari 1919.

Till KONUNGEN.

Genom nådig remiss den 17 februari 1919 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt kommerskollegium att avgiva utlåtande över arbetstidskommitténs betänkande med förslag till lag om begränsning av arbetstiden. Kollegium har över berörda betänkande infordrat yttrande från Sveriges industriförbund, som därvid anförde i huvudsak följande.

Förbundet betvivlade lämpligheten att lagfästa en så snäv och generell begränsning av arbetstiden som den av kommittén föreslagna. Arbetstiden, som hittills reglerats genom överenskommelser mellan arbetsgivarnas och arbetarnas organisationer, hade därigenom förkortats med 10 à 20 % för industriens vidkommande under de 30 år, som förflutit, sedan kravet på åtta timmars arbetsdag blivit aktuellt i vårt land. Denna på överenskommelsens väg åvägabragta sänkning i arbetstiden kunde emellertid ske såsom led i en naturlig utveckling, alldenstund arbetstidens minskning då kunde kompenseras genom förbättringar i produktionens organisation och teknik. Detta bleve däremot ej fallet, för den händelse arbetstidens begränsning fastställdes på lagstiftningens väg, särskilt då ifrågakommande begränsning vore avsedd att så hastigt genomföras, som kommittén tänkt sig. De föreslagna åtgärderna innebure dessutom en så stark bundenhet för industrien, ett så kraftigt kringsskärande av dess rörelsefrihet i arbetets bedrivande, att näringslivet därigenom skulle komma att drabbas av högst olyckliga konsekvenser, icke minst med hänsyn därtill, att den enligt förslaget medgivna rätten till övertidsarbete icke lämnade industrien tillräckliga möjligheter att elastiskt anpassa sig efter de växlande konjunkturerna.

De skäl, som anförts för en förkortning av arbetstiden, vore uteslutande av social och humanitär art. Det vore visserligen för samhället av största intresse att bereda den kroppsarbetande klassen tillfälle till ökad social trevnad, men därav följde ingalunda ett behov att begränsa den dagliga arbetstiden till åtta timmar. Arbetstidens förkortning vore framförallt en ekonomisk fråga, av största betydelse för industrien såväl som för arbetarna. En begränsning i arbetstiden på sätt föreslagits, skulle medföra en högst betydlig sänkning i den industriella produktionen. Inom vissa arbetsområden vore visserligen en höjning av arbetsintensiteten i samband med arbetstidens förkortande möjlig och tänkbar, men att denna höjning skulle generellt kunna uppväga arbetstidens minskning, vore fullkomligt uteslutet. Den av ledamöterna i arbetstidskommittén Ekman, Wahren och Wijkander avgivna reservationen utvisade också, att den årliga produktionsminskningen inom industrien skulle kunna beräknas till ett värde av omkring 600,000,000 kronor, och då konsumtionen naturligtvis vore begränsad till den producerade mängden nyttigheter, bleve följden av arbetstidens förkortning en sänkning i den allmänna levnadsstandarden, och detta, även om arbetarna skulle kunna bibehållas i samma totala löneinkomster, som de haft före arbetstidens begränsning, vilket bibehållande emellertid för industrien torde bliva omöjligt.

I förutnämnda reservation hade utförligt klarlagts de utomordentliga svårigheter, som uppkomme för industrien i händelse av förslagets genomförande, och uttalade förbundet sin fulla anslutning till de synpunkter, som däri framförts, med särskilt framhållande av att den nuvarande tidpunkten för lagens genomförande måste anses synnerligen olämplig. På grund av rådande förhållanden vore vår industris produktionskostnader för närvarande betydligt högre än den utländska industriens, varför de svenska tillverkarna, om de med framgång skulle kunna upptaga konkurrensen med utlandet, ej tålde vid den ökning i framställningskostnad, som arbetstidens förkortande innebure. Detta gällde icke blott exportindustrien, utan även stora delar av den för den inhemska marknaden arbetande industrien, vars tullskydd numera på grund av det låga penningvärdet förlorat sin effektivitet. Även skulle den redan förut hårt ansträngda kapitalmarknaden komma att tryckas av nya anspråk för nybyggnader, maskiner, arbetarbostäder m. m., vilka kapitalanspråk, om produktionen skulle kunna vidmakthållas, i merberörda reservation beräknades uppgå till ej mindre än 300,000,000 kronor. Förbundet ansåge det därför icke tillrådligt att under sådana förhållanden genom nya lagbestämmelser, som på många håll skulle tvinga till en fullständig omläggning av arbetsorganisation och drift, rubba den industriella produktionens jämna gång och samtidigt fördyra ifrågavarande produktion.

Lagförslaget byggde på att liknande åtgärder komme att vidtagas inom de ledande industriländerna. Huruvida detta bleve fallet, vore dock osäkert. Den stora kapitalförbrukning, som ägt rum under kriget, torde tvärtom komma att nödvändiggöra ökad produktion eller torde i varje fall ej tillåta minskning i densamma. Sverige borde därför under inga omständigheter införa en begränsning av arbetstiden tidigare än de stora industristaterna. Som skäl för avslag å de riksdagsmotioner, som förut avgivits i förevarande fråga, hade också städse anförts, att en dylik åtgärd, vidtagen endast inom den svenska industrien, skulle betyda minskad konkurrensförmåga gentemot utlandet, och att, om någon generell begränsning av arbetstiden skulle kunna genomföras, detta måste ske genom internationell överenskommelse, till vilken uppfattning förbundet på det kraftigaste anslöte sig.

På grund av det ovan anförda avstyrkte förbundet framläggandet av det av kommitténs majoritet förordade lagförslaget.

För den händelse frågan ändock ansåges böra föreläggas årets riksdag, hemställde förbundet, att den nädiga propositionen i ämnet måtte upptaga den av herrar Ekman, Wahren och Wijkander föreslagna begränsningen av arbetstiden till 54 timmar i veckan. Därest ett otillbörligt exploaterande av arbetskraften kunde anses föreligga, skulle nämligen genom denna begränsning av arbetstiden ett fullt tillräckligt skydd häremot komma att finnas, samtidigt som berörda förslag ej skulle medföra samma ödesdigra ingrepp i vår produktion som den av kommittéens majoritet föreslagna förkortningen av arbetstiden. Slutligen framhölles nödvändigheten av att för den händelse en lagstadgad begränsning av arbetstiden infördes, det sörjdes för, att den nya arbetstiden gjordes fullt effektiv, så att i densamma ej komme att ingå arbetspauser av något slag.

Med återställande av remissakten och med överlämnande av industriförbundets yttrande får kommerskollegium för egen del anföra följande.

Vid behandlingen av förevarande ärende har kollegium samrått med socialstyrelsen. De rent sociala synpunkterna på frågan hava av socialstyrelsen utförligt utvecklats och kollegium anser sig för sin del kunna för frågans belysning i detta avseende hänvisa till och åberopa vad socialstyrelsen anfört, under det att kollegium

ansett sig böra företrädesvis ägna sin uppmärksamhet åt de ekonomiska synpunkternas inflytande på problemet.

Kollegium nödgas till en början konstatera, att det remitterade lagförslagets motivering fullständigt saknar en ekonomisk utredning över de antagliga verkningarna på vårt näringsliv av en reform av sådan omfattning som den lagförslaget innebär. Kollegium finner denna brist synnerligen beklaglig med hänsyn till den ofantligt genomgripande betydelse den föreslagna lagen måste förutsättas hava för nationens ekonomiska liv i sin helhet. Kollegium har för sin del självfallet icke på den korta tid som stått till buds för remissens besvarande varit i tillfälle att införskaffa sådan ytterligare utredning, som för frågans bedömande hade varit önskvärd. En mera ingående granskning av förslagets detaljer eller formulering har ej heller varit möjlig, utan får collegium inskränka sig till i huvudsak principiella uttalanden.

En inskränkning i arbetstiden för den del av befolkningen, som är uteslutande hänvisad till att med sitt arbete som bytemedel skaffa åt sig sin nödvändiga andel av den för livsuppehållet erforderliga direkta avkastningen av jorden, enkannerligen industriarbetarna, är ett önskemål, varom alla torde vara i princip eniga. Kunde detta önskemål förverkligas i samma utsträckning för samtliga industridrivande nationer, skulle i stort sett varje individ bliva fortfarande lika delaktig som förut i det överskott av livsmedel, som jordbruket lämnar, och följderna som helhet bleve endast den, att de minst nödvändiga av de industriellt producerade nyttigheterna icke bleve framställda. Annorlunda ställer sig saken, om en väsentlig förkortning av arbetstiden genomföres enbart av en mindre grupp inom världsindustrien, sådan som den svenska. Det lär icke kunna förnekas att — för att använda 1917 års siffror, sådana de återfinnas i det remitterade betänkandet sid. 104—105 — om våra 439,000 i industri och hantverk sysselsatta arbetare komma att i stället för 56,4 timmar per vecka arbeta 48 timmar, en bortfallande arbetskvantitet av 190,000,000 arbetstimmar per år måste betyda en högst väsentlig nedsättning i den erforderliga motprestationen mot livsmedel — begreppet taget i vidsträckt bemärkelse. Det torde böra framhållas och understrykas, att detta är detta utbyte, som den industriella verksamheten ytterst går ut på att förmedla, om ock detta förhållande vanligen bortskymmes därav, att den omedelbara valutan för arbetet utgår i penningar. Till följd av att detta för en rätt uppfattning av det ekonomiska livets struktur grundläggande sammanhang ofta förbises, förbises också betydelsen av den industriella produktionens totalresultat.

Vad den nyss antydda minskningen i produktionsresultat såsom sådant betyder för landet förtjänar att något belysas. Vad den bortfallande produktionsmängden motsvarar i penningar år 1917 kan i brist på tillgängliga statistiska uppgifter icke exakt uppskattas, men med ledning av tidigare statistik torde man kunna räkna med minst 570,000,000 kronor. Jämsides med denna siffra kan det vara av intresse att ställa upp värdet av landets hela import för år 1916, som uppgick till ett värde av i runt tal 1,138,000,000 kronor, därav i jordbruksprodukter 333,000,000. Inför det faktum att den svenska jorden icke förmår lämna den för befolkningen erforderliga mängden livsmedel, måste man, synes det collegium, ägna noggrann eftertanke åt innebörden av dessa siffror.

Den här anförda beräkningen lämnar givetvis endast ett överslagsvärde, men den stämmer likväl tämligen bra överens med de beräkningar, som anförts i en till betänkandet fogad särskild mening av herrar Ekman, Wahren och Wijkander, vilkas slutsiffra för övrigt utfallit högre än den ovannämnda. Den gjorda jämförelsen av siffror hänför sig som nämnt till tidsläget 1916—1917. Vid bedömandet av situa-

tionen för innevarande år och värdet av en nu inträdande produktionsminskning, får man taga hänsyn till å ena sidan att arbetstiden sedan 1916—1917 i genomsnitt något nedgått, under det att å andra sidan värdet i penningar av en arbetstimmes produktion högst väsentligt stegrats sedan samma tid.

De sakkunniga hava utan att närmare ingå på den nationalekonomiska betydelsen av den bortfallande arbetskvantiteten uttalat några allmänna förhoppningar om att arbetsintensiteten antagligen kommer att stiga och att tekniska förbättringar skola vidtagas i sådan grad, att förlusten i produktionsmängd blir kompenserad. Kollegium kan för sin del tyvärr icke dela denna optimism, åtminstone vad angår de närmaste åren efter reformens genomförande. De av de sakkunniga hysta förhoppningarna om fortskridande tekniska förbättringar kunde hava varit berättigade, om vi fortfarande kunnat räkna med att befinna oss i en ständigt uppgående konjunktur, så som förhållandet i stort sett varit ända sedan sekelskiftet, men man får icke förbise, att en radikal omsvängning skett härvidlag. Vad beträffar spörsmålet om inflytandet av arbetsintensiteten, måste man taga i betraktande, att inom en stor del av de viktigaste industrierna produktionsmängden i huvudsak bestämmes av produktionsmedlens omfattning, således maskiner och anläggningar. Vid byggnads-, transport- och andra dylika industriella hjälparbeten således inom grovarbetarfacken spelar den personliga arbetsprestationen en avgörande roll, men icke så inom de egentliga fabrikationerna. Ett järnverks produktion beror ytterst på antalet masugnar och deras drifttid. En hytta med tre masugnar, som måste övergå från två- till treskift och icke är i stånd att anskaffa eller hårbärgera motsvarande ökat arbetareantal, måste nedlägga den ena masugnen och gå med två. Samma är förhållandet med ett martinverk eller en kemisk smältugnsanläggning. En cellulosafabrik i samma situation får driva två kokare i stället för tre. Ett sågverks produktion beror väsentligen på antalet ramar och det antal timmar de drivas. Inom dessa stora industrier, som till väsentlig del äro bestämmande för produktionsvärdet hos vår industri, särskilt vår export av industriprodukter, är sålunda produktionens volym i stort sett direkt beroende på produktionsmedlen och tiden för dessas begagnande däremot föga avhängig av arbetsintensiteten hos arbetarna.

Inom järnindustrien, valsverk och manufaktur samt inom verkstadsindustrien spelar arbetsintensiteten givetvis en viss roll ifråga om produktionens mängd, men det torde knappast lida något tvivel, att icke maskinutrustningens produktivitet spelar en större och avgörande roll. Inom hantverket och den industri, som närmar sig hantverket, finnes återigen ett rätt stort spelrum för den individuella arbetsintensiteten.

En omständighet, som icke får förbises är den, att särskilt inom industrier med dagdrift, såsom sågverk och verkstäder, en del av arbetstiden, särskilt vid dess början bortgår till iordningsställande och förberedelser. Det är tydligt, att den tid, som härför kräves, kommer att spela en så mycket större roll, ju kortare arbetstiden i sin helhet är. Till följd härav blir produktionsminskningen proportionsvis större i dessa fall än vad som motsvarar arbetstidens förkortning. Sålunda lär inom sågverksindustrien arbetstidens förkortning med föreslagna 16 % anses oundgängligen medföra en produktminskning av cirka 20 %.

Det är tydligen med den utredning, som föreligger, omöjligt att säga huru mycket av den bortfallande arbetsmängden av 190,000,000 arbetstimmar per år, som sålunda kan tänkas ersatt genom ökad arbetsintensitet, men Kollegium är för sin del benäget att antaga, att det endast kan handla om ett relativt litet procenttal. Skulle hela kvantiteten behöva ersättas med ny arbetskraft, skulle härtill åtgå cirka 77,000 arbetare (75,000 efter de ovan nämnda reservanternas beräkning). Det ligger omedelbart

i öppen dag, att det måste dröja flera år, innan detta antal kan beräknas bli fyllt och att endast en liten bråkdel av detta antal kan anskaffas omedelbart. Härtill återkommer kollegium längre fram. Resultatet av reformens snabba genomförande måste sålunda bli, att för våra stora massgodstillverkande industrier produktionsmängden måste omedelbart nedgå, och att för »förädlingsindustrierna» samma förhållande måste till en början inträda och här fortgå, intill dess man med nya tekniska hjälpmedel, nyinsatt maskinkraft, särskilt elektrisk, m. m. medhunnit att kompensera bristen. Kollegium är övertygad om att tekniken kommer att lösa även detta problem, men härför erfordras till en början ett ingenjör- och organisationsarbete som tager sin tid, och vidare en nyanskaffning och komplettering av maskinell utrustning, som dels även den tar tid, dels kräver betydande kapitalutlägg, en omständighet som ställer sig så mycket vanskeligare just nu, som det allmänna konjunkturläget svängt om och med den största sannolikhet kommer att under ett par år bereda industrien de största svårigheter på grund av försvårade avsättningsförhållanden, intensiv konkurrens, knapphet på penningar m. m. således även utan den nyssnämnda belastningen. När man bedömer verkningarna av de under de närmaste decennierna succesivt försiggångna inskränkningarna i arbetstid och konstaterar, att densamma oupphörligt kompensterats genom tekniska förbättringar och ökad maskinkraft, måste man betänka, att denna utveckling försiggått under en i det stora hela jämnt uppåttigande gynnsam konjunktur för industrien. Nu måste man sätta sig in uti, att läget är och under några år sannolikt måste bli ett annat, varför man icke utan vidare är berättigad att förlita sig på erfarenheten under de år, som gått, allra minst de senaste åren.

Som slutresultat av det nu anförda får kollegium som sin åsikt uttala, att en omedelbart genomförd arbetstidsförkortning, sådan som den i betänkandet föreslagna, icke kan undgå att för flera år framåt medföra en nationell produktionsförlust av till en början den, som ovan angivits. I den mån icke de stora industriländerna samtidigt underkasta sig motsvarande produktionsinskränkningar, är det tydligt att vårt lands ställning kommer att bli synnerligen ogynnsam.

En annan konsekvens av den föreslagna arbetstidsinskränkningen av nationalekonomisk betydelse synes icke hava blivit beaktad i den hittills i ämnet presterade utredningen. Den ovan påpekade bristen på arbetskraft kommer, i den mån industrien söker att fylla densamma för att ånyo driva upp produktionen, sannolikt att i första hand gå ut över jordbruket, såsom även påpekats av de nedannämnda reservanterna. Men i den mån jordbruket icke kan lämna ifrån sig sådan arbetskraft — och det torde endast vara möjligt i mycket ringa grad — så kommer följden att bli, att arbetskraften suges till den del av industrien, som har den största räntabiliteten, under det att en industri, som arbetar med relativt mindre, dock till äventyrs fullt tillfredsställande räntabilitet, måste nedläggas. I viss mån kan ett sådant förhållande sägas vara ur nationalekonomisk synpunkt likgiltigt, men det får dock icke förbises dels att därigenom kommer att orsakas en kanske icke oväsentlig kapitalförlust, dels att vi riskera gå förlustiga industrier, som kunna vara särskilt viktiga för vår självförsörjning.

Ytterligare ett moment av nationalekonomisk innebörd torde förtjäna beaktande, nämligen utnyttjandet av våra vattenfall. Med en förkortad arbetstid inom industrien i allmänhet följer med naturnödvändighet en inskränkning i energiuttaget från de utbyggda vattenfallen, varav följer, att motsvarande vattenmängd kommer att rinna bort till ingen nytta. Samtidigt förorsakas härav en över hela linjen verkande förhöjning av priset på elektrisk energi.

Kollegium övergår så till frågan om det inflytande av privatekonomisk art, som vårt näringsliv kan förvänta av den ifrågavarande reformens genomförande. Redan det nyss anförda eventuella nedläggandet av en del industrier lär icke kunna undgå att medföra betänkliga rubbningar i det ekonomiska livets gång, rubbningar, som i sin tur kunna medföra ytterligare konsekvenser. Men den viktigaste frågan torde härvidlag vara den, huru industriens räntabilitet i genomsnitt påverkas av förändringen i arbetstid.

De tre industrireservanterna hava försökt sig på en utredning av detta spörsmål på grundval av det knappa material, som stått till förfogande, och därvid kommit till det resultat, att den föreslagna arbetstidsbegränsningen beräknas medföra en förlust av cirka 150,000,000 kronor per år. Även om denna siffra icke kan tillmätas så stor noggrannhet, är den dock av ett visst intresse. Räknar man nämligen med 1916 års statistik, enligt vilken det totala produktionsvärdet av industrien uppgick till cirka 3,700,000,000 kronor, och antager man, att det kapital, som var engagerat i och för denna omsättning, uppgick till en tredjedel eller 1,200,000,000 kronor, befinner det, att den nyssnämnda förlusten utgör icke mindre än 12 % på det investerade kapitalet. Att en dylik avbränning i de tider, som stunda, då avkastningen på i industrien insatt kapital sannolikt kommer att av sig själv nedgå till det under lågkonjunkturer vanliga eller 5 å 7 %, ofta mindre, måste komma att medföra synnerligen allvarliga svårigheter, synes uppenbart.

Skulle det nu befinnas, att i de stora industriländerna en motsvarande arbetstidsbegränsning tilläventyrs icke blir genomförd samtidigt som här, så att den svenska industrien icke blir i tillfälle att gent emot den utländska konkurrensen höja sina priser i motsvarande grad, synes det collegium, som om en katastrofartad kris icke kunde undvikas.

Gent emot vådorna av ett läge sådant som det nyssnämnda har man trott sig finna ett hjälpmedel däruti, att lagen föreslagits provisorisk, så att densamma skulle kunna vid behov upphävas av Eders Kungl. Maj:t. Kollegium kan dock icke underlåta att fästa uppmärksamheten därpå, att det sannolikt icke kan undvikas, att en sådan procedur kommer att kräva en i förevarande fall mycket dyrbar tid. Ett upphävande av lagen torde väl knappast vara tänkbart, innan det blir med full tydlighet ådagalagt, att lagens upprätthållande är ohållbart, d. v. s. erfarenheten visat, att skadan redan skett. Intill dess kan industrien utan direkta förluster även ha medhunnit vidtaga en del kapitalutlägg i och för sin anpassning efter den provisoriska lagens krav, vilka utlägg vid lagens eventuella upphävande framträda även de såsom kännbara förluster åtminstone för ögonblicket. I detta sammanhang vill collegium erinra därom, hurusom byggnadskostnaderna för närvarande nått en sådan höjd, att igångsättande av t. ex. arbetarbostadsbyggen under nuvarande förhållanden och sannolikt under rätt lång tid framåt blir förenat med de största risker. För sin del kan collegium icke underlåta att påpeka, att den betydande summa, som av de tre reservanterna beräknats för dylika nybyggen, för det närvarande likväl torde vara åtskilligt för lågt beräknad. Väsentligt gynnsammare torde dessa förhållanden däremot te sig om ett par år.

I det remitterade betänkandet hava de ekonomiska konsekvenserna av den föreslagna arbetstidsbegränsningen endast flyktigt och med lätt hand berörts. Kollegium har emellertid ansett det vara sin oavvisliga skyldighet att så långt det sig göra låtit granska denna sida av saken, och den granskning, för vilken ovan redogjorts, torde hava ådagalagt, att även om en ens närmelsevis tillfredsställande utredning saknas, de föreliggande siffrorna dock tala ett så allvarligt språk, att det icke

låter sig göra att utan vidare förbigå de ekonomiska synpunkterna utan att noga väga dem gent emot de sociala. Att de senare med styrka tala för reformens genomförande skall icke förnekas. Skälen härför hava, såsom tidigare åberopats, närmare utvecklats av socialstyrelsen. Men det synes kollegium, som om osäkerheten om utlandets ställning till spörsmålet ifråga och vidden av de ekonomiska riskerna av åtgärder borde varna för ett brådstörtat avgörande. Kollegium förbiser icke, att mot den här anförda argumenteringen kommer att invändas, att den innebär en onödig svartmålning av den ekonomiska bilden, men kollegium måste häremot ånyo framhäva betydelsen av det av mången ännu icke till sin innebörd allmänt fattade förhållandet, att vi stå i övergången från en hög- till en lågkonjunktur, ett ekonomiskt skede, som enligt erfarenheter från föregående motsvarande tidsperioder innebär en allvarlig risk för en ekonomisk kris även utan några extra försvärande åtgärder. Tillfället är ur ekonomisk synpunkt det ogynnsammast möjliga för genomförandet av den för övrigt i och för sig mycket önskvärda reformen.

Kollegium finner sig på grund av det anförda böra i första hand förorda ett uppskov med den föreslagna reformens ikraftträdande, till dess förhållandena i utlandet hunnit klarna, en bättre utredning hunnit åstadkommas och det allmänna ekonomiska läget hunnit bli mindre ömtåligt samt förbättrats så, att det lättare kan tåla de med en dylik omläggning förenade påfrestningarna. Med hänsyn till det ekonomiska läget synes det kollegium, att det förslag, som framlagts av herrar Ekman, Wahren och Wijkander till arbetstidens begränsning nu genom lag till 54 respektive 56 timmar, under uppskjutande till en kommande riksdag av huvudfrågan, förtjänar beaktande. Härigenom skulle likvisst en del ogentliga arbetsförhållanden inom vissa fack kunna omedelbart elimineras, samtidigt som de ekonomiska förhållandena för våra huvudindustrier icke utsättas för större extra rubbningar.

Emellertid synes det kollegium, att vissa skäl tala för en annan lösning. Man lär icke kunna bortse ifrån att kravet från arbetarnas sida på ett snart principiellt avgörande framföres med sådan styrka, att det kunde befaras, att ett uppskov skulle kunna föranleda arbetsstrider, som kanske kunde framkalla produktionsminskning och ekonomiska rubbningar av väl så omfattande och allvarlig beskaffenhet som de ovan frambållna. Det kan icke heller förnekas, att den internationella utvecklingen raskt tenderar mot en stark förkortning i arbetstiden, såsom framgår av den av socialstyrelsen förebragta utredningen i ämnet. Visserligen kan man icke överblicka i vad mån denna tendens kan komma att taga sig uttryck, i lagstiftade och för längre framtid bestående inskränkande bestämmelser, men att vissa internationella åtgärder, åtminstone av provisorisk natur, torde framgå av fredskonferensen, synes rätt sannolikt. Med hänsyn härtill anser sig kollegium böra i likhet med socialstyrelsen föreslå en sådan lösning av frågan, att det principiella avgörandet fattas nu, men att lagens ikraftträdande göres beroende av Eders Kungl. Maj:ts bedömande av läget med hänsyn till internationella förhållanden och utvecklingen av den inom landet rådande ekonomiska situationen.

Skulle Eders Kungl. Maj:t i överensstämmelse härmed anse sig böra omedelbart förelägga riksdagen förslag till lag i den riktning, det remitterade förslaget anger, anser sig kollegium böra frambålla vikten av att bestämmelserna särskilt i §§ 5 och 7 givas sådan avfattning, att en industriens anpassning efter lägets krav underlättas. För ändamålet synes det kollegium bland annat erforderligt, att gränserna för den medgivna övertiden utsträckas, och synes det kollegium därvid, att de gränser, som kommit till användning i den norska lagstiftningen, utgöra ett minimum. I detta sammanhang vill kollegium erinra därom, att arbets- och levnadsomständigheterna

te sig betydligt olika inom olika delar av vårt land, särskilt mellan å ena sidan Norrland och å andra sidan landets övriga delar. I Norrland faller av naturliga skäl en större arbetskvantitet på sommarhalvåret än på vinterhalvåret. Under den korta sommaren arbetas både i jordbruk, industri och övrig rörelse med särskild intensitet, under det att på vintern de naturliga förhållandena, mörker och köld, försvåra och i vissa fall omöjliggöra arbetet. Om sålunda arbetsmängden under sommaren tvångsvis inskränkes, lär det förlorade arbetet i viktiga avseenden icke stå att ersätta på vintern, särskilt inom den för Norrland så betydelsefulla trävaruindustrien, efter vars förhållanden hela landsdelens ekonomiska liv praktiskt taget torde rätta sig.

För Norrland och den framtida utvecklingen av dess möjligheter synes det därför vara av alldeles särskild betydelse, att en förskjutning av arbetstid från en över hela året likformig fördelning till en efter de naturliga förhållandena anpassad, icke förhindras genom en allt för snäv begränsning av veckoarbetstiden. Det anförda torde vara av så stor betydelse, att det kan ifrågasättas, om icke i lagen borde införas särskild bestämmelse om förskjutning av arbetstid speciellt för Norrland. I varje fall böra övertidsbegränsningarna göras tillräckligt rymliga för tillgodoseende av detta krav.

Beträffande § 5 måste betonas, att det för våra största och betydelsefullaste industrier, såsom järn-, cellulosa- och annan kemisk industri, i vilka längre värmeprocesser (smältning eller kokning) ingå som det väsentliga ledet i tillverkningsproceduren, är oundgängligen nödvändigt att driva fabrikationen även under söndagar. Med 48 timmars vecka är detta omöjligt utan extra arbetskraft för söndagsdygnet, och i regel torde det vara fullständigt uteslutet att för sådan extra tjänstgöring anskaffa tillfällig personal med nödig erfarenhet och utbildning. Detta hinder är sålunda icke av enbart ekonomisk natur, ehuru såsom sådan av nog så allvarlig beskaffenhet, utan framför allt av teknisk art. Det måste därför utan vidare förutsättas, att i flertalet här berörda fall undantaget måste bli regel, och det synes därför kollegium riktigast, att redan från början paragrafen formuleras så, att anläggningar under ständig eld ävensom för dylikas drift erforderliga andra anläggningar, såsom elektriska kraftstationer, uttryckligen tillförsäkras möjlighet till en mot driftförhållanden svarande arbetsvecka eller 56 timmar.

Slutligen vill kollegium understyrka betydelsen av att övergångstiden tillmätas skäligt och utsträcker till längre tid än som skett i förslaget, dels med hänsyn till de nuvarande abnorma byggnadskostnaderna, dels med hänsyn till gällande kollektivavtal.

På grund av det anförda finner sig kollegium böra i likhet med socialstyrelsen förorda frågans principiella avgörande vid innevarande års riksdag under förutsättning att den nya lagen må träda i tillämpning först å tid, som Eders Kungl. Maj:t med beaktande av dels de internationella förhållandena, dels utvecklingen av landets ekonomiska förhållanden med hänsyn till konjunkturer, arbetsmarknad, möjlighet för produktionsomläggningar, byggnadsverksamhetens upptagande m. m. kan finna skäligt bestämma, samt under förutsättning vidare att i lagen införes betryggande bestämmelser med avseende på övergångstiden och därefter till medgivande av nödiga dispenser för de industrier, vilka med nödvändighet kräva hänsyn till sina speciella driftförhållanden.

Underdånigst

K. A. FRYXELL.

Carl Malmén.

Axel F. Enström,
föredragande.

S. E. Österberg.

· Bilaga c.

TILL KONUNGEN.

I nådig remiss den 18 i denna månad har Eders Kungl. Maj:t anmodat Svenska arbetsgivareföreningen att senast den 25 i denna månad inkomma med underdånigt yttrande i anledning av ett utav arbetstidskommittén avgivet förslag till lag om begränsning av arbetstiden.

I anledning härav får Svenska arbetsgivareföreningen i underdånighet anföra följande:

Den korta tid, som tillmätts föreningen för att avgiva utlåtande i ärendet, omöjliggör för föreningen att inkomma med ett något så när fullständigt, efter omsorgsfull granskning av förslaget och noggrant övervägande av de sannolika följderna utav detsamma för de olika industrigrenarna utarbetat yttrande i ämnet. Under den tid av sex dagar, som förunnats föreningen för behandling av detta utomordentligt viktiga och omfattande ärende, har det icke varit möjligt för föreningen vare sig att inhämta yttrande från representanter för de olika industrigrenar, som äro anslutna till föreningen, eller ens att sammankalla de korporationer inom föreningen, som för sådant ändamål borde höras. Föreningen nödgas alltså inskränka sig till att uttala vissa allmänna reflexioner i anledning av förslaget, vilka även vid en flyktig genomläsning av detsamma tränga sig på läsaren.

Hittills har här i landet arbetstiden för vuxna manliga arbetare fastställts genom överenskommelse mellan arbetsgivaren och arbetaren, i främsta rummet genom de i storindustrien allmänneligen förekommande kollektivavtalen. Av den utredning, som finnes omnämnd i kommittébetänkandet, framgår, att arbetstiden inom industrien under senare tider alltjämt varit stadd i sjunkande. Efter att på 1870-talet i allmänhet hava varit utsträckt ända till 72 timmar i veckan uppgick den i medeltal år 1905 allenast till 59,5 timmar i veckan och 1917 till 56,4 timmar i veckan. Därefter har den ytterligare sjunkit, särskilt genom nya kollektivavtal för stora arbetargrupper, vilka avtal träffades vid årsskiftet 1918—1919. Då sålunda den genom fritt avtal reglerade arbetstiden här i landet alltjämt utvecklats i den riktning, som kommittén anser önskelig, hade man kunnat vänta, att kommittén först efter en mycket noggrann och omsorgsfull utredning i ärendet och efter att hava påvisat ovedersägliga skäl till en ändrad ordning av frågan funnit sig böra föreslå, att den nuvarande ordningen utbyttes mot en statsreglering av arbetstiden. Detta är emellertid långt ifrån förhållandet. Kommittén kan även med det mest välvilliga bedömande av dess arbete icke sägas hava åstadkommit någon saklig utredning i frågan. Kommittén hade påbegynt en sådan och igångsatt en såväl statistisk som ekonomisk undersökning i ärendet, men tvingades att utan att avvakta resultatet av denna undersökning framlägga ett förslag till införande av 8-timmarsdag inom industrien. Det är inom vår lagstiftning en ny och ytterst vådlig princip, på vilken man vid behandling av detta ärende sålunda skridit in. Hittills kan med allt fog påstås, att i vårt land man icke framlagt till slutligt avgörande andra lagförslag än sådana, som varit grundade på en tillförlitlig utredning och genomgått en omsorgsfull sakkunnig granskning. Härigenom har man för visso undslupit många förhastade pro-

jekt, vilkas genomförande, i synnerhet på det ekonomiska området, utan tvivel skulle lett till betänkliga följder. Det kan icke nog beklagas, att man icke vidare synes vilja vidhålla denna praxis.

Då kommittén icke haft någon sakkunnig utredning att grunda sitt utlåtande på, är det också helt naturligt, att kommitténs motivering för sitt förslag är påfallande mager. Några positiva sakliga skäl för införandet av 8-timmarsdagen har kommittén knappast presterat. Kommittén påvisar, att en för lång arbetstid medför vissa sociala och hygieniska vådor, ett sakförhållande som oss veterligt under senare tider aldrig förnekats, men brister fullständigt, då det gäller att göra sannolikt, att den nu brukliga arbetstiden här i landet ur sådana synpunkter måste betraktas såsom för lång. Därjämte uttalar kommittén vissa förhoppningar om att vad man förlorar i arbetstid skall tagas igen genom förökad arbetsintensitet samt att tekniken alltjämt skall gå framåt i sådan omfattning, att produktionsökningen skall hålla jämna steg med anspråken på levnadsstandardens höjning. Dessa förhoppningar synas oss alltför ovissa för att på dem grunda en lag av så genomgripande betydelse som den ifrågavarande. Vad särskilt angår frågan om arbetsintensitetens höjande, så torde i själva verket numera knappast någon på området sakkunnig hängiva sig åt en dylik illusion. Inom industrien är som bekant numera maskintekniken den förhärskande, och där så är fallet, är det maskinerna, som bestämma arbetstakten. Kommittén har tagit hänsyn till frågan om exportindustriens möjlighet att reda sig i världskonkurrensen och uttalar såsom sin mening, att om de stora, på världsmarknaden dominerande länderna skulle finna sig nödsakade att bibehålla eller återinföra en längre arbetstid än 8-timmarsdagen, det bleve nödvändigt för oss att följa exemplet. Enligt vår uppfattning borde kommitténs insikt om, att vår exportindustri icke kan hava kortare arbetstid än den konkurrerande utländska industrien, konsekvent hava lett till att kommittén föreslagit ett dröjsmål med införandet av 8-timmarsdagen här i landet, intill dess en sådan lagstiftning införts i de konkurrerande industriländerna. Ty för industrien och det ekonomiska livet i allmänhet är intet betänkligare än tvära avbrott och kastningar fram och tillbaka. Ur sådan synpunkt kan det med skäl betvivlas, huruvida det, såsom kommittén tror, blir möjligt att avskaffa 8-timmarsdagen, sedan man en gång infört den.

Vid genomläsning av kommittébetänkandet finner man, att grundvalen för kommitténs ståndpunkt i frågan icke är av saklig natur. Kommittén framhåller gång på gång, att arbetareklassen i mer än 30 år med allt större eftertryck strävat efter genomförandet av ifrågavarande reform och att med hänsyn till arbetareklassens allt större vikt och inflytande inom samhället det nu torde vara tid att genomföra densamma. Häri ligger det avgörande motivet för kommitténs ståndpunkt i frågan. För vår del måste vi bestämt protestera mot denna tankegång. Den omständigheten, att ett krav från en samhällsklass sida framföres med allt större och större intensitet, utgör icke något bevis för att detsamma är gagnande för landet i dess helhet och sålunda bör bifallas.

Uti en vid betänkandet fogad reservation hava herrar Ekman, Wahren och Wijkander avstyrkt kommitténs förslag på grunder, som enligt vår uppfattning äro tungt vägande. Reservationen innehåller den enda sakliga utredning i frågan, som innefattas i betänkandet, ehuru denna utredning, med hänsyn till det sätt, varpå kommittéarbetet bedrivits, icke kunnat göras fullständig. Vad reservationen innehåller om de ekonomiska följderna, som skulle uppstå vid ett genomförande av reformen, om de ökade kostnaderna och svårigheterna för industriens och andra näringars bedrivande, om sugningen av arbetskraft från lantbruket till industrien, vilken

sannolikt skulle göra reformen ännu vådligare för jordbruket än för industrien, om faran för vårt näringsliv med hänsyn till konkurrensen från utlandet, om reformen nu genomföres, innan de stora industriländerna tagit definitiv ställning till frågan, torde enligt vår övertygelse vara tillräckligt att för en var, som utan förutfattad mening går till ett bedömande av frågan, klarlägga, vilket oerhört ekonomiskt äventyr man ger sig in på, om man under nuvarande, ytterst ovissa ekonomiska förhållanden över hela världen brådstörtat kastar sig in på denna reform. Vi kunna i denna del fullt ansluta oss till reservationen och bedja i överensstämmelse med densamma särskilt få betona, att, om man överhuvudtaget skrider till en lagfäst begränsning av arbetstiden, den må bli större eller mindre, det är nödvändigt att genom tillräckliga undantagsbestämmelser och medgivande till ett utsträckt övertidsarbete giva lagstiftningen en sådan smidighet, att den icke förkväver en eller flera näringsgrenar.

Av vad nu framgår tackes det Eders Kungl. Maj:t inhämta, att vi för vår del avstyrka det nu framlagda förslaget genomförande. Skulle emellertid de politiska maktförhållandena här i landet leda till att Eders Kungl. Maj:t finner en lag om begränsad arbetstid böra införas, hemställa vi i underdånighet, att den icke måtte givas större utsträckning än vad som föreslås i herrar Ekmans m. fl. reservation.

Underdånigst

Svenska arbetsgivareföreningen:

HJALMAR VON SYDOW.

Stockholm den 25 februari 1919.

Bilaga d.

Till KONUNGEN.

Landssekreterariatet, som genom remiss beretts tillfälle att å Landsorganisationens vägnar yttra sig över arbetstidskommitténs betänkande med förslag till lag om begränsning av arbetstiden, får härmed avgiva följande yttrande:

Strävandet till en förkortning av den hittills oskäligen långa arbetstiden har allt sedan fackföreningsrörelsens början utgjort ett av denna rörelses huvudsyften, och bäst av alla torde industriarbetarna kunna bedöma de ofördelaktiga verkningarna av en allt för lång arbetstid. Ett oavbrutet intensivt arbete under för lång tid av dygnet verkar förlöjande på sinnet och nedbrytande på den fysiska kraften, på samma gång som den långa arbetstiden förhindrar arbetaren att förbättra sin intellektuella utbildning, vari stora brister förefinnas på grund av den ringa undervisning, som bringas arbetarengdomen genom folkskolorna.

En för lång arbetstid medför ytterst skadliga verkningar för alla dem, som hava sin sysselsättning på fabriker och verkstäder. Att en lång tid av dagen under ansträngande arbete vara hänvisade att inandas en dålig och dammuppfylld luft, för

att därefter tillbringa nattens timmar i en trångbodd lägenhet, utan tillfälle att under tillräckligt lång tid mellan arbetet och vilan komma i åtnjutande av den friska luften, måste ofördelaktigt inverka på industriarbetareklassens hälsotillstånd.

Inom den svenska arbetareklassen råder endast en mening i denna fråga, den nämligen, att den hittillsvarande arbetstiden varit för lång. I enlighet med denna uppfattning har fackföreningsrörelsen inriktat sin verksamhet för åvägabringande av en förkortning av densamma. Sålunda finnes i stadgarna för de cirka 2,300 föreningar med sammanlagt 220,000 medlemmar, vilka äro inrymda i de till Landsorganisationen anslutna förbunden, föreskrivet, att organisationerna skola verka för en förkortning av arbetstiden fram till 8 timmar pr dag. Detta strävande har jämväl understrukits av den svenska arbetarklassen genom de årligen under trettio år återkommande majdemonstrationerna, där kravet på införande av en genom lag fastställd 8 timmars arbetsdag kraftigt framförts.

Genom fackorganisationernas oavbrutna verksamhet har en succesiv nedsättning i arbetstiden åstadkommits och man närmar sig numera i allt större utsträckning inom industri och hantverk den eftersträfvade åttatimmarsdagen.

Vi anse därför, i likhet med kommittéade, tiden nu vara inne för ett lagfästande av en arbetstid på 8 timmar pr dag eller 48 timmar pr vecka, samt tillstyrka därför kommittéades förslag i denna grundläggande del av dess förslag till lag om begränsning av arbetstiden.

Till vissa delar i det utarbetade lagförslaget finna vi oss dock böra göra följande erinringar:

1 §.

Beträffande lagens tillämpningsområde få vi instämma i kommittéades förslag, att åt den föreslagna lagen bör göras i huvudsak samma tillämpningsområde, som gäller för lagen om arbetarskydd.

Emellertid hava kommittéade, sedan sagda allmänna regel fastställts, inlåtit sig på förslag till en så stor mängd av undantag från denna regel, att undantagen lätt kunna karaktäriseras såsom huvudsak i den föreslagna lagens olika bestämmelser.

Redan i 1 § möter sålunda en rad stadganden om sådana undantag, mot vilka stadganden på flera punkter kunna resas berättigade anmärkningar.

Sålunda förelägger kommittén i 1 § c) ett stadgande, som den själv kallar för en mer allmängiltig undantagsmöjlighet. Intet synes oss emellertid vara ägnat att i högre grad undergräva tilltron till en lag än införande i densamma av för många undantagsbestämmelser, och allra farligast synas undantagsbestämmelser av »allmängiltig» natur vara. Det kan därför, synes det oss, ifrågasättas om uteslutande ur lagförslaget av punkt c) i 1 §.

Av långt större principiell och även praktisk innebörd synas emellertid de föreslagna undantagen i 1 § d) och i) vara.

I förstnämnda fall nämligen i 1 § d) göres bestämt undantag för arbete, som bedrives av staten. Detta sker med den motivering, att staten för sina arbeten bör äga att på administrativ väg bestämma om arbetstidens längd, och erinras i detta sammanhang om att statens affärsdrivande verk redan utfärdat bestämmelser om inskränkning i arbetstiden.

Möjligt är ju, att på denna väg kan ernås samma resultat som genom ett lagfästande av arbetstidens längd på detta område, men redan av de bestämmelser, som av kommittén åberopas vara utfärdade av olika verks myndigheter, framgår emellertid, att bestämmelserna äro ytterst skiftande och olika. Allmänt har den uppfatt-

ningen hävdats, att staten såsom arbetsgivare bör framstå som ett mönster, men hur kommer det att i berörda avseende ställa sig, i händelse en lag bringar enskilda företagare in under enhetliga bestämmelser, men det därefter visar sig, att staten för sina arbeten har olika beslut gällande för arbetstidens längd och kanske härvid i vissa fall medgiver en längre arbetstid än den, som är fastställd att gälla för enskilda företagare.

Arbetarna i allmänhet skola säkerligen betrakta det som en lucka i lagen, om den stora kår av arbetare och befattningshavare, som hava sin sysselsättning i statens tjänst, ställas utanför lagens tillämpning, och för sagda befattningshavare själva skall lätt den känslan uppstå, att de äro sämre tillgodosedda och mindre skyddade än arbetarna inom enskilda företag. Av dessa anledningar tillåta vi oss hemställa:

att stadgandet i 1 § d) måtte ur lagförslaget utgå.

Undantaget under 1 § i) är enligt kommitténs eget förmenande en konsekvens av undantaget under d). Detta undantag under i) gäller arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik.

Kommittén framhåller härom i sin motivering bl. a., att detta undantag ingalunda tillkommit på den grund, att kommittén ansett här ifrågavarande arbete särskilt väl kunna undvara lagstadgad reglering av arbetstiden. Snarare synes det, säger kommittén, då jämväl hänsyn till trafiksäkerheten talar därför, som om detta framför andra borde komma i åtanke vid en dylik reglering.

Vi instämma tillfullo i denna kommitténs motivering, och då vi i det föregående framlagt motiv för samt hemställt om undantagets bortfallande under 1 § d), som står i visst sammanhang med här ifrågavarande arbetsområde, finna vi alla skäl tala för,

att bestämmelsen i 1 § i) måtte ur lagförslaget uteslutas.

2 §.

I denna § har kommittén, i stället för att definiera begreppet »arbetare», för vilka lagen skall äga tillämpning, sökt att nå det avsedda syftet genom att från begreppet »arbetare» avskilja överordnade jämte vissa andra befattningshavare. Som ledning för sitt bedömande i denna sak har kommittén framhållit, att till arbetare i här ifrågavarande bemärkelse ej må räknas person, som leder andras arbete utan att själv annat än undantagsvis deltaga i detsamma, ävensom person, vars arbete är av sådan beskaffenhet, att i allmänhet för dess utövande förutsättes en mer omfattande allmän eller facklig teoretisk utbildning än arbetare i allmänhet äga. Från denna utgångspunkt har kommittén föreslagit ett stadgande, som icke allenast från begreppet arbetare utesluter alla överordnade, utan medräknas härvid jämväl ritare, kontorsbiträden eller därmed jämställd person.

Ifråga om förevarande stadgande dela vi kommitténs mening såväl beträffande stadgandets första del i § rörande överordnade som de premisser, kommittén uppställt för detta förslag.

Vad däremot stadgandet i §:ns sista del beträffar, angående kontorsbiträden och därmed jämnställd person, torde ingalunda om denna personalgrupp kunna sägas, att deras arbete är av sådan beskaffenhet, att i allmänhet för dess utövande förutsättes en mer omfattande allmän eller facklig teoretisk utbildning än industri- och hantverksarbetare på var sina områden äga.

Massan av kontorsarbetare torde med fog kunna karaktäriseras såsom ett underordnat och mekaniskt arbete och stora grupper av dess utövare torde kunna beteck-

nas såsom vanliga lönearbetare på sitt område. Att sålunda förklara denna stora personalgrupp i förevarande fall ej hänförlig under begreppet arbetare, synes oss därför orimligt. De framskjutna kontorsbefattningarna böra däremot självfallet inrymmas under begreppet överordnade och sålunda täckas av bestämmelsen i §:ns första del. På grund av denna vår uppfattning tillåta vi oss hemställa:

att sista delen i 2 § måtte utgå och § följaktligen få följande lydelse:

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.

4 §.

Rörande huvudstadgandet i detta lagförslag, som är upptaget i denna §, få vi framhålla, att det varit önskvärt, om arbetareklassens gamla krav på en arbetstid av 8 timmar pr dag kunnat i oförändrad form upptagas.

Emellertid erkänna vi oförbehållsamt, att den i mycket stor utsträckning redan genomförda inskränkningen av kortare arbetstid än 8 timmar under lördagen säkerligen av arbetarna utan undantag vidhålls, och då man f. n. ej torde hava utsikt till samling kring ett förslag på kortare arbetstid än 48 timmar pr vecka, så finna vi oss ej kunna rikta någon mera befogad erinran mot kommitténs förslag i förevarande fall.

Emellertid finnes ett stort arbetsområde i landet, där man hittills ansett att arbetstiden bör vara kortare än för andra arbetare, på det område för vilket lagens tillämpning är avsett, nämligen gruvindustrin.

För underjordarbete vid gruvor är f. n. den längsta arbetstiden 8 timmar pr dag. Från den stora grupp av arbetare, som sysselsätts i landets gruvindustri, ha nu berättigat kvav på en förkortning av för denna arbetargrupp hittills gällande arbetstid framförts. Då en arbetstid på högst 8 timmar var gällande på detta område redan då ännu 10—12 timmars arbetstid i allmänhet tillämpades för de områden, där den föreslagna lagen nu skulle komma i tillämpning, synes samma starka skäl, som tidigare förefunnits för kortare arbetstid inom denna industri fortfarande tala för en mera begränsad arbetstid på detta område, än vad kommittén föreslagit för andra yrkesgrupper. Följaktligen bör gruvarbetarnas nu framförda krav på 6 timmars arbetstid pr dag för arbete under jord hava starka skäl för sig.

Från gruvarbetarnas sida har därjämte med skärpa betonats, att arbetet i de öppna gruvschakten i Norrbotten är av en så svårartad och krävande natur, att arbetstiden vid dessa gruvfält likaledes borde bestämmas till 6 timmar pr dag. Vid skiftesarbete anses arbetstiden likaledes böra fastställas till 6 timmar pr skift. På grund härav hemställas,

att arbetstiden för gruvindustrin vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten må i lagen bestämmas till 6 timmar pr dag och skift.

I anslutning till den av herrar Holmström, Michaelsson och Svensson vid utskottets betänkande fogade reservationen och på i sagda reservation anförda grunder tillåta vi oss hemställa, att 4 § första stycket måtte erhålla följande lydelse:

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 8 $\frac{1}{2}$ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, däri inberäknad eventuell väntetid och uppehåll i arbete, undantagandes måltidsraster.

Beträffande 4 § sista stycket i föreliggande lagförslag ansluta vi oss jämväl till de synpunkter, som framföras i nyss berörda personers reservation vid denna punkt, samt vilja härtill ytterligare betona, att förekommande raster bör i lagen angivas inrymda i den stadgade arbetstiden. På dessa grunder hemställas, att 4 § sista stycket måtte givas följande innehåll:

Fortgår arbetet kontinuerligt såväl natt som dag, må arbetstiden, raster däri inräknade, icke överstiga 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, och må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetsiden under en tidrymd av två veckor.

5 §.

I lagförslaget 5 § är upptaget en rad bestämmelser för undantag från lagens tillämpning, utöver de stadganden i samma syfte, vilka förekomma i 1 och 2 §§, om vilka senare undantagsbestämmelser vi redan yttrat oss. Under ytterligare betonande av vikten att begränsa undantagsbestämmelserna och med instämmande i den reservation till betänkandet, som vid 5 § är avgiven av herrar Holmström, Michaelsson och Svensson, tillåta vi oss hemställa,

att 5 § i det av kommittén förelagda förslaget måtte utgå.

9 §.

Kommittén upptar i 9 § förslag om, att rikssammanslutningar av arbetsgivare och rikssammanslutningar av arbetare var för sig skola äga att avgiva förslag till ledamöter och suppleanter i arbetsrådet.

Då på arbetarsidan nästan samtliga fackförbund utgöras av rikssammanslutningar, skulle med tillämpningen av ett sådant stadgande intet enhetligt uttryck avspegla sig genom de inkomna förslagen, som vid sådant förhållande skulle kunna uppgå till ett antal av cirka 40 förslag. För åstadkommande av starkaste samlingen vid förslags avgivande finna vi det därför nödvändigt, att endast rikssammanslutningar, vilka räkna ett större antal medlemmar, må medgivas rätt till avgivande av förslag. På arbetarsidan skulle ett medlemsantal av 100,000 vara det lämpligaste, men då arbetsgiversidan för sin del stannat vid att reservationsvis föreslå, att sammanslutningar med minst 50,000 medlemmar skola äga förslagsrätt, vilja vi förena oss om samma siffra samt få därför hemställa, att 9 § jämfört med kommitténs förslag måtte erhålla följande lydelse:

Arbetsrådet består av sju ledamöter, utsedda — — — —
— — för denne.

Rådets övriga fyra ledamöter skola utses till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetsgivare, omfattande var och en minst 50,000 arbetare, och till halva antalet bland personer, föreslagna av rikssammanslutningar utav arbetare, omfattande var och en minst 50,000 medlemmar. För sistnämnda — — — — — lika många suppleanter.

Vid handläggning — — — — — verksamhetsområde.

Rådet äger att — — — — — endast tills vidare.

Närmare bestämmelser — — — — — meddelas av Konungen.

16 §.

Åberopande de motiv härför, som framföras i arbetarrepresentanternas vid betänkandet fogade reservation vid denna paragraf, tillåta vi oss hemställa,

att 16 § i kommitténs lagförslag må utgå.

Slutstadgandet.

De motiv, som kommittén förebragt för sitt förslag att giva lagen provisorisk giltighet, finna vi ytterst svaga. Däremot kan med fog framhållas, att då en lag av så ingripande natur som den ifrågavarande genomföres, det för alla parter måste kännas tryggast, om fasta och stabila förhållanden framskapas. Ett provisorium skall däremot åstadkomma ett osäkerhetstillstånd, som i intet avseende kan vara tillfredsställande. Några omkastningar eller förändrade förhållanden, som kunna betinga ett upphävande av lagen för en återgång till hittillsvarande system, kunna ej tänkas uppstå, och de förändringar eller tillägg till lagen, som härefter kunna bliva behövliga, äro lika väl genomförbara, ehuru lagen ej har provisorisk karaktär. Härtill torde kunna påpekas det konstitutionellt betänkliga uti att göra lagen gällande tillsvidare, intill dess Konungen annorlunda förordnar. På grund av vad vi sålunda anført tillåta vi oss hemställa,

att bestämmelsen i slutstadgandets första stycke, som ger lagen provisorisk giltighet, måtte ur lagförslaget utgå.

Underdånigst

Stockholm den 28 februari 1919.

För Landssekreteriatet.

HERM. LINDQVIST.

Ordf.

Bilaga e.

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Civildepartementet.

Med anledning av det utav kommitterade den 25 sistlidne januari avgivna förslaget till lag om begränsning av arbetstiden anhåller Boktryckarekammaren, Svenska Boktryckareföreningens Affärssektion, härmed vördsammast att få framföra några synpunkter, vilka kammaren hemställer måtte komma i särskilt beaktande vid ärendets vidare behandling.

Ehuru väl inom vårt yrke den ordinarie arbetstiden redan för närvarande är så kort som 9 à 8 timmar av dygnet eller 51 à 48 timmar i veckan, har Boktryckareföreningen all anledning att dela de farhågor, som av landets övriga industriidkare framställts med avseende på den av kommitterade föreslagna maximitiden av 8½ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Olägenheten av ett sådant lagstadgande skulle för tryckeriyrket och alla därav beroende bliva så mycket större, som redan länge en kännbar brist på arbetskraft varit rådande. Enär yrket fordrar en utbildningstid för arbetare av i allmänhet minst fyra år, finnes det icke någon möjlighet att omedelbart tillföra yrket ökade arbetskrafter.

Med avseende på de ekonomiska följderna av förkortning i arbetstiden kunna boktryckarna med stöd av vunnen erfarenhet från förut vidtagna dylika inskränkningar vitsorda såväl att icke någon ökad arbetsintensitet kunnat förmärkas efter förkortningar i arbetstiden som även att en väsentlig fördyring av arbetsprodukten inträtt därvid, genom att lokaler, maskiner och annan arbetsmateriel endast i mindre mån kunnat utnyttjas.

Ännu större betänkligheter måste vår förening uttala mot den starka begränsning av övertidsarbetet, som i lagförslaget intagits. Tryckerinäringen är måhända i högre grad än andra näringar beroende av ojämna beställningar, och även kommitterades majoritet medgiver i motiven till lagförslagets § 7, att för sådana beställningar låter det sig icke göra att undvara övertidsarbete. Såsom exempel på nödvändiga övertidsarbeten nämna kommitterade brådskande officiella publikationer. Enligt gällande kollektivavtal för de typografiska yrkena har arbetsgivaren rätt att påkalla övertidsarbete intill 12 timmar i veckan utöver den ordinarie arbetstiden. Under rådande brist på arbetskrafter inom yrket har övertid förekommit i rätt stor utsträckning, efter arbetarnas åtagande även utöver det nämnda timantalet, och arbetarna hava därför uppburit en med 50, 100 eller 150 % höjd avlöning. Endast på senare åren har någon mindre villighet till övertidsarbete förmärkts bland arbetarna till följd av mindre god näring genom den nödtvungna ransoneringen av livsmedel.

Boktryckeriarbetarna själva hava i sitt förslag till kollektivavtal att gälla från 1 juli 1919 föreslagit övertidens begränsning till 10 timmar per vecka.

Yrkets behov av övertidsarbete skulle endast i ringa mån tillgodoses genom de i lagförslaget medgivna 25 timmar i månaden och 150 timmar om året. Det är att förutse, att med den ifrågasatta inskränkningen av såväl ordinarie arbetstid som övertid exempelvis tryckningen av riksdagens protokoll och övriga publikationer komme att draga i allmänhet dubbelt så lång tid som för närvarande. Även de dagliga tidningarna skulle genom en sådan inskränkning få betydande svårigheter i tekniskt och ekonomiskt avseende, av vilka svårigheter allmänheten icke skulle kunna undgå att erhålla kännning.

Undantag från lagens tillämpning äro föreslagna för, bland annat, arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, och enligt § 5 i förslaget skulle arbetsrådet kunna medgiva undantag från begränsningen i arbetstid beträffande arbete, som tillgodoser ändamål av större allmänt intresse. Då tryckerirörelsen i viss mån är att räkna såsom kommunikationsverk i likhet med post, telegraf och järnväg, synes det Boktryckarekammaren kunna med skäl ifrågasättas, att denna verksamhet borde kunna undantagas från lagens tillämpning, i all synnerhet beträffande inskränkningen i övertid.

Med stöd av det anförda och under vidhållande av uttalade betänkligheter med avseende på lagförslaget i dess helhet får Boktryckarekammaren vördsamt hemställa särskilt om sådan ändring i lagförslaget,

att rätten att använda arbetare till övertidsarbete må utsträckas till 50 timmar under loppet av en månad eller 300 timmar under loppet av ett år,

att, om detta ej kan medgivas i lagen, tryckerirörelsen måtte undantagas från lagens bestämmelser med avseende på rätten att använda övertidsarbete samt

att med hänsyn till den ovan berörda omöjligheten att på kort tid utbilda nya arbetskrafter inom tryckeriyrket anstånd med lagens tillämpning må för tryckerier medgivas i minst tre år.

Stockholm den 28 februari 1919.

Boktryckarekammaren

Svenska Boktryckareföreningens Affärssektion

PER PALMQUIST.

David Lund.

Bilaga f.

**Memorandum beträffande rörelserna i England för
en nedsättning av arbetstiden.****Allmän översikt.**

Med hänsyn till »fredsutbrottets» sannolika inverkan på industrin hava fackföreningarna allmänt sedan en avsevärd tid före krigets slut inriktat sin uppmärksamhet på ett nedsättande av den vanliga arbetstiden såsom ett medel att skaffa anställning åt det arbetsfolk, som för en tid kanske skulle bliva utan sysselsättning på grund av arméns och ammunitionsarbetarnas demobilisering. Förutom denna allmänna opinion för en nedsättning av arbetstiden har även rörelsen för kortare arbetstid inom maskin- och skeppsbyggnadsindustrierna, som avbröts vid krigsutbrottet, under år 1918 återupptagits, och har järnvägspersonalens nationalprogram, där huvudfrågan var 8-timmarsdagen, sedan några år tillbaka vid personalens möten vunnit stor anslutning.

Järnvägspersonalen ansåg sig hava erhållit ett löfte om att deras önskemål vid krigets slut skulle tagas i övervägande, och kort tid efter vapenstilleståndets under-tecknande vände personalen sig med framgång till regeringen för genomförande av 8-timmarsdagen. Det definitiva införandet av den kortare arbetsdagen blev uppskjutet till den 1 februari 1919, för att järnvägsbolagen skulle hinna med de nödvändiga anordningarna. På detta följde mot slutet av december 1918 nationalöverenskomsten om 47-timmarsveckan inom maskin- och skeppsbyggnadsindustrierna.

Dessa två korporationers framgång i samband med den djupt inrotade föreställningen om att en nedsättning av arbetstiden bleve nödvändig för att möjliggöra anställning av de arbetare, som bleve utan arbete på grund av demobiliseringen, föranledde arbetarorganisationer inom andra fack att framställa liknande fordringar. Dessutom hava de tvister, som utbröto i början av januari 1919 i maskinverkstäderna och på skeppsvarven till följd av 47-timmarsveckans införande, gjort frågan om arbetstiden ytterligare aktuell.

Resultatet har blivit, att praktiskt taget krav för arbetstidens nedsättande framförts inom alla betydande industrier antingen ensamt eller i förening med begäran om löneförhöjning och i många fall även i förening med anspråk på årlig semester under en eller två veckors tid utan löneavdrag.

Gruvarbetarförbundet i Storbritannien har framlagt anspråk beträffande kolgruvearbetet om 6 timmars arbetsdag. Det är att märka, att gruvarbetarnas arbetstid alltid varit kortare än den vanliga inom de flesta andra yrken, och följer därav, att minskning av arbetstiden inom andra yrken måste leda till anspråk även från gruvarbetarnas sida om förkortning av deras arbetstid.

I Skottland pågå, tydligen med anledning av de skottska fackföreningarnas kongress, en rörelse för 40 timmars arbetstid i veckan inom alla yrken i Skottland. Rörelsen härstammar från Clyde, och Clydearbetarnas kommitté har deltagit i organiserandet av rörelsen. Inom byggnadsbranschen i London och Glasgow hava likaledes anspråk framställts om en arbetstid av 40 timmar i veckan.

I det övervägande antalet fall hava kraven från arbetarnas sida gällt en arbetstid av 44 à 48 timmar per vecka. Detta gäller samtliga transport-, textil-, och icke yrkeskunniga arbetare jämte den grupp av maskin- och skeppsbyggnadsarbetarna, vilken söker frampressa sina ursprungliga krav.

De yrken, inom vilka en nedsättning i arbetstiden redan ägt rum förutom maskin- och skeppsbyggnadsarbetarna och järnvägspersonalen, omfatta arbetare i elektriska entreprenörindustrin (47-timmars-vecka), arbetare vid kolgruvor ovan jord och mineraloljearbetarna i Skottland (40-timmars-vecka), arbetare i järn- och stålindustrierna (8-timmars-dag), järnblecksarbetarna (dagarbetare, 47-timmars-vecka) och sidenindustrin (49-timmars-vecka). I ett stort antal fall hava enskilda firmor medgivit kortare arbetsvecka. Som exempel må nämnas Fords automobilverkstäder, där en 40-timmars-vecka införts, R. Hood Haggie & Sons (tåg- och hamprepsfabriker), vilka hava infört en 44-timmarsvecka, och C. A. Vanderwell (motortillbehör), där en sluten omröstning bland firmans anställda resulterade i en överenskommelse om en 47-timmars-vecka.

Rörelsen i Skottland.

För en framställning om en 40-timmars-vecka, som leder sitt ursprung från maskinverkstäderna och skeppsbyggerierna vid Clyde, har vitt och brett agiterats i syfte att påverka alla yrken i Skottland. Syftet med rörelsen är att bereda sysselsättning åt de arbetare, som genom demobiliseringen blivit arbetslösa. Kommunalarbetarna i Glasgow och maskin- och skeppsbyggnadsarbetarna i The Firth of Forth hava anslutit sig till rörelsen, men arbetaropinionen i Edinburgh har uppgivits vara emot densamma. Om ej arbetarnas begäran villfares, hava de låtit förstå, att de skola upphöra att arbeta måndagen den 27 januari.

Byggnadsyrket.

Den 14 januari meddelades i pressen, att distriktsrådet i London av Byggnadsarbetarnas nationalförbund framlagt begäran om en 40 timmars arbetsvecka. Något senare meddelades, att en fullkomligt liknande begäran framställts av byggnadsarbetarna i Skottland. Det skedde någon tid innan den allmänna rörelsen i Skottland för en 40-timmarsvecka började.

Förenade industrirådet för elektriska entreprenörsindustrin, vilket sammanträdde för första gången den 22 januari, beslöt att för industrin införa en enhetlig arbetsvecka om 47 timmar, som skulle betalas å basis av 53-timmars-veckan och träda i kraft i slutet av januari eller början av februari 1919.

Gruvarbete.

Kolgruvearbetarna.

Gruvarbetarförbundet i Storbritannien har upptagit en 6-timmars-dag på sitt program.

Genom en nationell överenskommelse, i vilken arbetarnas förbund, arbetsgivarna och the Coal Controller äro kontrahenter, har arbetstiden för utearbetarna (de, som arbeta ovan jord) minskats till 49 timmar i veckan oberäknat måltidstimmar. Gruv-arbetarförbundet i Derbyshire har emellertid tvingat kolgruveägarna i detta distrikt att trots protest ingå på kravet om 49-timmars-vecka, inbegripet måltidstimmar.

Oljearbetarna.

Mineraloljearbetarna i Skottland hava lyckats i sin strävan att erhålla en minskning av antalet arbetstimmar per vecka från 54 till 49.

Metallindustrin m. fl. yrken.

Maskin- och skeppsbyggnadsindustrin.

Medgivandet av 47-timmars-veckan i maskin- och skeppsbyggnadsindustrierna har medfört ett antal stridigheter, som uppkommit genom klagomål beträffande betalningen till ackords- och ersättningsarbetare och ordnandet av den nya arbetstiden. På nordöstra kusten samt i Humber- och Londondistrikten strejka arbetarna i anledning av den ena av dessa frågor eller bägge frågorna. Inom vissa distrikt framställa arbetarna krav på ännu kortare arbetstid i veckan, och hava maskin- och skeppsbyggeri-arbetarna i Belfast antytt sin avsikt att upphöra att arbeta den 27 januari för en 44-timmars-vecka.

Järn- och stålbranschen.

Arbetsfolket i järn- och stålbranschen har medgivits en 8-timmars arbetsdag.

Järnbleckstillverkningen.

Den 20 januari 1919 samtyckte förlikningsnämnden för järnblecksindustrin i Wales till en minskning av antalet arbetstimmar per vecka till 47 för dagarbete. En tvist angående vissa arbetares inom branschen arbetstid hänsköts till en kommitté inom nämnden.

Övriga metallbranscher.

Det bör framhållas, att nationalöverenskommelsen mellan maskinist- och skeppsbyggeriindustrins arbetsgivarförbund och arbetarnas förbund omfattar mer än de egentliga maskin- och skeppsbyggeriindustrierna. Föreningen mellan maskinindustri-arbetsgivarförbundet och arbetsgivarnas nationalförbund har resulterat i, att ett antal av de mindre metallindustrierna såsom skruvmutter- och bultindustrin har inbegripits i överenskommelsen (i denna speciella industri har uppstått en meningsskiljaktighet i Darlastondistriktet beträffande frågan om fastställande av nya styckepriser såsom en följd av införandet av 47 timmars arbetstid i veckan).

Textilindustrin.

Ylle- och kamullgarnsindustrin (Yorkshire).

Från yrkesarbetarnas sida inom ylleindustrins m. fl. textilindustriers råd har gjorts framställning om en minskning av arbetstiden från 55 $\frac{1}{2}$ timmar till 45 timmar i

veckan. Framställningen har diskuterats vid rådets konstituerande möte den 16 januari 1919 och har den vidare överläggningen i saken uppskjutits till andra mötet den 28 januari.

Bomullsindustrin (Lancashire).

Bomullsindustriyrkesarbetarna hava ännu icke framlagt någon bestämd begäran om kortare arbetsvecka. Mått och steg äro emellertid vidtagna för att utforma de gängse åsikterna bland arbetarna, och det tros, att majoriteten skall uttala sig till förmån för en 46 timmars vecka. Den nuvarande arbetsveckan omfattar 55 $\frac{1}{2}$ timmar.

Sidenindustrin.

Förenade industrirådet för sidenindustrin, representerande arbetsgivare och arbetare, har kommit till en överenskommelse om minskning av arbetstiden till 49 timmar i veckan. Förändringen skall börja praktiseras den första fulla arbetsveckan i februari.

Linneindustrin m. fl.

Textilyrkesarbetarnas förbund, omfattande flertalet kvinnliga textilarbetare på Irland, begär en 44 timmars arbetsvecka med full betalning. Hel vecka är för närvarande 55 timmar, men fabrikerna äro för en kort tid icke fullt organiserade, och för närvarande arbetas endast 47 timmar.

Transportarbetare och icke yrkeskunniga arbetare.

Järnvägspersonal.

8 timmars arbetsdag har redan fastställts för trafikpersonalen. Då ansökning härom förelåg, uppsköts densamma till den 1 februari för att möjliggöra för järnvägsbolagen att vidtaga nödiga åtgärder. Av meddelanden, som varit synliga i pressen av den 22 januari, framgår, att järnvägspersonalen är missnöjd med det sätt, varpå åtgärderna vidtagits. Det meddelades i pressen den 11 januari, att skenläggare vid Lancashire och Yorkshire järnvägar uppställt ett program, som inbegrep en 36 timmars vecka. Intet vidare omnämnande synes emellertid hava gjorts i detta ämne.

Järnvägskontoristförbundet, som framställde anspråk, icke endast å kontoristernas utan också å stationsföreständares, inspektörers m. fl. vägnar, hava i sitt program inrymt begäran om 38 timmars arbetstid per vecka för dagarbetare och 34 timmars arbetstid per vecka för nattarbetare.

I järnvägsverkstäderna arbetas 47 timmar i veckan liksom i maskinindustrin.

Åkare och chaufförer.

Det meddelades i pressen den 9 januari 1919, att underhandlingar påginge mellan transportarbetarnas nationalförbund och the National Alliance of Commercial Road Transport Associations, vilka inom kort väntades resultera i ett medgivande av en 8 timmars arbetsdag.

Dock- och hamnarbetare.

Den 17 januari 1919 gävo, i anslutning till sitt beslut under föregående vecka, de föreningar, som omfatta dock- och hamnarbetarna, det nationella transportarbetarförbundet i uppdrag att ingiva till arbetsgivarna en uttrycklig ansökan om en arbetsvecka om 44 timmar för dagarbetare och 41 timmar för nattarbetare. En hemställan i ämnet gjordes till arbetsgivarförbundet, enskilda arbetsgivare, hamnmyndigheter m. fl. myndigheter och korporationer i landet till ett antal av omkring 200.

Icke yrkeskunniga arbetare.

Vid en konferens i nationalförbundet för icke yrkeskunniga arbetare den 23 januari 1919 beslöts, att förbundet skulle framlägga en ansökan om 44 timmars arbetstid per vecka till alla arbetsgivarförbund eller, där icke sådant förbund funnes, till enskilda arbetsgivare. I industrier, där skiftsystem förekomme, skulle arbetstiden ordnas allt efter de speciella förhållandena inom varje industri. En stor betydelse fästes vid den omständigheten, att, oavsett den allmänna stämningen för en minskning av arbetstiden, denna skulle inom industrin ordnas så, att de avmobiliserade soldaterna och sjömännen med lätthet kunde erhålla anställning.

Medlemsantalet i de förbund, som äro anslutna till nationalförbundet för arbetare i allmänhet, uppgår till närmare 1 miljon.

Spårvägspersonal.

Ett av de anspråk, varom personalen håller på att underhandla med vederbörande spårvägsförvaltningsförbund, rör sig om en 44 timmars vecka. I Belfast hava spårvägsmännen uppdragit åt sina ombud att vidtaga åtgärder för erhållande av en arbetstid av 44 timmar i veckan.

Kanalarbetare.

Initiativ har tagits till förmån för kortare arbetstid för alla kanalarbetare i riket.

Övriga yrken.

Jordbruksarbetare.

Jordbruksarbetarna i norra England hava framlagt anspråk på en 47 timmars vecka.

Leverantörsyrkena.

Om vid utgången av tre månader finnas arbetslösa i detta fack, har föreslagits, att arbetstiden skall minskas till 40 timmar per vecka.

Butiksbiträdena.

Början har gjorts av speceributiksbiträdena i Lancashire. Ett möte hade utsatts till den 24 januari 1919 för att diskutera ett förslag om att minska arbetstiden till 50 timmar per vecka.

De offentliga myndigheterna.

Bland de krav, som nyligen framställt av nationella förbundet för samfundsarbetare, fanns ett om 48 timmars arbetstid i veckan. Framställningarna skulle

överlämnas vid första tillfälle till alla lokala myndigheterna inom 16 mils omkrets räknat från Charing Cross i London. Vid ett massmöte av posttjänstemän av alla grader i London den 17 januari 1919 fattades ett beslut om att hos regeringen anhänga bland annat om införande av en arbetstid om 42 timmar i veckan i postverket.

Kvinnliga kontorspersonalen inom stat och kommun.

Ett massmöte hölls i Caxton Hall den 21 januari 1919 under ledning av förbundet för kvinnliga kontorister och sekreterare för att taga i övervägande den framtida ställningen för denna tjänstemannaklass. Bland de anspråk, som framställdes för att underlätta möjligheterna för anställning, fanns ett om gradvis minskning av den dagliga arbetstiden från 8 till 6 timmar och om borttagande av övertid.

Kontorister i allmänhet.

Ett möte av kontorister, i samförstånd med skottiska kontoristföreningen, hölls i Glasgow den 22 januari, vid vilket möte en resolution antogs till förmån för kortare arbetstid.

Löne- och skiljedomsdepartementet, Arbetsministeriet.

Den 24 januari 1919.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd tisdagen
den 18 mars 1919.*

Närvarande:

Justitieråden *Gullstrand,*
von Seth,
Wedberg,
Regeringsrådet *Planting-Gyllenbåga.*

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokollet över civil-
ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 4 mars 1919,
hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87
regeringsformen omförmälda ändamål inhämtas över upprättat förslag till
lag om arbetstidens begränsning.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet
föredragits av byråchefen Johan Arthur Erhard Molin.

Förslaget föranledde följande yttranden:

Förslaget i dess helhet.

Justitieråden *Gullstrand* och *Wedberg* samt regeringsrådet *Planting-
Gyllenbåga:*

Enligt vad arbetstidskommittén yttrar i den skrivelse till Konungen,
varmed dess lagförslag i nu förevarande ämne överlämnats, har kom-
mittén icke kunnat ägna den viktiga frågan om arbetstidens begräns-
ning sådan uttömmande behandling, som varit önskvärd. Kommittén
har framlagt sitt förslag, innan åtskilliga undersökningar, som enligt
kommitténs arbetsplan bort föregå förslagets utarbetande, hunnit slut-

föras. I socialstyrelsens och kommerskollegiets yttranden över kommittéförslaget framhålles ock med styrka ärendets i flera hänseenden outredda skick. Kommerskollegiet påvisar därvid bland annat, att förslagets motivering fullständigt saknar en ekonomisk utredning över de antagliga verkningarna på vårt näringsliv av den ifrågasatta reformen. Även de båda ämbetsverken betona i skilda ordalag, att de på grund av den knappt tillmätta tiden ej kunnat giva frågan den ingående behandling, som sakens vikt kräver.

Tydligt är, att på grund av nu antydda brister och ofullständigheter hos den tillgängliga utredningen ej heller inom lagrådet kunnat ägnas det remitterade förslaget sådan saklig granskning, som vederbort.

Framhållas må ock, att lagrådet, med hänsyn till angelägenheten av att proposition i ämnet kunde avlåtas till årets riksdag inom den grundlagsstadgade tiden, funnit sig icke böra för granskningen taga i anspråk den tid, som eljest härför varit önsklig.

Att en lagstiftning i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget inom kort tvingar sig fram kan icke betvivlas. Det synes även klokt att icke dröja med läggandet av grundvalen för en dylik lagstiftning om normalarbetsdag, och övervägande skäl torde tala för att proposition i ämnet framläggas redan för detta års riksdag. Av högsta vikt lär emellertid vara, att övergången från det nuvarande läget till den lagbestämda arbetstiden av 48 timmar i veckan icke sker brådstörtat el'er utan tillbörlig hänsyn till förhållandena även i främmande länder. Det remitterade förslaget synes vara i dessa avseenden betänkligt och kunna innebära vådor för vårt ekonomiska liv av allvarlig art. Nödig omtanke torde bjuda att framgå med större varsamhet än genom förslagets upphöjande till lag skulle ske. Ett vidare utrymme lär sålunda böra beredas Konungens dispensbefogenhet än 16 § medger, i vilket hänseende stadgandet i 1 § 3 mom. av den föreslagna lagen om arbetstiden å svenska fartyg torde kunna tjäna till mönster.

Justitierådet *Wedberg* tillade:

Arbetstidens begränsning synes lämpligen böra inträda successivt, exempelvis så, att för de närmaste åren fastställas en veckoarbetstid av, såsom vissa kommittéreservanter förordat, 54 timmar, vilken därefter i skilda omgångar med ett eller annat års mellanrum nedbringas till 48 timmar. Naturligtvis borde med en sådan ordning den föreslagna tiden för lagens giltighet förlängas.

Justitierådet von Seth:

Det torde icke råda något tvivel därom, att en lagstiftning av den innebörd förslaget har förr eller senare bör komma till stånd; och gällde det nu blott denna fråga, skulle det från min sida icke föreligga någon tvekan att skänka det föreliggande förslaget min obetingade tillstyrkan från principiell synpunkt.

Då det gäller genomförandet av en reform med för hela samhället så genomgripande betydelse och av så stor nationalekonomisk räckvidd som den nu ifrågasatta, är det emellertid icke blott de principiella synpunkterna, som göra sig gällande. Även praktiska frågor uppstålla sig och kräva så mycket större beaktande, som det här gäller nationens ekonomiska liv för en lång tid framåt.

Det kan under sådana förhållanden icke vara annat än ytterst beklagligt, att förslaget överhuvudtaget icke åtföljes av någon tillförlitlig utredning angående de ekonomiska verkningarna av detsamma, och denna brist är för lagrådets granskning så mycket betänkligare, som av de utlåtanden, vilka i frågan avgivits av de myndigheter, som i första hand få anses sitta inne med sakkunskapen på ifrågavarande områden, framgår, att bristen på utredning även för dessa myndigheter tett sig synnerligen anmärkningsvärd.

Det är från praktisk synpunkt särskilt den frågan, som träder i förgrunden, huruvida den i förslaget valda tidpunkten för den nya ordningens trädande i tillämpning är den rätta.

Det skulle otvivelaktigt varit av oskattbart värde, om de internationella förhållandena hade hunnit vinna sådan stadga, att man redan nu haft någon visshet, huru de stora industriländerna komma att ställa sig till frågan om arbetstidens begränsning, då de en gång komma att söka ordna sina arbetsförhållanden för ett definitivt återupptagande av den fredliga produktionsverksamheten. Föga glädje är att införa en förkortning i arbetstiden, om de internationella förhållandena inom kort skulle tvinga till att återgå till en förlängd tid.

Från inre politisk synpunkt är det särskilt två omständigheter, som kräva beaktande.

Dels synes en ekonomisk depressionsperiod vara att förvänta och redan i viss mån hava inträtt. En minskning i arbetstiden, på sätt förslaget innebär, skulle givetvis medföra en möjlighet att, till följd av den ökade efterfrågan på arbetskraft inom de verksamhetsgrenar, reformen kommer att beröra, som säkerligen bleve en följd av densamma, i viss mån neutralisera den minskning i efterfrågan på arbetskraft, som eljest vore att förutse som en följd av depressionen. Denna lär emel-

lertid icke komma att göra sig gällande i ett slag utan torde komma att verka endast successivt. Det synes redan av detta skäl vara av vikt att även begränsningen av arbetstiden genomföres allenast successivt. I annat fall skulle den kunna leda till, att det ökade behovet av arbetskraft fylles icke från sådana håll, där depressionen förnämligast kommer att göra sig gällande, utan från andra håll, där behovet av arbetskraft väl fortfarande finnes, men där till följd av verksamhetens art svårigheter möta att bjuda arbetaren så tilltalande villkor ifråga om avlöning och levnadsförhållanden som de, vilka industrien kan bjuda.

Dels tala även andra förhållanden för ett successivt genomförande av reduceringen av arbetstiden. Huru bristfällig den utredning är, vilken ligger till grund för förslaget, så mycket torde i varje fall framgå av densamma att, om ej den föreslagna inskränkningen i arbetstiden skall medföra en nedgång i produktionen, måste inom de produktionsgrenar, som beröras av reformen, vidlyftiga nyanskaffningar äga rum av byggnader och maskiner, för att man skall kunna anställa och använda det ökade antal arbetare, som erfordras för produktionens upprätthållande å förutvarande höjd. Redan i och för sig taga dessa nyanskaffningar en viss tid att genomföra, och svårigheterna i detta hänseende komma säkerligen att ökas till följd av den knapphet på kapitalmarknaden, som är att förutse.

En svårighet, som nog också kommer att uppstå såsom en indirekt följd av en alltför plötslig övergång till den korta arbetstid förslaget innebär är, att därigenom en stor del av skattetrycket kommer att tämligen oförmedlat kastas över på de befolkningsklasser, som hava sin utkomst av annan verksamhet än företagarkerksamhet.

Med hänsyn till nu anförda förhållanden lär det kunna ifrågasättas, om det sätt, varpå övergången till de nya förhållandena ordnats enligt förslaget, är tillräckligt mjukt och smidigt, för att densamma skall kunna försiggå utan allvarligare olägenheter.

Det synes, som om det skulle innebära betydliga fördelar ej blott för det hela utan även för de närmast intresserade parterna, om övergången skedde i något långsammare takt.

Det kunde ju t. ex. tänkas en sådan form härför, att å ena sidan lagen antoges att gälla för något längre tid än enligt förslaget, men att å andra sidan begränsningen av arbetstiden genomfördes i olika omgångar. Man kunde sålunda börja med den av reservanterna i kommittén föreslagna tiden av 54 timmar i veckan för att sedan efter ett eller annat år gå ned till 51 timmar och efter ytterligare ett eller annat år nå fram till de i förslaget upptagna tiderna. En annan utväg vore

att börja med t. ex. 52 timmars veckoarbetstid och därifrån efter lämplig tid övergå till 48-timmars arbetstiden.

I varje fall synes, på sätt under förarbetena hemställts, den säkerhetsventil, som ligger i stadgandet i förslaget 16 §, böra genom någon omredigering göras så känslig som möjligt, så att tillbörlig hänsyn kan tagas till alla de svårigheter, som kunna uppstå under övergången. Förslaget till lag om arbetstiden å svenska fartyg har ju också i sin 1 § 3 mom. ett stadgande, som lämnar vida större frihet att taga hänsyn till sig företeende omständigheter.

Lagrådet:

Vissa delar av förslaget, exempelvis 7 §, torde böra i redaktionellt hänseende jämkas. I behandlingen av vissa ämnen, gemensamma för nu förevarande förslag och förslaget till lag om arbetstiden å svenska fartyg, finnas dem emellan skiljaktigheter, vilka vid en överarbetning synas kunna åtminstone delvis avlägsnas.

1 §.

Lagrådet:

Det undantag från lagens tillämpning, vilket under f) göres för arbete, som utföres under sådana förhållanden, att den ifrågasatta lagen om arbetstiden å svenska fartyg därå är tillämplig, har icke kommit att få den omfattning, som uppenbarligen varit avsedd.

Enligt 1 § 1 mom. av sistnämnda lag, sådan den föreslagits skola lyda, skulle densamma visserligen i princip äga tillämpning beträffande arbete, som å svenskt fartyg mot betalning anställd person för fartygets räkning eller eljest på grund av förmans uppdrag utför ombord å fartyget eller annorstädes. Från lagens tillämpning undantagas emellertid redan i 2 mom. av samma paragraf åtskilliga slag av arbete. Granskar man dessa undantag, faller det i ögonen, att det icke kan vara meningen, att nu förevarande lag skall äga tillämpning beträffande något av de med undantagen avsedda slagen arbete.

En omredigering av undantaget under f) synes alltså böra göras därhän, att nu förevarande lag icke blir tillämplig å arbete, varom förmäles i 1 § 1 mom. lagen om arbetstiden å svenska fartyg. Ändras på sätt kommer att hemställas, 2 § sistnämnda lag därhän, att termen skeppstjänst får avse just dylikt arbete, synes nämnda omredigering böra bestå däruti att skeppstjänst, som avses i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, och fiske undantagas.

2 §.

Lagrådet:

Det kan ifrågasättas, om ordet kroppsarbetare är en lämplig beteckning för den personal, som därmed avses. Arbetet vid vissa maskiner tager icke i vidare mån den arbetandes kroppskrafter i anspråk, och detta gäller i ännu högre grad om det arbete, som utföres av en del personal i övrigt, såsom t. ex. dörr- och telefonvakter och med dem jämställda, vilka otvivelaktigt böra komma i åtnjutande av det skydd lagen avser att bereda. En återgång till arbetsidskommitténs uttrycksätt synes vara att föredraga.

3 §.

Lagrådet:

Såsom förevarande paragraf är avfattad, skulle den kunna giva anledning till det antagandet, att i alla tvivelaktiga fall, och således även då frågan vore föremål för domstols bedömande, det skulle tillkomma arbetsrådet att med bindande verkan besluta uti de ämnen, varom i paragrafen förmåles, och av stadgandet i 15 § framgår, att ett dylikt beslut ej skulle få överklagas.

Av de motiv för paragrafen, som givits av arbetstidskommittén, från vilkens förslag stadgandet upptagits oförändrat, framgår emellertid, att meningen icke varit att genom detsamma utesluta domstols prövningsrätt.

Denna ståndpunkt torde också vara den riktiga. Det skulle otvivelaktigt många gånger innebära en onödig omgång, om domstol i alla de fall, då någon tvekan om avgörandet kunde uppstå, skulle nödgas vända sig till arbetsrådet för erhållande av besked. För övrigt måste det ju alltid bero på den domstol, som hade det särskilda målet till bedömande, att avgöra, om frågan vore tvivelaktig eller ej, och det skulle ju ej kunna undgås, att avgörandet härav i alldeles lika fall komme att utfalla olika vid särskilda domstolar. Enheten i rätstillämpningen skulle på detta sätt lätt kunna äventyras i stället för befordras genom arbetsrådets prövningsrätt.

Ett sätt att undanröja nu påvisade oegentlighet vore att åt paragrafen giva en lydelse i huvudsak motsvarande den, som 15 § i lagen den 5 juli 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete hade, dock med den förändringen, att det alltid skulle stå arbetsgivaren fritt att, innan han ordnade visst arbete, begära arbetsrådets utlåtande.

Även i vissa andra fall bör arbetsrådets utlåtande få inhämtas, t. ex. huruvida visst uppehåll i arbetet är att hänföra till sådan rast, som enligt 4 § ej skall inräknas i arbetstiden.

11 §.

Justitierådet von Seth:

Vid granskningen av till lagrådet remitterade lagförslag har det ej kunnat undgå uppmärksamhet, huru ojämnt och med till synes föga hänsynstagande till de olika försee!sernas grovlek förekommande straffsatser och särskilt bötesskalorna utmätas. Sålunda synas de i förevarande förslag upptagna straffbestämmelserna icke stå i relation till t. ex. de straffbestämmelser, som upptagits i det nyligen granskade förslaget till lag om fondkommissionsrörelse och fondbörsverksamhet. Det vore önskligt, om större likformighet härutinnan olika lagar emellan kunde vinnas.

Även i andra avseenden synes större konformitet i lagstifningen böra eftersträvas. Sålunda förefaller det anmärkningsvärt, då i förevarande förslag förvanskningar av den i 8 § omförmälda journalen lämnas alldeles ostraffade, medan i förslaget till lag om arbetstiden å svenska fartyg motsvarande förehavanden beläggas med ganska strängt straff.

17 §.

Lagrådet:

Särskilt av bestämmelserna i 20 och 21 §§ lagen om arbetarskydd kunna följa begränsningar, utöver vad förslaget innebär, i den tid, under vilken kvinna må användas i arbete, varom i förslaget är fråga. Antydanden jämväl härom synes böra få inflyta i paragrafen.

Slutbestämmelserna.

Lagrådet:

I fråga om slutbestämmelserna må hänvisas till vad av lagrådet erinrats beträffande motsvarande bestämmelser i förslaget till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

Ur protokollet:

Erik Ölander.

*Utdrag av protokollet över civilärenden, hållet inför Hans
Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 18
mars 1919.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN.

Chefen för civildepartementet, statsrådet Schotte anmälde lagrådets den 18 mars 1919 avgivna utlåtande över det den 4 mars 1919 till lagrådet remitterade förslaget till lag om arbetstidens begränsning och anförde därvid:

Lagrådets samtliga ledamöter hava i princip uttryckt sitt gillande av att en lagstiftning kommer till stånd i det med förslaget avsedda syfte, men tillika, i viss mån på olika grunder, anført betänkligheter mot det sätt, varpå den lagstadgade arbetstiden enligt förslaget skulle genomföras. Flertalet av lagrådets ledamöter framhålla sålunda vikten av att införandet av 48-timmars arbetsvecka icke sker brådstörtat eller utan tillbörlig hänsyn till förhållandena i främmande länder. I detta sammanhang påpekas av lagrådets samtliga ledamöter, att det åt Kungl. Maj:t i lagförslagets 16 § lämnade bemyndigandet att medgiva undantag borde vidgas, och framhålles därvid såsom föredöme ett stadgande i 1 § 3 mom. i den föreslagna lagen om arbetstiden å svenska fartyg. Två av lagrådets ledamöter förorda därjämte, att arbetstidens förkortning skulle ske successivt under ett eller flera år, till dess man nådde fram till den åsyftade begränsningen av 48 timmar.

Såsom torde framgå av vad jag yttrat vid lagförslagets remitterande till lagrådet, delar jag lagrådets uppfattning om önskvärdheten av att här ifrågavarande reform genomföres på ett sätt, som med tillbörligt tillgodoseende av den föreslagna lagens ändamål medför minsta möjliga svårigheter för näringarna. I sådant syfte hava även i lagen upptagits ett flertal undantagsbestämmelser, vilka i betydande omfattning torde möjliggöra ett undvikande av de mer framträdande olägenheter, som kunna vara förenade med lagens tillämpning. Därjämte har jag nu, ehuru jag icke ansett mig kunna gå fullt så långt som i det av lagrådet omförmälda stadgandet rörande arbetstiden å svenska fartyg, genom viss förändring av lagförslagets 16 § sökt ytterligare tillgodose här berörda synpunkt. Enligt stadgandet i dess sålunda ändrade lydelse skulle sålunda, om tillämpningen av lagen skulle medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande däri genom äventyrades, Konungen, efter arbetsrådets hörande, äga medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

Vad åter angår det av ett par av lagrådets ledamöter framställda förslaget om successiv nedsättning av arbetstiden har jag icke funnit mig kunna biträda detsamma. Ett av de främsta syftena med förevarande lagstiftning — att under nuvarande orosfyllda tider genom lagstiftningen i visst avseende förhjälpa de svenska arbetarna till en av dem länge eftersträvad och av tidsförhållandena påkallad förbättrad ställning — skulle nämligen genom en dylik anordning i avsevärd mån förfelas. Tvivelaktigt torde för övrigt vara, huruvida de ifrågasatta upprepade förändringarna av arbetstiden med därav sannolikt föranledda lönekonflikter och andra olägenheter verkligen skulle för näringarna medföra någon mer betydande fördel.

Med anledning av påpekandet från lagrådets sida om vikten av tillbörlig hänsyn till förhållandet i främmande länder anser jag mig böra nämna, att jag efter lagförslagets remitterande till lagrådet fått mottaga en del underrättelser, som utvisa, att förevarande reform alltjämt utomlands vinner terräng.

Med hänsyn till de av lagrådet framställda anmärkningarna mot vissa av lagförslagets särskilda bestämmelser tillåter jag mig att framhålla följande:

Stadgandena i 1 § f) och 2 § hava ändrats enligt lagrådets anvisningar.

Beträffande 3 §, i avseende å vars innebörd jag redan tidigare uttryckt tvekan, har lagrådets erinran föranlett en mer betydande omarbetning. Befogenheten för arbetsrådet att i ett par avseenden rörande lagens tillämpning meddela bindande beslut har sålunda förbytts till ett

åliggande för rådet att på begäran av domstol eller person, vars rätt därav beröres, avgiva utlåtanden i alla frågor rörande lagens tillämpning.

7 § har med anledning av lagrådets anmärkning gjorts till föremål för omredigering, och hava i samband därmed även vissa redaktionella förändringar vidtagits i 6 och 8 §§.

I 12 § har med hänsyn till lagrådets påpekande om önskvärdheten av överensstämmelse med lagstiftningen om arbetstiden å svenska fartyg dels vidtagits en förändring av böteslatituden, i det dess maximum höjts till 500 kronor, och dels tillfogats bestämmelse om straffansvar för meddelande av oriktiga uppgifter i den i 8 § avsedda journalen.

Genom förut berörda ändring av 16 § har jag sökt att i viss mån bereda vidgad möjlighet till undantag från lagen. Förändringen är dock knappt större, än att den skäligen kan anses endast som ett förtydligande av arbetstidskommitténs av mig i det remitterade förslaget upptagna stadgande i denna del.

I avseende å 17 § har, såsom lagrådet ansett påkallat, vidtagits sådan förändring, att däri jämväl hänvisas till regleringen av kvinnors användande till arbete. Paragrafen har i samband därmed genom omredigering förlänats en mer allmängiltig läggning.

Vad till sist angår slutbestämmelserna i lagförslaget hava de underkastats omarbetning i huvudsaklig anslutning till vad lagrådet framhållit beträffande motsvarande bestämmelser i förslaget till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete.

Föredraganden uppläste härefter det sålunda förändrade förslaget till lag om arbetstidens begränsning samt hemställde, att detsamma måtte jämlikt § 87 regeringsformen föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall; och skulle proposition till riksdagen avlätas av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Edw. Wetterling.